

Κυβερνοψυχολογία

Κυβερνοψυχολογία

Η μελέτη της αλληλεπίδρασης ατόμων,
κοινωνίας και ψηφιακών τεχνολογιών

MONICA THERESE WHITTY

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΤΟΥ WARWICK, ΗΒ

GARRY YOUNG

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ NOTTINGHAM TRENT, ΗΒ

Κατάλογος πινάκων, εικόνων και πλαισίων

ΠΙΝΑΚΕΣ

- 7.1 Ευκαιρίες και κίνδυνοι που απορρέουν από τη χρήση του διαδικτύου για τα παιδιά και τους εφήβους (προσαρμογή από Livingstone, 2009) XX
- 11.1 Το μοντέλο των χαρακτηριστικών: κατάταξη προβλεπόμενων πιθανοτήτων ψευδολογίας (προσαρμογή από Hancock et al., 2004)
- 12.1 Σφάλματα λήψης αποφάσεων αναφορικά με τις απάτες (όπως προσδιορίστηκαν από τους Lea et al. 2009α, σ. 24)

ΕΙΚΟΝΕΣ

- 8.1 Μέτρα της απόδοσης ως προς τη μάθηση (προσαρμογή από Sun & Cheng, 2007, σ. 666)
- 10.1 Διεργασίες επεισοδιακής μνήμης του γενικού μοντέλου επιθετικότητας (Anderson & Bushman, 2002, σ. 34)
- 12.1 Παράδειγμα μείλ ηλεκτρονικού “ψαρέματος”

ΠΛΑΙΣΙΑ

- 7.1 Χρήση του διαδικτύου από παιδιά και εφήβους στο ΗΒ
- 7.2 Χρήση του διαδικτύου από παιδιά και εφήβους στις ΗΠΑ

Σύντομα περιεχόμενα

Κατάλογος πινάκων, εικόνων και πλαισίων

Πρώτο κεφάλαιο	Εισαγωγή
Δεύτερο κεφάλαιο	Ο “εαυτός” στον κυβερνοχώρο
Τρίτο κεφάλαιο	Σχέσεις στο διαδίκτυο
Τέταρτο κεφάλαιο	Ερωτικές γνωριμίες στο διαδίκτυο
Πέμπτο κεφάλαιο	Σεξουαλική δραστηριότητα στο διαδίκτυο
Έκτο κεφάλαιο	Διαδικτυακή απιστία
Έβδομο κεφάλαιο	Η χρήση των ψηφιακών τεχνολογιών από παιδιά και εφήβους
Όγδοο κεφάλαιο	Διαδικτυακή εκπαίδευση
Ένατο κεφάλαιο	Ελεύθερος χρόνος και ψυχαγωγία
Δέκατο κεφάλαιο	Διαδικτυακά παιχνίδια και τζόγος
Ενδέκατο κεφάλαιο	Εξαπάτηση στο διαδίκτυο
Δωδέκατο κεφάλαιο	Διαδικτυακή παρανομία: Απάτες, παραπλάνηση και παράνομο κατέβασμα
Δέκατο τρίτο κεφάλαιο	Διαδικτυακή παρανομία: Παρενόχληση στον κυβερνοχώρο, αδικήματα μίσους και κυβερνοπόλεμος
Δέκατο τέταρτο κεφάλαιο	Διαδικτυακή παρανομία: Παιδική πορνογραφία και παιδεραστία
Δέκατο πέμπτο κεφάλαιο	Υποστήριξη και φροντίδα υγείας μέσω διαδικτύου
Δέκατο έκτο κεφάλαιο	Επίλογος

Περιεχόμενα

Κατάλογος πινάκων, εικόνων και πλαισίων

Πρώτο κεφάλαιο

Εισαγωγή

Δεύτερο κεφάλαιο

Ο “εαυτός” στον κυβερνοχώρο

2.1 Ο ορισμός του “εαυτού”

2.2 Ο εαυτός στον κυβερνοχώρο

2.3 Α σώματα εαυτοί στον κυβερνοχώρο

2.4 Ο σάιμποργκ εαυτός

2.5 Goffman: η παρουσίαση του εαυτού στο διαδίκτυο

2.6 Πιθανοί εαυτοί στον κυβερνοχώρο

2.7 Κοινωνικές ταυτότητες στον κυβερνοχώρο

2.8 Οπτικά ανώνυμοι;

2.9 Συμπεράσματα

Τρίτο κεφάλαιο

Σχέσεις στο διαδίκτυο

3.1 Παραδοσιακές σχέσεις: ο εκτός διαδικτύου χώρος

3.2 Εφαρμογή υπαρχουσών θεωριών στις διαδικτυακές σχέσεις

3.3 Νέες θεωρίες για την κατανόηση των σχέσεων στο διαδίκτυο

3.4 Σύντομη ιστορία των διαδικτυακών σχέσεων

3.5 Σύγχρονοι διαδικτυακοί χώροι

3.6 Αλληλεπίδραση σε διάφορους χώρους

3.7 Μελλοντικές εξελίξεις στο πεδίο

3.8 Συμπεράσματα

Τέταρτο κεφάλαιο

Ερωτικές γνωριμίες στο διαδίκτυο

4.1 Τι είναι οι ιστοτόποι γνωριμιών;

4.2 Κίνητρα χρήσης των ιστοτόπων γνωριμιών

4.3 Ψυχολογικά χαρακτηριστικά των χρηστών των ιστοτόπων γνωριμιών

4.4 Σύγκριση των ιστοτόπων γνωριμιών με τις αγγελίες γνωριμιών

4.5 Παρουσίαση του εαυτού στους ιστοτόπους γνωριμιών

4.6 Εξαπάτηση στους ιστοτόπους γνωριμιών

4.7 Ιδανικό ταίρι ή παιχνίδι αριθμών;

4.8 Στάδια των διαδικτυακών γνωριμιών

4.9 Συμπεράσματα

Πέμπτο κεφάλαιο

Σεξουαλική δραστηριότητα στο διαδίκτυο

5.1 Οι απαρχές του διαδικτυακού σεξ

5.2 Ο κινητήρας των τριών “Α”

5.3 Κυβερνοσέξ: βλαβερό ή απελευθερωτικό;

5.4 Διαδραστική ερωτική διασκέδαση

5.5 Εθισμός στο κυβερνοσέξ

5.6 Το διαδίκτυο ως μέσο διευκόλυνσης επικίνδυνων δια ζώσης σεξουαλικών επαφών

5.7 Το διαδίκτυο και η ενημέρωση για τη σεξουαλική υγεία

5.8 Κοινωνική υποστήριξη και σεξουαλική αναζήτηση

5.9 Έφηβοι και επικίνδυνη σεξουαλική συμπεριφορά στο διαδίκτυο

5.10 Τα εξ αποστάσεως ελεγχόμενα σεξουαλικά βοηθήματα και το μέλλον του σεξ στον κυβερνοχώρο

5.11 Συμπεράσματα

Έκτο κεφάλαιο

Διαδικτυακή απιστία

6.1 Ορισμός της διαδικτυακής απιστίας

6.2 Διαδικτυακές σεξουαλικές δραστηριότητες απιστίας

- 6.3 Εικονική ή πραγματική;
- 6.4 Συναισθηματική απιστία
- 6.5 Διαφορές φύλου: ποιο είναι χειρότερο, το σεξ ή ο έρωτας;
- 6.6 Ποιοτικές διαφορές μεταξύ παράλληλων σχέσεων στο διαδίκτυο και εκτός αυτού
- 6.7 Εικονική παράλληλη σχέση με ένα άτομο
- 6.8 Συμπεράσματα**

Έβδομο κεφάλαιο Η χρήση των ψηφιακών τεχνολογιών από παιδιά και εφήβους

- 7.1 Χρήση του διαδικτύου
- 7.2 Το ψηφιακό χάσμα
- 7.3 Ψηφιακές τεχνολογίες: βλάπτουν ή ενδυναμώνουν τα παιδιά και τους εφήβους;
- 7.4 Παράνομο περιεχόμενο και παράνομες δραστηριότητες
- 7.5 Διαδικτυακός εκφοβισμός και παρενόχληση
- 7.6 Απάτες και παιδιά/έφηβοι
- 7.7 Ανάπτυξη ταυτότητας
- 7.8 Ακτιβισμός
- 7.9 Ριζοσπαστικοποίηση
- 7.10 Συμπεράσματα**

Όγδοο κεφάλαιο Διαδικτυακή εκπαίδευση

- 8.1 Τεχνολογία και μάθηση
- 8.2 Ηλεκτρονική μάθηση
- 8.3 Σύγκριση ηλεκτρονικής και δια ζώσης μάθησης
- 8.4 Σύγχρονη και ασύγχρονη επικοινωνία στο πλαίσιο της ηλεκτρονικής μάθησης
- 8.5 Θεωρία μεσικού πλούτου
- 8.6 Το μοντέλο σταδίων της Salmon για την ηλεκτρονική μάθηση
- 8.7 Τρισδιάστατα περιβάλλοντα μάθησης
- 8.8 Συμπεράσματα**

Ένατο κεφάλαιο Ελεύθερος χρόνος και ψυχαγωγία

- 9.1 Τι είναι οι δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου και ποια είναι τα κίνητρα ενασχόλησής μας με αυτές;
- 9.2 Διαδικτυακές οικογενειακές δραστηριότητες αναψυχής
- 9.3 Ηλικιωμένοι
- 9.4 Τεχνοπαρεμβολή: εισβολή στον ελεύθερο χρόνο στο πλαίσιο των σχέσεων
- 9.5 Τηλεπικοινωνίες
- 9.6 Φαινόμενα χρονικής και λειτουργικής εκτόπισης
- 9.7 Twitter
- 9.8 Συμπεράσματα**

Δέκατο κεφάλαιο Διαδικτυακά παιχνίδια και τζόγος

- 10.1 Εθισμός στο διαδίκτυο
- 10.2 Εθισμός στον διαδικτυακό τζόγο
- 10.3 Εθισμός στα διαδικτυακά παιχνίδια
- 10.4 Βίαια βιντεοπαιχνίδια
- 10.5 Υπέρβαση των ταμπού: βιντεοπαιχνίδια
- 10.6 Παιχνίδια με μαθησιακά οφέλη
- 10.7 Συμπεράσματα**

Ενδέκατο κεφάλαιο Εξαπάτηση στο διαδίκτυο

- 11.1 Ορισμός της εξαπάτησης
- 11.2 Εξαπάτηση στον κυβερνοχώρο
- 11.3 Λέμε συχνότερα ψέματα στο διαδίκτυο;
- 11.4 Αναγνώριση της εξαπάτησης
- 11.5 Συμπεράσματα**

Δωδέκατο κεφάλαιο Διαδικτυακή παρανομία: Απάτες, παραπλάνηση και παράνομο

κατέβασμα

- 12.1 Phishing
- 12.2 Vishing
- 12.3 Γιατί ορισμένοι άνθρωποι πέφτουν θύματα του ηλεκτρονικού “ψαρέματος”;
- 12.4 Βελτίωση της ικανότητας αναγνώρισης της απάτης
- 12.5 Απάτη μαζικής προώθησης
- 12.6 Εκστρατείες ενημέρωσης
- 12.7 Σφάλματα γνωστικής επεξεργασίας και κινήτρων
- 12.8 Ποιος τύπος ατόμων είναι ευάλωτος στις ΑΜΠ;
- 12.9 Στάδια της ερωτικής απάτης σε ιστοτόπους γνωριμιών
- 12.10 Παράνομη μεταφόρτωση αρχείων
- 12.11 Συμπεράσματα

Δέκατο τρίτο κεφάλαιο Διαδικτυακή παρανομία: Παρενόχληση στον κυβερνοχώρο, αδικήματα μίσους και κυβερνοπόλεμος

- 13.1 Διαδικτυακή παρενόχληση και παρενοχλητική παρακολούθηση
- 13.2 Διαδικτυακή παρακολούθηση και νομοθεσία
- 13.3 Το ψυχολογικό προφίλ δραστών και θυμάτων
- 13.4 Αδικήματα μίσους
- 13.5 Κυβερνοπόλεμος
- 13.6 Ψηφιακή επιτήρηση και παρακολούθηση
- 13.7 Συμπεράσματα

Δέκατο τέταρτο κεφάλαιο Διαδικτυακή παρανομία: Παιδική πορνογραφία και παιδεραστία

- 14.1 Το διαδίκτυο και η αύξηση της παιδικής πορνογραφίας
- 14.2 Παιδική πορνογραφία και νομοθεσία
- 14.3 Ψευδοφωτογραφίες
- 14.4 Τύποι δραστών αδικημάτων παιδικής πορνογραφίας
- 14.5 Χαρακτηριστικά των δραστών αδικημάτων παιδικής πορνογραφίας
- 14.6 Η σχέση παιδικής πορνογραφίας και αδικημάτων επαφής
- 14.7 Θεωρητικές προσεγγίσεις των αδικημάτων παιδικής πορνογραφίας
- 14.8 Συμπεράσματα

Δέκατο πέμπτο κεφάλαιο Υποστήριξη και φροντίδα υγείας μέσω διαδικτύου

- 15.1 Διαδίκτυο και υγεία
- 15.2 Χαρακτηριστικά και κίνητρα
- 15.3 Αναζήτηση πληροφοριών υγείας στο διαδίκτυο και κυβερνοχονδρίαση
- 15.4 Μέσα κοινωνικής δικτύωσης, ομαδικά φόρουμ και ιστότοποι υποστήριξης
- 15.5 Διαδικτυακή ψυχοθεραπεία
- 15.6 Αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας της διαδικτυακής ψυχοθεραπείας
- 15.7 Εικονικά περιβάλλοντα εμπύθισης ως θεραπευτικά βοηθήματα
- 15.8 Συμπεράσματα

Δέκατο έκτο κεφάλαιο Επίλογος

Βιβλιογραφία

Ευρετήριο

1 Εισαγωγή

Οι ψηφιακές τεχνολογίες παίζουν σημαντικούς ρόλους στην καθημερινότητα και στην εργασιακή ζωή μας, και προβλέπεται να γίνουν ακόμα σημαντικότερες στο μέλλον. Επομένως ήταν εύλογο να αναδυθεί ως νέος κλάδος της ψυχολογίας η κυβερνοψυχολογία, η οποία πλέον διδάσκεται σε πολλά καθιερωμένα προγράμματα σπουδών ψυχολογίας, καθώς και σε άλλους ακαδημαϊκούς τομείς όπως των μέσων και των επικοινωνιών, της φιλοσοφίας, της κοινωνιολογίας, της εγκληματολογίας και των θεμάτων ασφάλειας. Εδώ και αρκετά χρόνια, υπάρχουν έγκριτα επιστημονικά περιοδικά υψηλής απήχησης που εστιάζουν αποκλειστικά στην κυβερνοψυχολογία. Για τα σχετικά θέματα έχουν επίσης σχεδιαστεί συνέδρια αυξανόμενης δημοτικότητας. Σε όλον τον κόσμο δημιουργούνται μεταπτυχιακά προγράμματα κυβερνοψυχολογίας και ο αριθμός φοιτητών που προσελκύουν αυξάνεται συνεχώς -πιθανότατα επειδή το διαδίκτυο συνεχίζει να αναπτύσσεται και να επηρεάζει τη ζωή των ανθρώπων με νέους και συναρπαστικούς τρόπους, ενίοτε όμως και με τρόπους που προκαλούν προβληματισμό.

Η κυβερνοψυχολογία είναι η μελέτη των ατόμων, των κοινωνιών και των ψηφιακών τεχνολογιών, και της ψυχολογίας των αλληλεπιδράσεών τους. Συγκεκριμένα, εφαρμόζει τη θεωρία της ψυχολογίας στην εξήγηση των διαπροσωπικών αλληλεπιδράσεων στον κυβερνοχώρο και των επιδράσεων που έχουν αυτές στη ζωή μας εκτός διαδικτύου. Η κυβερνοψυχολογία προσφέρει έναν νέο τρόπο ορισμού του εαυτού και της κοινωνίας. Σε αυτό το βιβλίο, προσπαθήσαμε να καλύψουμε την κυβερνοψυχολογία σε πλάτος και σε βάθος, ωστόσο, όσο ο κλάδος διευρύνεται, θα ενσωματώνει νέες, ενδιαφέρουσες περιοχές και θέματα εστίασης.

Το βιβλίο προορίζεται ως σύγγραμμα προπτυχιακών και μεταπτυχιακών σπουδών ψυχολογίας, καθώς και συναφών ακαδημαϊκών τομέων που περιλαμβάνουν την ψυχολογία στο πρόγραμμα σπουδών τους. Έχει σκοπό να παρουσιάσει τις βασικές θεωρίες και την εμπειρική έρευνα που έχει διεξαχθεί στο πεδίο της κυβερνοψυχολογίας. Σε αυτό το πλαίσιο εξετάζει πραγματικά προβλήματα και γεγονότα, και τα αναλύει με τη βοήθεια των θεωριών του πεδίου. Επιπροσθέτως, το βιβλίο εφιστά την προσοχή των αναγνωστών σε πρωτόγνωρα, καίρια ζητήματα, παρακινώντας τους να αξιολογήσουν κριτικά την υπάρχουσα βιβλιογραφία και να διαμορφώσουν την προσωπική τους στάση απέναντι σε συγκεκριμένα ζητήματα.

Ξεκινάμε το βιβλίο εστιάζοντας στο σύνθετο θέμα του ορισμού του “Εαυτού” στον κυβερνοχώρο και προβάλλουμε τον ισχυρισμό ότι το διαδίκτυο άλλαξε τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε και κατανοούμε τον εαυτό. Στην αρχή του δεύτερου κεφαλαίου, πραγματευόμαστε παραδοσιακές θεωρίες του εαυτού, για παράδειγμα τη θεωρία χαρακτηριστικών προσωπικότητας, τη θεωρία κοινωνικής ταυτότητας, τους πιθανούς εαυτούς, μια προσέγγιση του εαυτού ως κοινωνικής κατασκευής, και μια μεταμοντέρνα θεώρηση του εαυτού. Ακολουθεί μια αναδρομή του τρόπου σύλληψης του εαυτού στον κυβερνοχώρο. Αναγνωρίζουμε το πρώιμο έργο της Turkle, που υπέθετε ότι τα άτομα μπορούσαν να εξερευνησουν την ταυτότητά τους και να ανακαλύψουν νέα πράγματα γι' αυτή στον κυβερνοχώρο. Αναφερόμαστε και σε άλλους θεωρητικούς που ασπάστηκαν τέτοιου είδους ουτοπικές απόψεις για το διαδίκτυο, κάνοντας ειδική μνεία σε φεμινίστριες θεωρητικούς όπως η Haraway. Επισημαίνουμε, ωστόσο, ότι η Turkle απέρριψε αργότερα τους προγενέστερους ισχυρισμούς της και έχει σήμερα αντίθετη άποψη, υποστηρίζοντας ότι οι ψηφιακές τεχνολογίες οδηγούν σε μια νέα αίσθηση μοναξιάς. Παρουσιάζεται επίσης η θεωρία του Gergen για τον κορεσμένο εαυτό και η άποψή του ότι οι νέες τεχνολογίες έχουν οδηγήσει σε έναν κατακερματισμό του εαυτού. Περιγράφουμε συνοπτικά την εφαρμογή

παραδοσιακών θεωριών του εαυτού στον τρόπο αυτοπαρουσίασης στον κυβερνοχώρο, όπως η θεωρία του “εαυτού ως ερμηνευτή ρόλου” του Goffman, η θεωρία των “πιθανών εαυτών” και η θεωρία κοινωνικής ταυτότητας. Ολοκληρώνουμε το κεφάλαιο σημειώνοντας ότι, σε ορισμένους διαδικτυακούς χώρους, οι χρήστες είναι οπτικά ανώνυμοι, γι’ αυτό οι θεωρίες του εαυτού στον κυβερνοχώρο θα πρέπει να εξετάζουν τις διαφορές μεταξύ των χώρων οπτικής ανωνυμίας και των χώρων όπου οι χρήστες παρουσιάζουν εικόνες του εαυτού τους, καθώς και τις επιλογές που κάνουν για την οπτική αυτοπαρουσίασή τους.

Στο τρίτο κεφάλαιο, παραθέτουμε θεωρίες και εξέχουσες έρευνες για τις διαδικτυακές σχέσεις, φιλικές και ερωτικές. Αρχικά, σκιαγραφούμε μερικές γνωστές θεωρίες για την εξέλιξη των σχέσεων στον φυσικό κόσμο, όπως η κοινωνική εξελικτική θεωρία, η θεωρία κοινωνικής διείσδυσης, η θεωρία ανταλλαγής και η θεωρία ισοτιμίας. Στη συνέχεια, εξετάζουμε την εφαρμογή αυτών των θεωριών στην εξήγηση της εξέλιξης των διαδικτυακών σχέσεων και επισημαίνουμε μερικά μειονεκτήματά τους. Λόγω αυτών των μειονεκτημάτων, αναπτύχθηκαν νέες θεωρίες για να εξηγήσουν τις ιδιάζουσες σχέσεις που ξεκινούν και εξελίσσονται στον κυβερνοχώρο έναντι του φυσικού κόσμου. Σκιαγραφούνται θεωρίες όπως το “φαινόμενο της άρσης των αναστολών”, η θεωρία κοινωνικής παρουσίας, η θεωρία επεξεργασίας κοινωνικών πληροφοριών και η θεωρία υπερπροσωπικής επικοινωνίας. Εξηγούμε πώς προέκυψαν αυτές οι θεωρίες και πώς εφαρμόστηκαν στην εξήγηση των διαδικτυακών σχέσεων. Κάνουμε επίσης μια σύντομη αναδρομή των διαδικτυακών σχέσεων και της μεταβολής τους με την εξέλιξη της τεχνολογίας, ειδικά με τη μετατροπή του διαδικτύου από έναν χώρο όπου επικρατούσε το κείμενο σε έναν χώρο με υψηλότερο εύρος ζώνης και λιγότερη οπτική ανωνυμία.

Οι διαδικτυακές ερωτικές γνωριμίες εξελίχθηκαν από στιγματισμένη μέθοδος για να βρεις ταίρι σε δημοφιλή τρόπο ζευγαρώματος σε πολλές χώρες και για ανθρώπους διαφορετικών ηλικιών. Το τέταρτο κεφάλαιο ασχολείται ειδικά με αυτό το φαινόμενο και, με βάση θεωρίες που περιγράφηκαν στο τρίτο κεφάλαιο, εξετάζει τις διαφορές της έναρξης και εξέλιξης των σχέσεων που αναπτύσσονται στους ιστοτόπους γνωριμιών αλλά και τα κοινά τους με τις σχέσεις που δημιουργούνται σε άλλους διαδικτυακούς χώρους και στον φυσικό κόσμο. Παρουσιάζουμε ερευνητικά ευρήματα για διαφορές προσωπικότητας σε σχέση με τη χρήση των ιστοτόπων γνωριμιών -ένα παράδειγμα είναι ότι τα ντροπαλά άτομο είναι πιθανότερο να τους χρησιμοποιούν, συγκριτικά με τα άτομα που έχουν μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση στον κοινωνικό τομέα. Πραγματευόμαστε επίσης την ιδέα ότι στους ιστοτόπους γνωριμιών ο εαυτός εμπορευματοποιείται και ο τρόπος παρουσίασής του εξαρτάται εν μέρει από το ποιες πλευρές του είναι πιθανότερο να ελκύσουν επιθυμητά ταίρια (αυτό το κίνητρο οδηγεί ενίοτε σε εξαπάτηση, ωθεί δηλαδή τα άτομα να πουν ψέματα για ορισμένες πλευρές του εαυτού τους, όπως το ύψος ή το βάρος τους). Βλέπουμε επίσης αναλυτικά τα στάδια των διαδικτυακών γνωριμιών, επισημαίνοντας ότι ο τρόπος βίωσης της διαδικασίας άλλαξε από τις νέες εφαρμογές γνωριμιών που κυκλοφόρησαν τα τελευταία χρόνια.

Στο πέμπτο κεφάλαιο ασχολούμαστε με τις διαδικτυακές σεξουαλικές δραστηριότητες. Επισημαίνουμε ότι, ήδη από τον πρώτο καιρό ύπαρξης του διαδικτύου, οι άνθρωποι επιδίδονταν σε κυβερνοσέξ, με τη μορφή της ανταλλαγής ερωτικών μηνυμάτων κειμένου. Το κεφάλαιο σκιαγραφεί επιστημονικά άρθρα μεγάλης απήχησης που εξετάζουν τους λόγους για τους οποίους τα άτομα συμμετέχουν σε διαδικτυακές σεξουαλικές δραστηριότητες. Σύμφωνα με το μοντέλο του “Κινητήρα των τριών Α”, για παράδειγμα, που πρότειναν ο Cooper και οι συνεργάτες του, το διαδίκτυο είναι Ανέξοδο, Ανώνυμο και Άμεσα προσβάσιμο, γι’ αυτό ώθησε αρχικά ανθρώπους να επιδοθούν σε σεξουαλικές δραστηριότητες, κάποιιοι από τους οποίους, κατά τον Cooper, απέκτησαν καταναγκασμό με το κυβερνοσέξ. Το κεφάλαιο σκιαγραφεί προβλήματα που ενέχει το κυβερνοσέξ, καθώς και απελευθερωτικές πλευρές του. Ένα από τα προβλήματα, που παραμένει σήμερα, είναι ότι το διαδίκτυο δίνει τη δυνατότητα για ριψοκίνδυνες διά ζώσης σεξουαλικές συνεντεύξεις, καθώς η έρευνα δείχνει συσχέτιση της

εύρεσης σεξουαλικών συντρόφων στο διαδίκτυο με την προσβολή από σεξουαλικά μεταδιδόμενες λοιμώξεις. Το σέξιτινγκ, που περιγράφεται στο κεφάλαιο, είναι επίσης μια προβληματική δραστηριότητα και ενίοτε παράνομη. Από την άλλη πλευρά, όμως, το διαδίκτυο επιτρέπει στα άτομα να αποκτούν εύκολα πληροφορίες για τη σεξουαλική υγεία - αποφεύγοντας την αμηχανία της σχετικής επικοινωνίας με έναν ιατρό-, με πιθανό όφελος την πρόληψη της μετάδοσης ΣΜΝ.

Όπως περιγράφουμε στο έκτο κεφάλαιο, κάποιοι βλέπουν τη διαδικτυακή απιστία ως γνήσια προδοσία, με ουσιαστικές επιπτώσεις στη ζωή του ζευγαριού. Ορίζουμε τη διαδικτυακή απιστία με βάση τις σύγχρονες θεωρίες και τα ευρήματα της εμπειρικής έρευνας. Πραγματευόμαστε τις σεξουαλικές και συναισθηματικές πλευρές της αθέτησης της συντροφικής πίστης, στο διαδίκτυο και εκτός αυτού. Εξετάζουμε κριτικά τις θεωρητικές εξηγήσεις της ζήλειας ανδρών και γυναικών στον φυσικό κόσμο (π.χ. κοινωνική εξελικτική θεωρία και κοινωνικογνωστική προσέγγιση) και το κατά πόσον αυτές μπορούν να εφαρμοστούν στη ζήλεια για ισοδύναμες, κατά τα φαινόμενα, πράξεις στον κυβερνοχώρο. Μολονότι οι διαθέσιμες έρευνες για τη διαδικτυακή απιστία είναι λίγες, επισημαίνουμε ενδεχόμενες ποιοτικές διαφορές της απιστίας στο διαδίκτυο και εκτός αυτού. Οι διαδικτυακές παράλληλες σχέσεις, για παράδειγμα, πιθανόν διαχωρίζονται ευκολότερα από την καθημερινότητα, διευκολύνοντας την εκλογίκευση και την άρνηση για τους άπιστους συντρόφους. Θέτουμε επίσης το ερώτημα κατά πόσον το κυβερνοσέξ με ένα άβαταρ συνιστά “πραγματική” προδοσία, δίνοντας πραγματικά παραδείγματα ανθρώπων που ένιωσαν πληγωμένοι και προδομένοι από τη διαδικτυακή σεξουαλική δραστηριότητα των συντρόφων τους στο *Second Life*.

Έχει γίνει πολύς λόγος τα τελευταία χρόνια για το ψηφιακό χάσμα -από μερικούς αναφορικά με το χάσμα μεταξύ κοινωνικών τάξεων και από άλλους αναφορικά με τις διαφορές μεταξύ ηλικιακών ομάδων (π.χ. μεταξύ “ψηφιακών ιθαγενών” και “ψηφιακών μεταναστών”). Το έβδομο κεφάλαιο επικεντρώνεται στους ψηφιακούς ιθαγενείς, δηλαδή στα παιδιά και τους εφήβους ως χρήστες των ψηφιακών τεχνολογιών. Δεν ασχολείται όμως μόνο με την ευκολία με την οποία τα παιδιά χρησιμοποιούν τις ψηφιακές τεχνολογίες στη ζωή τους, αλλά, επιπλέον, πραγματεύεται ζητήματα που αντιμετωπίζουν τα παιδιά και οι έφηβοι από την προ διαδικτύου εποχή (π.χ. ανάπτυξη ταυτότητας, σεξουαλικότητα, ακτιβισμός) και πώς αυτά αντιμετωπίζονται στο πλαίσιο του κυβερνοχώρου. Αναρωτιόμαστε κατά πόσον οι ψηφιακές τεχνολογίες είναι βλαβερές για τα παιδιά και τους εφήβους ή τους βοηθούν να αποκτήσουν περισσότερο έλεγχο στη ζωή τους, και περιγράφουμε εμπειρικά ευρήματα υπέρ της μίας και της άλλης άποψης. Υιοθετούμε μια ισορροπημένη οπτική, επισημαίνοντας αφενός τους κινδύνους και αφετέρου τις ευκαιρίες. Εξετάζουμε τα είδη παράνομου περιεχομένου στα οποία είναι δυνατό να εκτεθούν τα παιδιά και τα είδη παράνομων δραστηριοτήτων τα οποία τελούν ορισμένοι νέοι. Αναρωτιόμαστε επίσης κατά πόσον, για κάποιους εφήβους, η έκθεση σε παράνομο υλικό είναι η αρχή ενός “κατήφορου”. Η κυβερνοπαρενόχληση αναπτύσσεται στο δέκατο τρίτο κεφάλαιο, ωστόσο εδώ ασχολούμαστε εν συντομία με την επίδραση αυτής της συμπεριφοράς στα παιδιά και τους εφήβους. Σκιαγραφούμε επίσης τη στοχοποίηση νέων από κακοποιούς ώστε να τους εξαπατήσουν, καθώς και την κλοπή της ταυτότητάς τους με σκοπό την εξαπάτηση άλλων (π.χ. “απάτη των παππουδογιαγιάδων”). Τέλος, ασχολούμαστε με το απολύτως υπαρκτό πρόβλημα της ριζοσπαστικοποίησης νέων μέσω του διαδικτύου.

Το 1913, ο Τόμας Έντισον προέβλεψε ότι η νέα τεχνολογία θα καταλάμβανε πρωταρχική θέση στην εκπαίδευση. Όπως δείχνει το όγδοο κεφάλαιο, η πρόβλεψη του Έντισον ήταν πιθανότατα σωστή, αλλά επιβεβαιώνεται με τρόπους που ο ίδιος δεν φανταζόταν. Αρχικά, εστιάζουμε στην ηλεκτρονική μάθηση και τη συγκρίνουμε με τη διά ζώσης, επισημαίνοντας τα πλεονεκτήματα της πρώτης. Σχολιάζουμε επίσης στοιχεία που χρησιμοποιούνται στην ηλεκτρονική μάθηση και ενίοτε επηρεάζουν δυσμενώς τη μαθησιακή απόδοση. Συγκρίνοντας την ηλεκτρονική με τη διά ζώσης μάθηση, διαπιστώνουμε ότι διαφορετικά είδη μάθησης

ωφελούνται από διαφορετικές πρακτικές διδασκαλίας. Για παράδειγμα, η έρευνα δείχνει ότι οι διδασκόμενοι προτιμούν τις διά ζώσης συζητήσεις όταν ασχολούνται με δύσκολα έργα και τη μάθηση μέσω υπολογιστή για τα απλά έργα. Όπως κάνουμε και σε άλλα κεφάλαια, συγκρίνουμε και εδώ τη σύγχρονη και την ασύγχρονη επικοινωνία και τονίζουμε τα πλεονεκτήματα καθεμιάς αναφορικά με την ηλεκτρονική μάθηση. Προσδιορίζουμε επίσης τις αναγκαίες συνθήκες για την επιτυχημένη ηλεκτρονική μάθηση, οι οποίες περιλαμβάνουν τη γνωστική παρουσία, την κοινωνική παρουσία και τη διδακτική παρουσία. Περιλαμβάνουμε μια εισαγωγή στη θεωρία του μεσικού πλούτου, η οποία έχει εφαρμοστεί σε διάφορα πλαίσια, μεταξύ άλλων εκπαιδευτικά. Περιγράφουμε πότε είναι καλύτερο, σύμφωνα με τη θεωρία, να χρησιμοποιούμε πρακτικές ηλεκτρονικής μάθησης. Εξετάζεται επίσης το μοντέλο σταδίων της Salmon και εφαρμογές του στο *Second Life*. Τρισδιάστατα μαθησιακά περιβάλλοντα όπως το *Second Life* έχουν γίνει δημοφιλή για τους διδάσκοντες και η μάθηση σε αυτά έχει αξιολογηθεί ερευνητικά, όπως θα δούμε.

Στο ένατο κεφάλαιο στρέφουμε την προσοχή μας από την εκπαίδευση, στις ασχολίες ελεύθερου χρόνου και την ψυχαγωγία. Μας βοηθά το διαδίκτυο να έχουμε περισσότερο ελεύθερο χρόνο, κατά τον οποίο μπορούμε να ασχοληθούμε με δραστηριότητες της επιλογής μας; Μας παρέχει το διαδίκτυο νέες μορφές διασκέδασης; Αυτά τα ερωτήματα, μεταξύ πολλών άλλων, επιχειρεί να απαντήσει το κεφάλαιο. Ξεκινάμε με τον λειτουργικό ορισμό των δραστηριοτήτων ελεύθερου χρόνου, διακρίνοντας διάφορες μορφές, όπως οι σοβαρές ασχολίες ελεύθερου χρόνου και οι περιστασιακές δραστηριότητες αναψυχής. Στο παρελθόν, οι οικογένειες έπαιζαν μαζί επιτραπέζια παιχνίδια στο σπίτι. Σε αντιδιαστολή με αυτή την πιο παραδοσιακή εικόνα, όταν σκεφτόμαστε τα διαδικτυακά παιχνίδια, συχνά φανταζόμαστε έναν έφηβο κλεισμένο στο δωμάτιό του να παίζει μόνος τους ή συνδεδεμένος με άλλους εφήβους που βρίσκονται ο καθένας στο δικό του δωμάτιο. Ωστόσο έχει διαπιστωθεί ερευνητικά ότι τα διαδικτυακά παιχνίδια βοηθούν συγγενείς να κρατήσουν επαφή. Επιπροσθέτως, όπως θα μάθουν οι αναγνώστες, μία από τις κύριες λειτουργίες του διαδικτύου για τους μεγαλύτερους ενηλίκους είναι η αναψυχή με δραστηριότητες όπως τα εικονικά χόμπι (π.χ. δημιουργία γενεαλογικού δέντρου). Ένα σημαντικό θέμα είναι ο χρόνος που περνάμε στο διαδίκτυο σε δραστηριότητες αναψυχής και διασκέδασης, και η σύγκριση με τον χρόνο που διαθέτουμε στη διασκέδαση στον φυσικό κόσμο, θέμα για το οποίο ανατρέχουμε στη σχετική βιβλιογραφία. Εξετάζουμε την υπόθεση της εκτόπισης και την υπόθεση της ενασχόλησης. Οι αναγνώστες μάλλον δεν θα εκπλαγούν μαθαίνοντας ότι πολλοί άνθρωποι συνδυάζουν ψυχαγωγικές δραστηριότητες του φυσικού και του εικονικού κόσμου (π.χ. παίζουν ένα διαδικτυακό παιχνίδι ενώ βλέπουν τηλεόραση). Ωστόσο αναρωτιόμαστε πόσο ωφέλιμος ψυχολογικά είναι ο συνδυασμός τέτοιων δραστηριοτήτων. Στην τελευταία ενότητα του κεφαλαίου ασχολούμαστε με το Twitter ως πηγή διασκέδασης, καθώς και με την επίδραση που έχει ασκήσει στην αντιλαμβανόμενη σχέση των ακολούθων με τους επώνυμους χρήστες του.

Το δέκατο κεφάλαιο ασχολείται πιο αναλυτικά με τη διασκέδαση εστιάζοντας στα βιντεοπαιχνίδια και τα τυχερά παιχνίδια. Ξεκινάμε με το θέμα του εθισμού στα διαδικτυακά παιχνίδια και στον τζόγο. Έχει διατυπωθεί η υπόθεση, για παράδειγμα, ότι ο διαδικτυακός τζόγος είναι πιθανότερο να οδηγήσει σε εθισμό από τον εκτός διαδικτύου τζόγο. Ορισμένα χαρακτηριστικά των διαδικτυακών τυχερών παιχνιδιών, όπως η εύκολη πρόσβαση, η ιδιωτικότητα, η ανωνυμία και η καλύτερη εμπειρία παιχνιδιού, αυξάνουν τον κίνδυνο να προκύψουν προβλήματα. Συζητείται η προσθήκη της “διαταραχής ενασχόλησης με διαδικτυακά παιχνίδια” στην τελευταία έκδοση του Διαγνωστικού και Στατιστικού Εγχειριδίου των ψυχικών διαταραχών (DSM), καθώς και η συσχέτιση των συγκεκριμένων προβλημάτων, με άλλα ψυχολογικά προβλήματα (π.χ. διαταραχή ελλειμματικής προσοχής-υπερκινητικότητας, έλλειψη ύπνου, κατάχρηση ουσιών). Το κεφάλαιο εξετάζει επίσης τις θεωρίες και τα εμπειρικά στοιχεία για την πιθανή αιτιώδη σχέση μεταξύ βίαιων

βιντεοπαιχνιδιών και βίαιης συμπεριφοράς. Στις θεωρίες περιλαμβάνονται η θεωρία κοινωνικής μάθησης, η θεωρία σεναρίων, η υπόθεση ματαιώσης-επιθετικότητας, το γνωστικό νεοσυνειρμικό μοντέλο και το γενικό μοντέλο επιθετικότητας. Εξετάζουμε κριτικά καθεμία από αυτές τις θεωρίες και περιγράφουμε μελέτες που προσπάθησαν να τεκμηριώσουν τη σχέση της επιθετικής συμπεριφοράς με τα επιθετικά βιντεοπαιχνίδια. Καταλήγουμε, ωστόσο, ότι τα ερευνητικά στοιχεία είναι, στην καλύτερη περίπτωση, αδύναμα. Αν και τα βίαια βιντεοπαιχνίδια ασκούν μικρή έως μηδενική επίδραση στην επιθετική συμπεριφορά, παραμένει η ανησυχία για τα άτομα που παίζουν βιντεοπαιχνίδια με περιεχόμενο που θεωρείται ταμπού στον φυσικό κόσμο (π.χ. απεικόνιση βιασμού, βασανισμού, κανιβαλισμού). Εξετάζουμε τη διαθέσιμη ερευνητική βιβλιογραφία για το θέμα, από την οποία προκύπτει ότι μερικοί άνθρωποι δεν μπορούν να αντεπεξέλθουν ψυχολογικά σε ένα τέτοιο περιεχόμενο παιχνιδιού. Αν και το κεφάλαιο επικεντρώνεται βασικά στα αρνητικά της ενασχόλησης με τα βιντεοπαιχνίδια, επισημαίνουμε ότι υπάρχουν και πολλά θετικά. Καταρχάς, τα βιντεοπαιχνίδια είναι διασκεδαστικά και πολλοί άνθρωποι νιώθουν ευχαρίστηση παίζοντάς τα. Δεύτερον, η δημοτικότητα των βιντεοπαιχνιδιών ως εκπαιδευτικών εργαλείων αυξάνεται σε ποικίλα πλαίσια. Κλείνουμε το κεφάλαιο με πιθανές χρήσεις των παιχνιδιών για τη διδασκαλία νέων δεξιοτήτων αλλά και στάσεων.

Ενώ στα πρώτα κεφάλαιο βλέπουμε ότι οι άνθρωποι αποκαλύπτουν περισσότερα πράγματα για τον εαυτό τους στο διαδίκτυο (γίνονται “υπερελικρινείς”), στο ενδέκατο κεφάλαιο εξετάζουμε το ενδεχόμενο οι άνθρωποι να λένε περισσότερα ψέματα στον κυβερνοχώρο συγκριτικά με τον φυσικό κόσμο. Στο διαδίκτυο, οι χρήστες μπορούν να εξαπατήσουν μεγαλύτερο πλήθος ανθρώπων, με πρωτοφανείς τρόπους. Αρχικά ορίζουμε την εξαπάτηση και στη συνέχεια προσδιορίζουμε δύο τύπους εξαπάτησης που παρατηρούνται στον κυβερνοχώρο: την εξαπάτηση ταυτότητας και την εξαπάτηση μηνύματος. Ως παραδείγματα της εξαπάτησης ταυτότητας παρουσιάζονται μελέτες περίπτωσης του φαινομένου “Μιγχάουζεν διά του διαδικτύου” (το σύνδρομο Μιγχάουζεν είναι μια ψυχολογική διαταραχή στην οποία το άτομο λέει ψέματα ότι πάσχει από κάποια ασθένεια ή προκαλεί συμπτώματα ασθένειας στον εαυτό του), το οποίο, όπως υποστηρίζουν ορισμένοι, πρέπει να αναγνωριστεί επισήμως στο DSM. Το διαδίκτυο, λοιπόν, μας δίνει περισσότερες ευκαιρίες να πούμε ψέματα, αλλά ψευδολογούμε πράγματι περισσότερο στο διαδίκτυο; Εξετάζουμε τα εμπειρικά στοιχεία που απαντούν στο ερώτημα και διευκρινίζουμε μερικά ενδιαφέροντα συμπεράσματα. Η τρέχουσα έρευνα δείχνει ότι οι άνθρωποι, σε γενικές γραμμές, ψευδολογούν περισσότερο στις τηλεφωνικές συνομιλίες, εύρημα που εξηγείται από το μοντέλο των χαρακτηριστικών, το οποίο σκιαγραφούμε. Παραθέτουμε ορισμένες μελέτες που υποστηρίζουν το μοντέλο, αλλά επίσης δείχνουν πως, όταν γίνεται διάκριση μεταξύ αυθόρμητων και προσχεδιασμένων ψεμάτων, οι προβλέψεις του δεν επιβεβαιώνονται πάντα. Εξετάζουμε επίσης έρευνες σχετικά με την ανίχνευση της εξαπάτησης τόσο εκτός διαδικτύου όσο και στον κυβερνοχώρο. Αν και χρειάζεται ακόμη πολλή έρευνα, η επιστήμη των υπολογιστών έχει ήδη καταφέρει να εντοπίζει κακοποιούς που κρύβονται πίσω από πολλαπλές ταυτότητες.

Το δωδέκατο κεφάλαιο επικεντρώνεται στην εξαπάτηση που διαπράττεται από κακοποιούς (ηλεκτρονικό “ψάρεμα”, απάτη μαζικής προώθησης κ.ά.), καθώς και στο παράνομο “κατέβασμα” διαδικτυακού υλικού. Αρχικά, πραγματευόμαστε το ηλεκτρονικό “ψάρεμα” και εξηγούμε πώς λειτουργεί και πόσοι πέφτουν θύματα. Εξετάζουμε επίσης το ηλεκτρονικό “καμάκωμα”, που είναι παρόμοιο με το “ψάρεμα”, αλλά περισσότερο στοχευμένο παρά τυχαίο. Έχουν διεξαχθεί έρευνες με πραγματικά μηνύματα ηλεκτρονικού “ψαρέματος” για να διαπιστωθεί γιατί ορισμένοι χρήστες ανταποκρίνονται. Ένα εύρημα είναι ότι η απόδοση προσοχής σε ερεθίσματα που πυροδοτούν βαθύτερες ανάγκες και επιθυμίες αυξάνει την πιθανότητα ανταπόκρισης. Η προσωπικότητα παίζει επίσης ρόλο, σύμφωνα με την έρευνα, στην πρόβλεψη της πιθανότητας ανταπόκρισης σε ένα μήνυμα ηλεκτρονικού “ψαρέματος”. Το κεφάλαιο αναφέρεται στα εκπαιδευτικά προγράμματα που έχουν αναπτυχθεί για να

βοηθήσουν τους χρήστες να διακρίνουν τα μηνύματα ηλεκτρονικού “ψαρέματος”, καθώς και στην αξιολόγηση αυτών των προγραμμάτων. Όπως θα παρατηρήσουν οι αναγνώστες, αποτελεί επιτακτική ανάγκη η ανάπτυξη αποτελεσματικότερων προγραμμάτων. Εξετάζουμε επίσης ένα άλλο είδος απάτης, την απάτη μαζικής προώθησης, η οποία εκμεταλλεύεται τις τεχνικές μαζικής επικοινωνίας (π.χ. μαζικές αποστολές συμβατικού ταχυδρομείου, ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, εφαρμογές άμεσων μηνυμάτων, ιστότοποι κοινωνικής δικτύωσης) για την απόσπαση χρημάτων από τα θύματα. Παρουσιάζουμε παραδείγματα και δεδομένα για τον αριθμό θυμάτων της συγκεκριμένης απάτης. Όπως και στην περίπτωση των επιθέσεων ηλεκτρονικού “ψαρέματος”, η προσωπικότητα βοηθά να προβλέψουμε ποια είδη ανθρώπων είναι πιθανότερο να ανταποκριθούν στην απάτη μαζικής προώθησης, ωστόσο τα προφίλ πιθανόν διαφέρουν ανάλογα με την εκάστοτε απάτη. Σημειώνουμε επίσης τα γνωστικά σφάλματα και τα σχετικά με τα κίνητρα σφάλματα στα οποία υποπίπτουν τα θύματα. Επισημαίνουμε ότι αυτές οι απάτες προκαλούν οικονομικές αλλά και ψυχολογικές βλάβες. Η πρόληψη και η ανίχνευση της απάτης μαζικής προώθησης είναι δύσκολες, όπως εξηγείται στο κεφάλαιο, και οι εκστρατείες ενημέρωσης δεν έχουν ακόμη αξιολογηθεί όπως πρέπει. Περιγράφουμε ακόμα λεπτομερώς τα στάδια της ερωτικής απάτης σε ιστοτόπους γνωριμιών. Τέλος, εξετάζουμε την παράνομη μεταφόρτωση διαδικτυακού υλικού, όπως μουσική και βίντεο. Παρατηρούμε ότι τα άτομα που τη διαπράττουν συχνά δεν αναγνωρίζουν ότι πρόκειται για αδίκημα. Συζητούμε προσεγγίσεις για την πρόληψη της συγκεκριμένης παράνομης συμπεριφοράς, μεταξύ άλλων την παρακίνηση των ανθρώπων να αναθεωρήσουν σχετικά με την αγορά βίντεο, μουσικής και άλλου υλικού στο μέλλον.

Στο δέκατο τρίτο κεφάλαιο, παραμένουμε στο θέμα των διαδικτυακών αδικημάτων εστιάζοντας στην κυβερνοπαρενόχληση, τα αδικήματα μίσους και τον κυβερνοπόλεμο. Αρχικά, ασχολούμαστε με τη διαδικτυακή παρενόχληση και τη διαδικτυακή παρενοχλητική παρακολούθηση (μορφή παρενόχλησης). Ορίζουμε λειτουργικά τους όρους και αναλύουμε μερικά προβλήματα ασυμφωνίας της νομοθεσίας μεταξύ χωρών. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, το διαδίκτυο παρέχει νέες ευκαιρίες παρακολούθησης ατόμων και οργανώσεων. Η παρενοχλητική κυβερνοπαρακολούθηση μπορεί, ασφαλώς, να συνοδεύει την παρενόχληση και την παρακολούθηση στον φυσικό κόσμο. Στο κεφάλαιο σκιαγραφούνται βασικές διαφορές του προφίλ των δραστών της παρενοχλητικής παρακολούθησης στον φυσικό κόσμο και στον κυβερνοχώρο, ενώ σημειώνεται ότι η έρευνα είναι αρκετά περιορισμένη. Στη συνέχεια εξετάζονται τα αδικήματα μίσους ευρύτερα και το πώς διαπράττονται στον κυβερνοχώρο. Δίνονται παραδείγματα τέτοιων αδικημάτων, καθώς και εξτρεμιστικών ομάδων που έχουν διαδικτυακή παρουσία με σκοπό τη στρατολόγηση μελών. Ασχολούμαστε επίσης με τον κυβερνοπόλεμο -άλλο ένα θέμα που έχει μελετηθεί ελάχιστα. Σημειώνουμε ότι οι κυβερνήσεις και η κοινωνία δεν έχουν ακόμη κωδικοποιήσει και επικυρώσει ένα σύνολο κανόνων που θα διέπουν τη δράση των κρατών στον κυβερνοχώρο. Τονίζουμε χαρακτηριστικά που διακρίνουν τον κυβερνοπόλεμο από τις συμβατικές εχθροπραξίες. Υποστηρίζουμε πως αυτά τα χαρακτηριστικά θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη όταν μελετητές και κυβερνήσεις αναθεωρούν τους κανόνες του πολέμου ώστε να καλύπτουν τον κυβερνοπόλεμο. Ένας τρόπος ανίχνευσης και εξουδετέρωσης των κυβερνοεπιθέσεων είναι μέσω ψηφιακής επιτήρησης και παρακολούθησης και, μολονότι αυτές χρησιμοποιούνται συχνά με καλές προθέσεις, καταστρατηγούν την ιδιωτικότητα αθώων πολιτών. Δεν είναι περίεργη, επομένως, η αγανάκτηση πολιτών για την “κατασκόπευση” της διαδικτυακής τους δραστηριότητας από τις κυβερνήσεις. Ολοκληρώνουμε το κεφάλαιο συζητώντας σύγχρονες αντιπαραθέσεις που αφορούν την ψηφιακή επιτήρηση και παρακολούθηση.

Το δέκατο τέταρτο κεφάλαιο, παραμένοντας στο θέμα των διαδικτυακών αδικημάτων, εστιάζει στην παιδική πορνογραφία και στην παιδεραστία. Αναγνωρίζεται η διόγκωση του φαινομένου της παιδικής πορνογραφίας από την αρχή λειτουργίας του διαδικτύου και

προτείνονται πιθανά αίτια. Σημαντική εδώ είναι η σύνοψη της νομοθεσίας του ΗΒ και των ΗΠΑ για την παιδική πορνογραφία και η επισήμανση διαφορών τους. Η σύγκριση αναδεικνύει προβλήματα που ανακύπτουν, όταν οι φορείς εφαρμογής του νόμου πρέπει να αντιμετωπίσουν διακρατικά αυτό το αδίκημα, ενώ επισημαίνει επίσης ζητήματα της εφαρμογής του νόμου σε νεότερα φαινόμενα όπως το σέξιτινγκ. Στη συνέχεια, σκιαγραφούνται ψυχολογικές διαταραχές που σχετίζονται με ορισμένους τύπους παιδοφιλίας, καθώς και ο ρόλος που παίζει το διαδίκτυο. Διαστέλλουμε επίσης τους παιδόφιλους που παρακολουθούν παιδική πορνογραφία από εκείνους που τη συλλέγουν, κατατάσσοντας τους συλλέκτες στις εξής κατηγορίες: μη εκδηλωμένος συλλέκτης, απομονωμένος συλλέκτης, συλλέκτης κλειστού κύκλου και εμπορικός συλλέκτης. Έπειτα, συνοψίζουμε την έρευνα για το προφίλ των δραστών αδικημάτων παιδικής πορνογραφίας, και επισημαίνουμε το πόρισμα πως δεν υφίσταται προφίλ τυπικού δράστη. Εξετάζεται η σχέση ανάμεσα στα άτομα που βλέπουν παιδική πορνογραφία και εκείνα που διαπράττουν ασέλγεια, σε σχέση με την υπόθεση του “ολισθηρού κατήφορου”. Στις τελευταίες ενότητες του κεφαλαίου, πραγματευόμαστε θεωρητικά μοντέλα που έχουν αναπτυχθεί ειδικά ή έχουν εφαρμοστεί από άλλα πεδία για να εξηγήσουν γιατί γίνεται κάποιος παιδόφιλος/παιδεραστής, για παράδειγμα, τη θεωρία διαταραχής της ερωτοτροπίας, τη θεωρία κοινωνικής μάθησης, το μοντέλο προϋποθέσεων του Finkelhor, το μοντέλο των μονοπατιών και την ενοποιημένη θεωρία των σεξουαλικών αδικημάτων.

Στο δέκατο πέμπτο κεφάλαιο, στρέφουμε το ενδιαφέρον μας από τη διαδικτυακή παρανομία στη διαδικτυακή υποστήριξη και φροντίδα υγείας. Αρχικά, παραθέτουμε αριθμούς που δείχνουν τη στροφή από την ενημέρωση για θέματα υγείας από πηγές του φυσικού κόσμου (ιατρούς και εξειδικευμένες υπηρεσίες), στην αναζήτηση πληροφοριακών πηγών στο διαδίκτυο. Αναφέρουμε έρευνες που καταλήγουν ότι τα άτομα που είναι πιθανότερο να αναζητήσουν πληροφορίες υγείας στο διαδίκτυο είναι αυτά που έχουν μόλις διαγνωστεί με μία πάθηση και αυτά που θέλουν να βοηθήσουν άλλους να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα υγείας τους. Αναγνωρίζουμε τα οφέλη της εύρεσης πληροφοριών για θέματα υγείας στο διαδίκτυο, αλλά επισημαίνουμε παράλληλα τα προβλήματα που ενέχει. Μερικοί ασθενείς, για παράδειγμα, νιώθουν περισσότερο άγχος όταν διαβάσουν πληροφορίες για την πάθησή τους. Ένα πρόβλημα που συνδέεται ειδικά με τη διαδικτυακή αναζήτηση πληροφοριών υγείας είναι, όπως θα δούμε, η “κυβερνοχονδρίαση”, η οποία δεν θεωρείται μόνο μορφή αναζήτησης καθυσχύασης αλλά και εκδήλωση άγχους για την υγεία και υποχονδρίασης. Το κεφάλαιο ασχολείται επίσης με τη χρησιμότητα των διαδικτυακών φόρουμ, παρουσιάζοντας στοιχεία που τεκμηριώνουν τις θετικές αλλά και τις αρνητικές επιδράσεις της συμμετοχής σε αυτά. Επικεντρωνόμαστε ακόμα στη διαδικτυακή ψυχοθεραπεία, ορίζοντας λειτουργικά την έννοια και εξετάζοντας την έρευνα για τα οφέλη και τα μειονεκτήματά της. Επανερχόμαστε στο φαινόμενο της άρσης των αναστολών στο πλαίσιο των προβλημάτων που προκαλεί στην ψυχοθεραπεία. Αν και έχουν διεξαχθεί μερικές μελέτες για την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των ηλεκτρονικών θεραπειών (στο κεφάλαιο συνοψίζονται μερικές από αυτές), σημειώνουμε ότι χρειάζεται περαιτέρω έρευνα και ότι τα ευρήματα αυτή τη στιγμή είναι ανάμεικτα. Κλείνοντας το κεφάλαιο, κάνουμε λόγο για τα εικονικά περιβάλλοντα εμπύθισης και τη χρήση τους ως εργαλείων στη θεραπεία διάφορων ψυχολογικών προβλημάτων. Δίνονται παραδείγματα τέτοιων προβλημάτων για τα οποία είναι χρήσιμα τα εικονικά περιβάλλοντα, όπως διάφορες φοβίες και η διαταραχή μετατραυματικού στρες.

Το τελευταίο κεφάλαιο, το δέκατο έκτο, είναι ο επίλογος, στον οποίο υπενθυμίζουμε στους αναγνώστες μερικά από τα κυριότερα θέματα που αναπτύσσονται στο βιβλίο και τονίζουμε τα κενά που υπάρχουν σήμερα στη βιβλιογραφία. Επισημαίνουμε ακόμα πως, καθώς εξελίσσεται το διαδίκτυο, θα αλλάζει πιθανόν και η συμπεριφορά μας σε αυτό, αν και κάποιες πλευρές θα παραμένουν ίδιες. Θέτουμε το ερώτημα κατά πόσον το διαδίκτυο έχει οδηγήσει

σε έναν διαφορετικό κόσμο, με νέα ψυχολογικά προβλήματα, ευκαιρίες και δυσκολίες, και σε ποιον βαθμό η ανθρώπινη ψυχολογία παραμένει ίδια.

2 Ο “εαυτός” στον κυβερνοχώρο

Από τη γέννηση του διαδικτύου, αντικείμενο προβληματισμού αποτέλεσε ο τρόπος με τον οποίο ο εαυτός αφενός “κατασκευαζόταν” και αφετέρου γινόταν αντιληπτός στον κυβερνοχώρο. Είμαστε διαφορετικοί άνθρωποι στο διαδίκτυο απ’ ό,τι είμαστε εκτός αυτού; Μήπως το διαδίκτυο μας δίνει νέες ευκαιρίες αυτογνωσίας; Ο εαυτός που δημιουργούμε στον κυβερνοχώρο εισδύει και σε άλλους χώρους; Σε αυτό το κεφάλαιο παρουσιάζονται συνοπτικά θεμελιώδεις ψυχολογικές θεωρίες και βασικές έρευνες για τον εαυτό στον κυβερνοχώρο. Αναγνωρίζεται ότι οι μελετητές διατυπώνουν διαφορετικούς λειτουργικούς ορισμούς για τον εαυτό. Εδώ δεν ευνοούμε μία θεωρία έναντι άλλων, αλλά προβάλλουμε μερικές από τις σημαντικότερες εργασίες του πεδίου.

2.1 Ο ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ “ΕΑΥΤΟΥ”

Για την εξήγηση της έννοιας του “Εαυτού” έχουν διατυπωθεί πολλές θεωρίες. Οι πρώτοι μελετητές που προσπάθησαν να τον ορίσουν ήταν φιλόσοφοι και θεολόγοι. Οι ψυχολόγοι συχνά χρησιμοποιούν τους όρους “εαυτός” και “ταυτότητα” ως συνώνυμους, αν και, κατά πολλούς, είναι διακριτοί (π.χ., Owens, 2006). Μολονότι η ανάλυση των αλληλοσυγκρουόμενων ψυχολογικών θεωριών για τον εαυτό και την ταυτότητα ξεφεύγει από τα όρια του βιβλίου, είναι χρήσιμο, προτού εξετάσουμε τον εαυτό στον κυβερνοχώρο, να δούμε μερικές από τις πρώτες θεωρίες.

Ήδη από τη δεκαετία του 1890, οι ψυχολόγοι προσπαθούσαν να ορίσουν την έννοια του εαυτού. Ο William James (1892/1963), πρωτοπόρος στον κλάδο της ψυχολογίας, έκανε διάκριση μεταξύ δύο εκφάνσεων του εαυτού: του εαυτού ως υποκειμένου (του “εγώ”) και του εαυτού ως αντικειμένου (του “εμένα”). Ο Cooley (1902) ανέπτυξε την ιδέα του “αντανακλώμενου εαυτού” (looking-glass self), σύμφωνα με την οποία ο “εαυτός” ενός ατόμου διαμορφώνεται μέσα από τις διαπροσωπικές του αλληλεπιδράσεις στο πλαίσιο της κοινωνίας και τις αντιλήψεις των άλλων. Για τον Cooley, δεν υπάρχει εαυτός χωρίς την κοινωνία.

2.1.1 Η θεωρία των χαρακτηριστικών προσωπικότητας και ο εαυτός

Η θεωρία των χαρακτηριστικών προσωπικότητας υποστήριξε ότι ο εαυτός περιλαμβάνει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά τα οποία είναι προϊόν της εξέλιξης, είναι κληρονομήσιμα και υπάρχουν σε όλους τους πολιτισμούς (MacDonald, 1998· McCrae, 2000). Η θεωρία υποθέτει ότι τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας είναι αρκετά σταθερά στην πορεία του χρόνου, ότι τα άτομα έχουν διαφορετικά χαρακτηριστικά και ότι τα χαρακτηριστικά επηρεάζουν τη συμπεριφορά. Ο Cattell (1946), για παράδειγμα, πρότεινε μία δομή προσωπικότητας δύο επιπέδων, με 16 παράγοντες κατώτερης βαθμίδας (εγκαρδιότητα, λογική σκέψη, συναισθηματική σταθερότητα, τάση επιβολής, ζωηρότητα, αφοσίωση στους κανόνες, τόλμη σε κοινωνικές καταστάσεις, ευαισθησία, εγρήγορση, αφηρημάδα, εσωστρέφεια, ανησυχία, δεκτικότητα στην αλλαγή, αυτάρκεια, τελειοθηρία και συναισθηματική διέγερση) και πέντε παράγοντες ανώτερης βαθμίδας (εξωστρέφεια, άγχος, σθεναρότητα, ανεξαρτησία και αυτοέλεγχος). Ο Goldberg (1990) πρότεινε πέντε παράγοντες προσωπικότητας: δεκτικότητα στην εμπειρία, ευσυνειδησία, εξωστρέφεια, προσήνεια και νευρωτισμό.

2.1.2 Ταυτότητα: “Ποιος είμαι;”

Η ταυτότητα είναι ουσιαστικά η απάντηση στο ερώτημα “ποιος είμαι”. Ο Erikson (1950, 1968) ήταν από τους πρώτους ψυχολόγους που πραγματεύτηκαν λεπτομερώς την έννοια της ταυτότητας. Κατ’ αυτόν, η ταυτότητα είναι ένα συνεκτικό σύνολο στάσεων και αξιών που

αφορούν τον εαυτό. Για την επίτευξη ταυτότητας, πρέπει κανείς να αναπτύξει μια συγκεκριμένη ιδεολογία, δηλαδή ένα σύνολο προσωπικών αξιών και σκοπών. Κατά τη διαμόρφωση ταυτότητας, το άτομο περνά από τον προσανατολισμό στο παρόν σε έναν προσανατολισμό που συμπεριλαμβάνει το παρελθόν και το μέλλον. Ο Erikson επηρεάστηκε από την ψυχοδυναμική θεωρία και υποστήριξε ότι η “διαμόρφωση ταυτότητας” είναι ένα αναπτυξιακό καθήκον που πρέπει να εκπληρώσουν οι έφηβοι. Πίστευε ότι όλοι οι έφηβοι έρχονται αντιμέτωποι με μια κρίση διαμόρφωσης ταυτότητας και ότι, στην εφηβεία, η διαμόρφωση ταυτότητας είναι το πολυτιμότερο επίτευγμα. Ο Marcia (1980, 1991) επέκτεινε το θεωρητικό έργο του Erikson εξετάζοντας τις διαδικασίες που υπεισέρχονται στην επίτευξη ταυτότητας. Σύμφωνα με τον Marcia, τέσσερις είναι οι δυνατές εξελίξεις για τους εφήβους: η σύγχυση ταυτότητας, η δοτή ταυτότητα, η αναστολή, και η κατάκτηση ταυτότητας. Σε αντιδιαστολή με τον Erikson, ο Marcia πίστευε ότι η “ταυτότητα”, ως αναπτυξιακό καθήκον, διαρκώς ανασυγκροτείται, καθώς τα άτομα, κατά το μεγαλύτερο μέρος της ζωής τους, διανύουν φάσεις πότε επίτευξης ταυτότητας και πότε αναστολής. Δεν συμφωνούν όλοι οι ψυχολόγοι με τις απόψεις του Erikson για την ταυτότητα. Όπως ο Marcia, πολλοί πιστεύουν ότι η διαμόρφωση ταυτότητας δεν περιορίζεται στην εφηβεία. Για τον McAdams (1993), η ταυτότητα είναι οι “προσωπικοί μύθοι”, δηλαδή οι ιστορίες που φτιάχνουν τα άτομα για τον εαυτό τους για να συνενώσουν τα διάφορα κομμάτια του εαυτού τους και της ζωής τους σε ένα πειστικό σύνολο με νόημα και σκοπό.

2.1.3 Κοινωνική ταυτότητα

Ορισμένοι ψυχολόγοι δεν συμφωνούν ότι η ταυτότητα αφορά ατομικά χαρακτηριστικά, αλλά θεωρούν ότι αφορά μάλλον τις ομάδες στις οποίες ανήκει κανείς, δηλαδή την “κοινωνική ταυτότητα”. Οι Tajfel και Turner ανέπτυξαν τη θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας, για να εξηγήσουν την τάση των ατόμων να εντάσσουν τον εαυτό τους σε ομάδες για να αντλήσουν μεγαλύτερη αίσθηση αυταξίας (βλ. π.χ. Tajfel, 1979· Tajfel & Turner, 1979· Turner, 1975). Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, η ταυτότητα είναι μια σύνθεση κοινωνικών και προσωπικών ταυτοτήτων. Η κοινωνική ταυτότητα ορίζεται ως ένταξη σε ειδικές κοινωνικές ομάδες (όπως ομάδες δραστηριοτήτων) ή σε ευρύτερες κοινωνικές κατηγορίες (π.χ. εθνικότητα, φύλο). Οι ομάδες, σύμφωνα με τους εν λόγω θεωρητικούς, δίνουν στα άτομα μια αίσθηση ότι ανήκουν στον κοινωνικό κόσμο. Οι άνθρωποι χωρίζουν τον κόσμο στην ενδοομάδα (“εμείς”) και στην εξωομάδα (“αυτοί”). Όταν μια κοινωνική ταυτότητα είναι ενεργή σε μια συγκεκριμένη κατάσταση, το άτομο συγκρίνει τις στάσεις και τις συμπεριφορές του με αυτές των άλλων μελών της ομάδας. Σύμφωνα με τη θεωρία της κοινωνικής ταυτότητας, η ενδοομάδα κάνει διακρίσεις σε βάρος της εξωομάδας, προκειμένου να ενισχύσει την αυταξία της. Η έρευνα δείχνει πως, όταν προκύπτουν ζητήματα κοινωνικής ταυτότητας, τα άτομα παρωθούνται να αξιολογήσουν τα μέλη της ενδοομάδας θετικότερα απ' ό,τι τα μέλη της εξωομάδας (π.χ. Abrams & Hogg, 1988).

Το μοντέλο κοινωνικής ταυτότητας των επιδράσεων απεξατομίκευσης (social identity model of deindividuation effects, SIDE) αναπτύχθηκε ως επέκταση της θεωρίας κοινωνικής ταυτότητας και της θεωρίας αυτοκατηγοριοποίησης (Lea & Spears, 1991· Reicher, 1984· Spears & Lea, 1994). Το μοντέλο θεωρεί την εκδοχή (construal) του εαυτού ως ευέλικτη και εξαρτώμενη από την κατάσταση. Όπως εξηγούν οι Lea, Spears και de Groot, “η συμπεριφορά ενός ατόμου σε μία ορισμένη κατάσταση κυμαίνεται από απολύτως προσωπική (συμμορφούμενη με προσωπικά πρότυπα) έως απολύτως ομαδική (συμμορφούμενη με ομαδικούς κανόνες και πρότυπα)” (σ. 527). Σύμφωνα με τη θεωρία SIDE, όταν οι άνθρωποι είναι “οπτικά ανώνυμοι”, οι προσωπικές τους ταυτότητες καθίστανται λιγότερο σημαντικές και υπερισχύουν οι κοινωνικές τους ταυτότητες. Υπάρχει μια στροφή από την προσωπική ταυτότητα στην ομαδική, με αποτέλεσμα να ευνοείται η συμπεριφορά που συμμορφώνεται με τα πρότυπα της ομάδας. Η οπτική ανωνυμία θεωρείται ότι ευνοεί την αποπροσωποποίηση, γιατί περιορίζει τη διαπροσωπική βάση κοινωνικής σύγκρισης,

αυτεπίγνωσης και αυτοπαρουσίασης. Όταν συμβαίνει αυτό, τα άτομα βλέπουν και παρουσιάζουν τον εαυτό τους λιγότερο ως μοναδικά άτομα και περισσότερο βάσει της ομοιότητάς τους με τα αντιλαμβανόμενα τυπικά χαρακτηριστικά της υπερισχύουσας κοινωνικής ομάδας (δηλαδή στερεοτυπικά). Η ανωνυμία των άλλων, με τη σειρά της, συνεπάγεται ότι και αυτοί θα γίνουν αντιληπτοί περισσότερο βάσει των ομαδικών χαρακτηριστικών τους παρά ως μοναδικά άτομα. “Εν ολίγοις, σύμφωνα με τη θεωρία SIDE, η αποπροσωποποιημένη αντίληψη του εαυτού και των άλλων αυξάνει την έλξη από μέλη της ομάδας. Η διαδικασία αυτή ενεργοποιείται από την έλλειψη ενδείξεων ατομικότητας στις αλληλεπιδράσεις οπτικής ανωνυμίας” (Lea et al., 2001, σ. 528).

2.1.4 Πιθανοί εαυτοί

Οι ψυχολόγοι, στην προσπάθειά τους να κατανοήσουν τον “εαυτό”, έχουν εκφράσει διαφορετικές απόψεις αναφορικά με το αν υπάρχει ένας ενιαίος μετρήσιμος εαυτός ή πολλαπλές εκφάνσεις. Η θεωρία των “πιθανών εαυτών” υποστηρίζει ότι οι άνθρωποι δεν αντιλαμβάνονται απλώς τον εαυτό τους ως άτομο στο παρόν αλλά διατηρούν επίσης γνωστικές αναπαραστάσεις μελλοντικών εαυτών τους (Markus & Nurius, 1986, 1987). Σύμφωνα με τους Markus και Nurius (1986, 1987), η έννοια του εαυτού περιέχει τον “προσδοκώμενο εαυτό” (το άτομο που πιστεύεις ότι μπορείς ρεαλιστικά να γίνεις), τον “ευκαταίο εαυτό” (το άτομο που ελπίζεις να γίνεις) και τον “απευκαταίο εαυτό” (το άτομο που δεν θέλεις να γίνεις).

Ο Higgins (1987, 1989) διατύπωσε μια σαφέστερη διάκριση μεταξύ αυτών των εκφάνσεων του εαυτού. Συγκεκριμένα, υποστήριξε ότι ο εαυτός έχει τρεις διαστάσεις: (α) τον πραγματικό εαυτό, δηλαδή την εσωτερική αναπαράσταση των χαρακτηριστικών που σύμφωνα με εσένα ή κάποιον άλλο διαθέτεις πραγματικά, (β) τον ιδανικό εαυτό, την εσωτερική αναπαράσταση των χαρακτηριστικών που σύμφωνα με εσένα ή κάποιον άλλο θα ήθελες ιδανικά να διαθέτεις, και (γ) τον δεοντικό εαυτό, την αναπαράσταση των χαρακτηριστικών που σύμφωνα με εσένα ή κάποιον άλλο θα έπρεπε να διαθέτεις. Ο Higgins ανέπτυξε τη “θεωρία της ασυμφωνίας του εαυτού” (self-discrepancy theory) για να εξηγήσει την τάση των ανθρώπων προς δύο διαφορετικές καταστάσεις-στόχους: τον ιδανικό και τον δεοντικό εαυτό. Το “ρυθμιστικό σύστημα του ιδανικού εαυτού” εστιάζει στην απουσία ή παρουσία θετικών αποτελεσμάτων, ενώ το “ρυθμιστικό σύστημα του δεοντικού εαυτού” εστιάζει στην απουσία ή παρουσία αρνητικών αποτελεσμάτων. Ο Higgins υποστήριξε επίσης ότι τα άτομα με μεγάλη απόκλιση μεταξύ αυτών των διαφορετικών εαυτών είναι πιθανότερο να έχουν προβλήματα ψυχικής υγείας (π.χ. κατάθλιψη, άγχος, χαμηλή αυτοεκτίμηση).

2.1.5 Ο εαυτός ως “ηθοποιός”

Ο Goffman (1959/1997) ακολούθησε μια πολύ διαφορετική προσέγγιση για την ερμηνεία του εαυτού και της ταυτότητας. Συγκεκριμένα, διατύπωσε μία δραματουργική ανάλυση των κοινωνικών σχέσεων και των αλληλεπιδράσεων της καθημερινότητας. Ο Goffman έβλεπε τους ανθρώπους σαν ηθοποιούς. Περιέγραψε τον εαυτό ως ερμηνευτή ρόλου αλλά και ήρωα. Κατά τον Goffman, ο “εαυτός ως ερμηνευτής ρόλου” δεν είναι απλώς κοινωνικό προϊόν, αλλά έχει έναν πυρήνα βασικών κινήτρων. Αντίθετα, ο “εαυτός ως ήρωας” είναι η μοναδική ανθρώπινη υπόσταση του ατόμου. Αυτό το μέρος του εαυτού αποτελεί κοινωνικό προϊόν, αυτό δηλαδή “υποδύεται” το άτομο στην κοινωνική ζωή. Ο “εαυτός ως ήρωας” είναι ο ενδότερος εαυτός του ατόμου.

Κατά τη θεωρία του Goffman, τα άτομα θέλουν να παρουσιάζουν τον εαυτό τους ως αποδεκτό άτομο για τους άλλους και έχουν στρατηγική ως προς τη δημιουργία εντυπώσεων. Πιο συγκεκριμένα, ο Goffman ενδιαφερόταν για τη διάκριση ανάμεσα στις εκφράσεις που μεταδίδονται (π.χ. ομιλία) και τις εκφράσεις που αναδίδονται (π.χ. μη λεκτικά σήματα) σε μια διαπροσωπική αλληλεπίδραση.

Σύμφωνα με τον Goffman, τα άτομα συχνά παριστάνουν μια εξιδανικευμένη άποψη της

κατάστασης. Αναφέρει: “Όταν το άτομο παρουσιάζεται ενώπιον άλλων, η συμπεριφορά του συνήθως ενσωματώνει και αντικατοπτρίζει τις επισήμως αναγνωρισμένες αξίες της κοινωνίας” (1959/1997, σ. 101). Επομένως, μέρος της στρατηγικής του είναι να παρουσιάζεται ως αποδεκτό άτομο για τους άλλους. Κατά τον Goffman, “οι εντυπώσεις που δίνει κανείς αντιμετωπίζονται ως σιωπηροί ισχυρισμοί και υποσχέσεις, και οι ισχυρισμοί και οι υποσχέσεις έχουν συνήθως έναν ηθικό χαρακτήρα” (σ. 21).

2.1.6 Ο μεταμοντέρνος εαυτός

Το μεταμοντέρνο κίνημα είναι σύνθετο και πολυδιάστατο, ωστόσο, γενικά, οι μεταμοντέρνοι θεωρητικοί συμφωνούν ότι η ανθρώπινη γνώση είναι υποκειμενική, σχετική και υποπίπτει σε λάθη. Κατ' αυτούς δεν υπάρχει απόλυτη αλήθεια -τη βλέπουν ως καταστασιακή-, ενώ θεωρούν αδύνατο να διαχωριστεί ο παρατηρητής από το παρατηρούμενο. Για να κατανοήσεις ένα άτομο, χρειάζεται να κατανοήσεις το κοινωνικό του πλαίσιο, το οποίο περιλαμβάνει την κουλτούρα και τη γλώσσα.

Σύμφωνα με τους μεταμοντέρνους θεωρητικούς, επομένως, ο εαυτός είναι κατακερματισμένος και καταστασιακός -δεν υπάρχει ενιαίος εαυτός, τον οποίο μπορεί να γνωρίσει κανείς. Ο Gergen (1991), για παράδειγμα, υποστήριξε ότι η μεταμοντέρνα κουλτούρα έχει καταστήσει τη γενική έννοια του “εαυτού” άχρηστη. Όπως αναφέρει, τα μέσα “μάς παρέχουν μια πληθώρα ασύμφωνων και άσχετων μεταξύ τους γλωσσών του εαυτού” (σ. 6). Θα ασχοληθούμε αναλυτικότερα με τις απόψεις του Gergen στη συνέχεια του κεφαλαίου.

2.2 Ο ΕΑΥΤΟΣ ΣΤΟΝ ΚΥΒΕΡΝΟΧΩΡΟ

Γιατί, λοιπόν, να εξετάσουμε τον εαυτό ή την ταυτότητα στον κυβερνοχώρο; Έχει κάτι το διαφορετικό αυτός ο χώρος σε σχέση με άλλα μέσα, ώστε να συμπεράνουμε ότι ο εαυτός εκφράζεται ή γίνεται αντιληπτός με διαφορετικό τρόπο; Πολλοί μελετητές πίστευαν, ακόμα και κατά τον πρώτο καιρό του διαδικτύου, ότι ο κυβερνοχώρος παρέχει μοναδικές ευκαιρίες για την έκφραση του εαυτού.

Όπως προαναφέρθηκε, τη δεκαετία του 1990, το διαδίκτυο είχε πολύ διαφορετική μορφή από τη σημερινή. Στο περιεχόμενό του επικρατούσε το κείμενο, ήταν πιο αργό και τον κυβερνοχώρο καταλάμβαναν λιγότεροι άνθρωποι. Από κάποιες απόψεις ήταν ευκολότερο τότε σε σχέση με σήμερα να κρυφτείς στο διαδίκτυο και να προσποιηθείς ότι είσαι κάποιος ή κάτι άλλο -ο Peter Steiner αποτύπωσε αυτό το γεγονός σε ένα πολύ γνωστό κόμικ στο περιοδικό *New Yorker* το 1993 με λεζάντα “Στο ίντερνετ κανείς δεν ξέρει ότι είσαι σκύλος”. Η ανωνυμία του διαδικτύου, όπως υποστήριξαν ορισμένοι μελετητές, έδινε στους ανθρώπους την ευκαιρία να είναι “ασώματοι” -δηλαδή να δημιουργούν και να βιώνουν μία διαδικτυακή ταυτότητα που δεν εξαρτιόταν πια ούτε περιοριζόταν από τη σωματική τους όψη.

2.3 ΑΣΩΜΑΤΟΙ ΕΑΥΤΟΙ ΣΤΟΝ ΚΥΒΕΡΝΟΧΩΡΟ

Η Sherry Turkle (1995) ήταν από τους πρώτους θεωρητικούς που πραγματεύτηκαν την ιδέα της αποσωματοποίησης (disembodiment) και των εαυτών στον κυβερνοχώρο. Η Turkle είναι γνωστή μεταξύ άλλων για το ότι χαρακτήρισε τον υπολογιστή “δεύτερο εαυτό” και υποστήριξε ότι το διαδίκτυο έδινε στους ανθρώπους την ευκαιρία να “επανα-επινοήσουν” τον εαυτό τους. Στις πρώιμες εργασίες της, η Turkle (1995) μελετούσε τις αλληλεπιδράσεις που λάμβαναν χώρα σε εικονικά περιβάλλοντα, όπως τα MUD και τα MOO¹. Αντλώντας από

---

1 MUD (multiple-user dungeons ή multiuser domains): πρώιμα διαδραστικά διαδικτυακά παιχνίδια πολλαπλών παικτών, με διεπαφή βασισμένη σε κείμενο (όχι γραφικά). MOOs (multiple object oriented): περιβάλλοντα επίσης βασισμένα σε κείμενο (εντολές, διάλογο), που ενσωματώνουν τεχνικές αντικειμενοστραφούς προγραμματισμού, επιτρέποντας τη μεταβολή τους από τους παίκτες. (Σ.τ.Μ.)

την ψυχοδυναμική θεωρία, υποστήριξε ότι ο κυβερνοχώρος έδινε στα άτομα ευκαιρίες πειραματισμού με την ταυτότητα. Η Turkle θεωρούσε ότι ο κυβερνοχώρος είναι δυνάμει απελευθερωτικός για τα άτομα και ένα μέρος στο οποίο μπορούν να ανακαλύψουν τη βαθύτερη αλήθεια για τον εαυτό τους. Γράφει: “Στη διάρκεια της συμμετοχής τους οι παίκτες γίνονται δημιουργοί όχι μόνο κειμένου αλλά και του εαυτού τους, πλάθοντας νέους εαυτούς μέσω της κοινωνικής αλληλεπίδρασης” (σ. 12).

Η Turkle πίστευε ότι το διαδικτυο παρείχε στους ψυχολόγους έναν ανατρεπτικό νέο φακό για την εξέταση της ταυτότητας. Η ίδια υιοθέτησε μία μεταμοντέρνα οπτική του εαυτού υποστηρίζοντας ότι οι άνθρωποι είναι δυνατό να έχουν πολλαπλούς εαυτούς, αντί για έναν ενιαίο, διαρκή εαυτό:

Δεν υπονοώ ότι τα MUD ή οι ηλεκτρονικοί πίνακες ανακοινώσεων αποτελούν αίτια της αξιοσημείωτης αύξησης των ατόμων που εκδηλώνουν συμπτώματα διαταραχής πολλαπλών προσωπικοτήτων (ΔΠΠ) ή ότι τα άτομα στα MUD πάσχουν από ΔΠΠ ή ότι η συμμετοχή στα MUD είναι σαν να έχεις ΔΠΠ. Αυτό που λέω είναι ότι οι πολλές εκφάνσεις πολλαπλότητας στην κουλτούρα μας -μεταξύ αυτών και οι διαδικτυακές περσόνες που υιοθετούν τα άτομα- συντελούν σε μια γενική αναθεώρηση των παραδοσιακών, ενιαίων αντιλήψεων της ταυτότητας. (Turkle, 1995, σ. 260)

Θα πρέπει να διευκρινίσουμε ότι η Turkle δεν θεωρούσε ότι υπάρχει πλήρης διαχωρισμός μεταξύ των διαδικτυακών και των εκτός διαδικτύου εαυτών. Στον εικονικό χώρο, μερικοί από τους συμμετέχοντες της μελέτης της πειραματιζόνταν με ταυτότητες που έλπιζαν να “γίνουν” στη ζωή τους. Για παράδειγμα, περιέγραψε ως εξής την εμπειρία ενός συμμετέχοντα, του Γκόρντον:

Στα MUD, ο Γκόρντον έχει πειραματιστεί με πολλούς χαρακτήρες, όλοι όμως έχουν κάτι κοινό. Έχουν χαρακτηριστικά που ο Γκόρντον προσπαθεί να καλλιεργήσει στον εαυτό του. Λέει για έναν τρέχοντα χαρακτήρα: Είναι “άβιαταρ του εαυτού μου. Είναι σαν εμένα αλλά πιο διαχυτικός, πιο ικανός για γλαφυρό λόγο και ρομαντισμό, με μια κάπως σκωπτική στάση απέναντι σε όλο αυτό”. (Turkle, 1995, σ. 190)

Η Turkle πίστευε ότι ο διαδικτυακός πειραματισμός στην περίπτωση του Γκόρντον ήταν ψυχολογικά υγιής, καθώς του παρείχε έναν νέο τρόπο αντίληψης του εαυτού του, που θα μπορούσε να τον οδηγήσει σε μια ποιοτικά καλύτερη ζωή.

Αν και η Turkle πίστευε ότι η αποσύνδεση από το σώμα στον κυβερνοχώρο δημιουργούσε νέες ευκαιρίες βίωσης του εαυτού, διαπίστωσε επίσης ότι ο πλήρης διαχωρισμός μεταξύ διαδικτυακών και εκτός διαδικτύου εαυτών δεν ήταν πάντα ψυχολογικά υγιής. Γράφει:

Μερικές φορές, αυτές οι εμπειρίες διευκολύνουν την αυτογνωσία και την προσωπική ανάπτυξη, και άλλες όχι. Τα MUD είναι περιβάλλοντα στα οποία οι άνθρωποι είναι δυνατό να ανθήσουν, αλλά είναι επίσης δυνατό να κολλήσουν, να εγκλωβιστούν σε αυτοτελείς κόσμους, όπου τα πράγματα είναι πιο απλά απ' ό,τι στην πραγματική ζωή και όπου, στη χειρότερη περίπτωση, μπορούν να καταργήσουν τον χαρακτήρα τους και να ξεκινήσουν απλώς μια αληθινή ζωή με έναν άλλο. (Turkle, 1995, σ. 185)

Η Turkle παρουσίασε τη μελέτη περίπτωσης ενός άνδρα που έλεγε ότι ήταν υπερβολικά βυθισμένος στα MUD. Ο Στιούαρτ περνούσε πάρα πολύ χρόνο χτίζοντας μια ζωή στα MUD, η οποία ήταν πιο πλατιά από αυτή που ζούσε στην πραγματικότητα. Ο εαυτός στα MUD ήταν ο ιδανικός εαυτός του, ο εαυτός που ήθελε να είναι στην “πραγματική ζωή” του. Ο Στιούαρτ χρησιμοποιούσε συνειδητά τα MUD για να πειραματιστεί με νέους τρόπους ύπαρξης και έλπιζε ότι μέσω αυτού ίσως κατάφερνε να αλλάξει ως άτομο στην πραγματική του ζωή. Θεωρούσε ότι το διαδικτυακό περιβάλλον ήταν ένας ασφαλής χώρος γι' αυτόν τον πειραματισμό. Ωστόσο η Turkle υποστήριξε ότι η διαδικτυακή περσόνα του Στιούαρτ ήταν πολύ διαφορετική από τον τρέχοντα εαυτό του. Στο διαδικτυο ήταν πολύ κοινωνικός, η ψυχή του πάρτι. Ωστόσο στην υπόλοιπη ζωή του είχε έντονο κοινωνικό άγχος. Η συμμετοχή στα MUD ανέδειξε για τον Στιούαρτ το άτομο που επιθυμούσε αλλά δεν μπορούσε να είναι. Αυτό τον έκανε να περνά πολλές ώρες στα MUD, προτιμώντας τα έναντι του πραγματικού του κόσμου. Λόγω των παραπάνω, η Turkle υποστήριξε ότι, για να κρίνουμε πόσο ψυχολογικά ωφέλιμο είναι για ένα άτομο το παιχνίδι στα MUD, θα πρέπει να εξετάσουμε πόσο μοιάζουν οι

διαδικτυακοί του χαρακτήρες με τον “πραγματικό” του εαυτό.

2.3.1 Κριτική του πρώιμου έργου της Turkle

Το έργο της Turkle είναι σημαντικό, γιατί παρείχε στους ψυχολόγους έναν νέο τρόπο θεώρησης των διαδικτυακών ταυτοτήτων. Επιπροσθέτως, η Turkle αμφισβήτησε την πρώιμη άποψη των μελετητών ότι το διαδίκτυο ήταν ένα απρόσωπο μέσο, όπου ο άνθρωποι μπορούσαν να σχετιστούν μόνο με επιπόλαιο, απατηλό και εχθρικό τρόπο (Kiesler, Siegel & McGuire, 1984· Sproull & Kiesler, 1986· Stoll, 1995).

Παρά τις θετικές πλευρές του, το έργο της Turkle ενέχει ορισμένα προβλήματα. Οι αρχικές ιδέες της για την ταυτότητα στον κυβερνοχώρο βασίστηκαν στην έρευνά της σε περιβάλλοντα MUD και MOO. Σε αυτούς τους χώρους ήταν αναμενόμενη η υιοθέτηση ρόλων χαρακτήρων. Ήταν σχεδιασμένοι έτσι ώστε να ευνοούν το παιχνίδι και τη διασκέδαση. Οι παίκτες αναμενόταν να γίνουν προσωρινά “άλλοι” (Whitty, 2007α· Whitty & Carr, 2003· Wynn & Katz, 1997), επομένως σε τέτοιους χώρους είναι λογικό οι άνθρωποι να παριστάνουν διαφορετικούς εαυτούς. Ισχύει η θεωρία της σε άλλους, λιγότερο παιγνιώδεις χώρους, όπως η ηλεκτρονική αλληλογραφία ή τα πολιτικά ιστολόγια; Το διαδίκτυο δεν είναι ένας ομοιογενής χώρος, συνεπώς δεν μπορεί να εξηγηθεί με μια γενική, ενιαία θεωρία. Όσον αφορά την ιδέα της “αποσωματοποίησης”, μπορούν οι άνθρωποι να διαχωριστούν εντελώς από το σώμα τους, ώστε να δημιουργήσουν έναν ουτοπικό εαυτό; Υπάρχουν μελετητές που συμφωνούν με την άποψη της Turkle. Ο Clark (1997), για παράδειγμα, υποστήριξε ότι “στο εικονικό περιβάλλον, μπορούμε να υπάρξουμε είτε με μια ασώματη είτε με μια κυβερνοχωρική μορφή” (σ. 86). Οι Rollman, Krug και Parente (2000) έγραψαν ότι “καταργώντας τον χρόνο, την απόσταση και το σώμα, οι αρχιτέκτονες του διαδικτύου δημιούργησαν ένα ελεύθερο μέσο, που συνδέει τον νου και το πνεύμα” (σ. 161). Φεμινιστές μελετητές, όπως η Haraway (1991) και η Plant (1992), υποστήριξαν ότι το διαδίκτυο παρέχει πραγματικές ευκαιρίες δημιουργίας μεταμοντέρνων εαυτών. Αισιοδοξούσαν ότι τα άτομα θα μπορούσαν να ξεφύγουν από τις έμφυλες προσδοκίες που τους επιβάλλονται στην καθημερινή τους ζωή. Για παράδειγμα, η Klein (1999) έγραψε:

Στη μεταμοντέρνα και την κυβερνητική σκέψη, οι κατηγορίες “γυναίκες” και “άνδρες” (ή νέοι και ηλικιωμένοι ή λευκοί και μαύροι) δεν έχουν πια κανένα νόημα[...] ... αναπόκειται στο άτομο να είναι ό,τι επιθυμεί -μεταξύ άλλων, να “ενδύεται” το σώμα ή τα σώματα στα οποία επιθυμεί να εμφανιστεί μια ορισμένη στιγμή- ένα είδος αιώνιου χορού μεταμφιεσμένων, θα μπορούσε να πει κανείς. (σ. 202)

Δεν συμφωνούν ωστόσο όλοι οι μελετητές ότι τα άτομα μπορούν να είναι εντελώς “αποσωματοποιημένα” στον κυβερνοχώρο. Λόγου χάρη, έχει διαπιστωθεί ερευνητικά ότι είναι δυνατό μέσω του κειμένου να μεταδοθούν σύνθετες πληροφορίες φύλου -ορισμένες γλωσσικές ενδείξεις διαφοροποιούν τα λεγόμενα των ανδρών από τα λεγόμενα των γυναικών (Lea & Spears, 1995). Σύμφωνα με την έρευνα των Thomson και Murachver (2001), οι γυναίκες είναι πιθανότερο να αναφέρουν συναισθηματικές και προσωπικές πληροφορίες στο διαδίκτυο. Στην ίδια πειραματική έρευνα βρέθηκε ότι οι συμμετέχοντες μπορούσαν να αναγνωρίσουν το φύλο του ατόμου με το οποίο επικοινωνούσαν διαδικτυακά. Η Whitty (2003α) υποστήριξε πως “μολονότι δεν έχουμε υλικά, απτά σώματα στον κυβερνοχώρο, εντούτοις έχουμε σώματα” (σ. 344). Τονίζει ότι ανταποκρινόμαστε ενσώματα στις διαδικτυακές μας επαφές. Κατά την Whitty, η έρευνα σχετικά με το φλερτ, τις σεξουαλικές δραστηριότητες, και τη δημιουργία και συντήρηση σχέσεων στο διαδίκτυο καταδεικνύει τη σπουδαιότητα του σώματος (Whitty 2003α· Whitty & Carr, 2006).

Η ίδια η Turkle (2011) αναθεώρησε τις αρχικές της απόψεις για τον κυβερνοχώρο. Δεν πιστεύει πια ότι ο κυβερνοχώρος υπόσχεται την ουτοπία για την οποία έλπιζε τη δεκαετία του 1990. Τώρα θεωρεί ότι το διαδίκτυο είναι υπερβολικά διαθέσιμο και έχει μπει υπερβολικά στη ζωή μας, με αποτέλεσμα τα άτομα να νιώθουν ότι κατακλύζονται και ξεμένουν από αποθέματα. Οι εικονικοί κόσμοι, υποστηρίζει, προσφέρουν πλουσιότερες,

καλύτερες ζωές απ' ό,τι η πραγματικότητα. Στην πιο πρόσφατη εργασία της, διατείνεται ότι το διαδίκτυο είναι δυνατό να οδηγήσει σε μια νέα αίσθηση μοναξιάς. Γράφει:

Η τεχνολογία μάς ξελογιάζει, όταν αυτά που προσφέρει συναντούν τις ανθρώπινες αδυναμίες μας. Και όπως αποδεικνύεται, είμαστε όντως πολύ τρωτοί. Νιώθουμε μόνοι, αλλά φοβόμαστε την οικειότητα. Οι ψηφιακές συνδέσεις και το κοινωνικό ρομπότ δίνουν την ψευδαίσθηση της συντροφικότητας χωρίς τις απαιτήσεις της φιλίας. Η δικτυωμένη ζωή μας μας δίνει τη δυνατότητα να κρυβόμαστε ο ένας από τον άλλον, την ίδια στιγμή που είμαστε συνδεδεμένοι. (Turkle, 2011, σ. 6)

2.3.2 Ο κορεσμένος εαυτός

Ο Gergen (2000) διατύπωσε μια παρόμοια άποψη με τη σύγχρονη θέση της Turkle.

Συγκεκριμένα, υποστήριξε ότι, στη μεταμοντέρνα εποχή, ο εαυτός είναι κορεσμένος από τις υπερβολικά πολλές ταυτότητες και αυτό οφείλεται στις σύγχρονες τεχνολογίες επικοινωνίας. Οι ψηφιακές τεχνολογίες προκάλεσαν προβλήματα για τον “σύγχρονο εαυτό”, που γινόταν ολοένα και πιο κατακερματισμένος.

Σύμφωνα με τον Gergen (2000), επτά τεχνολογίες ξεκίνησαν αυτή τη διαδικασία κοινωνικού κορεσμού -ο σιδηρόδρομος, το ταχυδρομείο, το αυτοκίνητο, το τηλέφωνο, το ραδιόφωνο, ο κινηματογράφος και οι εμπορικές εκδόσεις-, “καθεμία από τις οποίες έφερε τους ανθρώπους πιο κοντά, τους εξέθεσε σε ένα διευρυνόμενο φάσμα άλλων ανθρώπων, και ευνόησε ένα εύρος σχέσεων που ήταν αδύνατο έως τότε” (σ. 53). Πιο πρόσφατα, κατά τον Gergen, προέκυψε μια δεύτερη, προηγμένη φάση στην τεχνολογία του κοινωνικού κορεσμού, η οποία περιλαμβάνει τις αερομεταφορές, την τηλεόραση και τις ηλεκτρονικές επικοινωνίες. Συνεπώς, όχι μόνο δημιουργούμε περισσότερες σχέσεις απ' ό,τι στο παρελθόν, αλλά και οι σχέσεις αυτές εξελίσσονται με ρυθμό πιο γρήγορο από ποτέ. Ο Gergen (2000) επισήμανε ότι οι σχέσεις είναι αφενός πραγματικές και αφετέρου φανταστικές, με παράδειγμα των δεύτερων το κατέβασμα πορνογραφικών φωτογραφιών/βίντεο από το διαδίκτυο. Σχολίασε ότι “καθώς το παραδοσιακό άτομο ωθείται μέσα σε ένα όλο και ευρύτερο πεδίο σχέσεων, αρχίζει όλο και περισσότερο να αισθάνεται τον εαυτό ως στρατηγικό, χειριστικό υποκριτή. Βρίσκεται να συμμετέχει σε συχνά αλληλοσυγκρουόμενες ή ασύμφωνες δραστηριότητες, και βασανίζεται από την παραβίαση της αίσθησης ταυτότητάς του” (σ. 17).

2.4 Ο ΣΑΪΜΠΟΡΓΚ ΕΑΥΤΟΣ

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, σύμφωνα με την Donna Haraway (1991), τον πρώτο καιρό, ο Παγκόσμιος Ιστός παρείχε ουσιαστικές ευκαιρίες δημιουργίας μεταμοντέρνων εαυτών. Η ίδια πίστευε ότι οι γυναίκες, συγκεκριμένα, μπορούσαν να ξεφύγουν από τους ρόλους των φύλων. Ονόμασε τη θεωρία της “κυβερνο-οργανικό φεμινισμό” (cyborg feminism). Γράφει:

Κυβερνοοργανισμός (cyborg) ονομάζεται ένας οργανισμός της κυβερνητικής, ένα υβρίδιο μηχανής και ζωντανού οργανισμού, δημιουργήμα της κοινωνικής πραγματικότητας αλλά και προϊόν επινόησης. Η κοινωνική πραγματικότητα είναι οι βιωμένες κοινωνικές σχέσεις, το σημαντικότερο πολιτικό οικοδόμημά μας, ένα επινόημα που αλλάζει τον κόσμο. Τα διεθνή γυναικεία κινήματα κατασκεύασαν τη “γυναικεία εμπειρία”, αλλά και αποκάλυψαν ή ανακάλυψαν αυτό το βαρύνον συλλογικό αντικείμενο. Αυτή η εμπειρία είναι πραγματικότητα και επινόημα του πλέον κρίσιμου πολιτικού είδους. Η χειραφέτηση βασίζεται στην οικοδόμηση της συνείδησης, στη φανταστική σύλληψη, της καταπίεσης και συνεπώς του τι είναι δυνατό. Ο κυβερνο-οργανισμός είναι πράγμα της φαντασίας και της βιωμένης εμπειρίας, που αλλάζει το τι θεωρείται γυναικεία εμπειρία στα τέλη του εικοστού αιώνα. (σ. 149)

Για τη Haraway η μεταφορά του κυβερνοοργανισμού συμβολίζει το πολιτικό παιχνίδι της ταυτότητας. Η ίδια πίστευε ότι η τεχνολογία θα μπορούσε να αλλάξει τα σώματά μας, και μέσω αυτού να αλλάξει ριζικά τη ζωή μας. Η άποψή της έχει ορισμένες ομοιότητες με την πρώιμη οπτική της Turkle. Ωστόσο ακόμα και η ίδια η Turkle βρήκε ελάχιστες ενδείξεις απελευθέρωσης από τους ρόλους των φύλων. Επομένως ορισμένες από τις επικρίσεις για το έργο της Turkle έχουν εφαρμογή και στις απόψεις της Haraway. Ελάχιστες είναι οι ενδείξεις

ότι η τεχνολογία έδωσε στις γυναίκες ευκαιρίες να ξεφύγουν από το κοινωνικό φύλο με τον τρόπο που είχε φανταστεί η Haraway.

2.5 GOFFMAN: Η ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΑΥΤΟΥ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Ο Goffman δεν ήταν πια εν ζωή, όταν ξεκίνησε η μελέτη του Παγκόσμιου Ιστού. Ωστόσο πολλοί ερευνητές εφάρμοσαν τις θεωρίες του Goffman για να εξηγήσουν την αυτοπαρουσίαση στο διαδίκτυο και τη διαχείριση εντυπώσεων. Για παράδειγμα, μια από τις πρώιμες μελέτες σχετικά με τις ακαδημαϊκές ιστοσελίδες διαπίστωσε ότι η παρουσίαση του εαυτού ήταν ως επί το πλείστον παρόμοια με έντυπου κειμένου και ότι οι ακαδημαϊκοί δεν παρουσίαζαν με νέο τρόπο τον εαυτό τους (Miller & Arnold, 2000). Ωστόσο η συγκεκριμένη έρευνα μελέτησε το διαδίκτυο της δεκαετίας του 1990, με την περιορισμένη δυνατότητα μετάδοσης δεδομένων και τα περιορισμένα μέσα για τη δημιουργία προσωπικών ιστοσελίδων.

Οι πιο πρόσφατες έρευνες έχουν μια πολύ διαφορετική θεώρηση. Η Tufekci (2008), για παράδειγμα, υποστήριξε ότι μπορούμε να εξηγήσουμε πολλές δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα στους ιστοτόπους κοινωνικής δικτύωσης εφαρμόζοντας τη θεωρία του εαυτού του Goffman. Γράφει: “Οι χρήστες πραγματοποιούν διαχείριση εντυπώσεων προσαρμόζοντας το προφίλ τους, συνδεδεμένοι με τους φίλους τους, παρουσιάζοντας τι τους αρέσει και τι δεν τους αρέσει, συμμετέχοντας σε ομάδες, και προσαρμόζοντας με άλλους τρόπους την κοινωνικά πλαίσιομένη (situated) εικόνα του προφίλ τους” (σ. 547). Παρομοίως, σύμφωνα με άλλους: “Το Facebook είναι ένας τόπος παραγωγής πολλαπλών ταυτοτήτων, που η καθμία απευθύνεται σε διαφορετικό κοινό. Ο έλεγχος που έχουν οι χρήστες επί των ρυθμίσεων απορρήτου του λογαριασμού τους τους επιτρέπει να χωρίσουν τις σελίδες τους στο Facebook σε πολλές περιοχές “παρασκηνίου” και ορατής “σκηνής” (Goffman, 1959/[1997]), και έτσι να παριστάνουν διαφορετικές ταυτότητες ανάλογα με το κοινό” (Zhao, Grasmuck & Martin, 2008, σ. 1832). Το έργο του Goffman υπήρξε δημοφιλές για τους ερευνητές των ιστοτόπων γνωριμιών -με αυτό το θέμα θα ασχοληθούμε στο τέταρτο κεφάλαιο.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Εξέτασε το προφίλ σου σε έναν ιστότοπο κοινωνικής δικτύωσης. Παρουσιάζει αυτό που είσαι “πραγματικά”; Παρουσιάζει μια ορισμένη εκδοχή του “εαυτού” σου και, αν ναι, ποιες πλευρές του; Ποιες από τις θεωρίες που αναπτύχθηκαν παραπάνω θα μπορούσαν να εξηγήσουν την παρουσίαση του εαυτού σου στο προφίλ σου;

2.6 ΠΙΘΑΝΟΙ ΕΑΥΤΟΙ ΣΤΟΝ ΚΥΒΕΡΝΟΧΩΡΟ

Διάφορες μελέτες έχουν εξετάσει την εφαρμογή της θεωρίας των “πιθανών εαυτών” στη διαδικτυακή αυτοπαρουσίαση. Στη μελέτη ομάδων εστίασης των Manago, Graham, Greenfield και Salimkhan (2008), διαπιστώθηκε ότι οι συμμετέχοντες επέλεξαν να παρουσιάσουν στο προφίλ τους στο Myspace διαφορετικές πλευρές του εαυτού τους. Οι ερευνητές συμπέραναν ότι “τα προφίλ αντανakλούν τον πραγματικό εαυτό, επιλεγμένες πλευρές του πολύπλευρου εαυτού, τον ιδανικό εαυτό ή έναν πειραματισμό με πιθανούς εαυτούς” (σ. 51).

Οι Bessière, Seay και Kiesler (2007) εκπόνησαν μία από τις πιο ενδιαφέρουσες μελέτες εφαρμογής της θεωρίας του Higgins. Κατ' αυτούς, τα MMORPG (μαζικά διαδικτυακά παιχνίδια ρόλων πολλαπλών παικτών) είναι ιδανικά περιβάλλοντα για να δημιουργήσει κανείς έναν χαρακτήρα που παριστάνει τον ιδανικό εαυτό του. Οι ερευνητές τόνισαν πως η ανωνυμία του συγκεκριμένου χώρου είναι το στοιχείο που διευκολύνει αυτές τις

παρουσιάσεις του εαυτού. Προέβλεψαν, καταρχάς, ότι οι παίκτες θα θεωρούσαν τον χαρακτήρα τους στο παιχνίδι πιο παρεμφερή με τον ιδανικό εαυτό τους απ' ό,τι ήταν ο αντιλαμβανόμενος εαυτός τους. Δεύτερον, υπέθεσαν ότι τα άτομα με χαμηλότερο βαθμό ψυχολογικής ευεξίας (σύμφωνα με τα σχετικά εργαλεία μέτρησης) θα δημιουργούσαν χαρακτήρες που έμοιαζαν περισσότερο με τον ιδανικό εαυτό τους και λιγότερο με τον πραγματικό εαυτό τους, συγκριτικά με τα άτομα με υψηλή ευεξία. Αυτή η υπόθεση είναι σύμφωνη με τη θεωρία της ασυμφωνίας του εαυτού του Higgins, που προαναφέρθηκε. Οι Bessièrre et al. χρησιμοποίησαν το ερωτηματολόγιο των πέντε παραγόντων της προσωπικότητας ("Big Five"· BFI), το οποίο μετρά τα εξής χαρακτηριστικά: ευσυνειδησία, εξωστρέφεια, νευρωτισμό, προσήνεια και δεκτικότητα στην εμπειρία. Η προσέγγισή τους ήταν ιδιαίτερη: ζήτησαν από τα άτομα να βαθμολογήσουν την ομοιότητα του χαρακτήρα τους στο *World of Warcraft* με τον πραγματικό και τον ιδανικό εαυτό τους ως προς τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας. Οι υποθέσεις των Bessièrre et al. επιβεβαιώθηκαν εν μέρει: Οι συμμετέχοντες αξιολόγησαν τον χαρακτήρα τους στο παιχνίδι ως πιο ευσυνείδητο και εξωστρεφή και λιγότερο νευρωτικό απ' ό,τι ήταν οι ίδιοι. Αυτό ήταν πιθανότερο για τα άτομα με κατάθλιψη ή χαμηλότερη αυτοεκτίμηση. Οι συμμετέχοντες με υψηλότερη ψυχολογική ευεξία ήταν λιγότερο πιθανό να αξιολογήσουν τον χαρακτήρα τους ως καλύτερο από τους ίδιους.

2.6.1 "Πραγματικός εαυτός"

Η παραλλαγή της "θεωρίας των πιθανών εαυτών" που διατύπωσαν οι John Bargh και Katelyn McKenna βασίστηκε στη θεωρία εαυτού του Rogers (1961/2004) για να εξηγήσει τον τρόπο αυτοπαρουσίασης στο διαδίκτυο (βλ. Bargh, McKenna & Fitzsimons, 2002· McKenna, Green & Gleason, 2002· McKenna, Green & Smith, 2001). Οι Bargh και McKenna με τον όρο "Πραγματικός εαυτός" (Real me) εννοούν τα χαρακτηριστικά (προσωπικότητας και άλλα) που διαθέτει ένα άτομο και αυτά που θα ήθελε να διαθέτει αλλά συνήθως δεν μπορεί να εκφράσει στους περισσότερους ανθρώπους. Είναι μια εννοιολογική κατασκευή που αναφέρεται στις πλευρές του εσώτερου εαυτού μας (σε αυτό που "είμαστε πραγματικά"). Οι Bargh και McKenna υποστήριξαν ότι, λόγω της ανωνυμίας στον κυβερνοχώρο, μας είναι ευκολότερο να εκφραζόμαστε σε αγνώστους, καθώς απουσιάζουν τα καθιερωμένα "χαρακτηριστικά διαλογής"², που υπάρχουν στις διά ζώσης αλληλεπιδράσεις.

Οι McKenna et al. (2002) ανέπτυξαν την κλίμακα "Real Me" (Πραγματικός Εαυτός), που αποτελείται από τέσσερις ερωτήσεις. Στις δύο πρώτες ο ερωτώμενος πρέπει να απαντήσει με "ναι" ή "όχι", πρώτον, αν αποκαλύπτει περισσότερα για τον εαυτό του σε ανθρώπους που γνωρίζει στο διαδίκτυο απ' ό,τι σε ανθρώπους που γνωρίζει στην πραγματική του ζωή (σε "φίλους εκτός διαδικτύου") και, δεύτερον, αν υπάρχουν πράγματα που γνωρίζουν γι' αυτόν οι διαδικτυακοί του φίλοι που νιώθει πως δεν θα μπορούσε να μοιραστεί στην "πραγματική ζωή" του με τους φίλους του εκτός διαδικτύου. Στις επόμενες δύο ερωτήσεις το άτομο σημειώνει σε μια κλίμακα επτά σημείων τον βαθμό στον οποίο θα εκπλήσσονταν η οικογένεια και οι φίλοι του αν διάβαζαν τα μηνύματα ηλεκτρονικής αλληλογραφίας και τις αναρτήσεις του σε ομάδες ειδήσεων.

Οι Bargh et al. (2002) επέλεξαν να μετρήσουν τον "Πραγματικό Εαυτό" με άλλον τρόπο και, συγκεκριμένα, ζητώντας από τους συμμετέχοντες να καταγράψουν έως 10 προσωπικά ή άλλα χαρακτηριστικά που διαθέτουν και θα ήθελαν να εκδηλώνουν αλλά συνήθως αισθάνονται ότι δεν μπορούν. Η παραδοχή στην εν λόγω μελέτη, όπως και στη μελέτη των McKenna et al. (2002), είναι ότι οι άνθρωποι γνωρίζουν τον "Πραγματικό εαυτό" τους. Οι ερευνητές πιστεύουν ότι η δυνατότητα να εκφράζεις τον Πραγματικό Εαυτό σου έχει

2 Τα χαρακτηριστικά διαλογής (gating features) είναι χαρακτηριστικά που επηρεάζουν την ελκυστικότητα των ατόμων και άρα τις σχέσεις που δημιουργούν (π.χ. εμφάνιση, φύλο, φυλή αλλά και χαρακτηριστικά όπως η ντροπαλοσύνη). Ενώ στις διά ζώσης αλληλεπιδράσεις είναι προφανή, δεν συμβαίνει το ίδιο στο διαδίκτυο. (Σ.τ.Μ.)

σημαντικά επακόλουθα για την εξέλιξη των σχέσεων. Θα ασχοληθούμε αναλυτικότερα στο τρίτο κεφάλαιο με το έργο των εν λόγω συγγραφέων σχετικά με τον Πραγματικό Εαυτό και την εξέλιξη των σχέσεων στον κυβερνοχώρο.

2.7 ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΕΣ ΣΤΟΝ ΚΥΒΕΡΝΟΧΩΡΟ

Το μοντέλο που προέκυψε ως επέκταση της θεωρίας κοινωνικής ταυτότητας και είναι γνωστό ως θεωρία SIDE (περιγράφηκε παραπάνω) εφαρμόστηκε στην ερμηνεία των ταυτοτήτων και συμπεριφορών στο διαδίκτυο. Μία από τις θεμελιώδεις παραδοχές της θεωρίας SIDE είναι ότι, σε περιβάλλοντα οπτικής ανωνυμίας, η κοινωνική ταυτότητα καθίσταται προεξέχουσα, γι' αυτό η θεωρία αποτελεί προφανή επιλογή ως θεωρητική εξήγηση των αλληλεπιδράσεων στον κυβερνοχώρο. Οι ερευνητές πιστεύουν ότι έχουν τεκμηριώσει την επιρροή της ομάδας και την επίδραση των κοινωνικών κανόνων και προτύπων στα ανώνυμα περιβάλλοντα επικοινωνίας μέσω υπολογιστή (EMΥ [CMC]).

Σε ένα από τα πρώτα πειράματα για την ΕΜΥ, των Spears, Lea και Lee (1990), ο πειραματικός χειρισμός αφορούσε την υπερίσχυση (salience) της ομαδικής ταυτότητας έναντι της προσωπικής. Στη συνθήκη όπου κατέστη προεξέχουσα η ομαδική ταυτότητα, ειπώθηκε στους συμμετέχοντες ότι η μελέτη αφορούσε τους χαρακτηριστικούς τρόπους επικοινωνίας των φοιτητών ψυχολογίας ως ομάδας, ενώ, στη συνθήκη όπου κατέστη προεξέχουσα η ατομική ταυτότητα, ειπώθηκε ότι η μελέτη αφορούσε τις ατομικές διαφορές ως προς τον χαρακτηριστικό τρόπο επικοινωνίας. Οι μισοί συμμετέχοντες κάθε ομάδας επικοινωνήσαν μέσω τερματικών σε χωριστές αίθουσες (ώστε να υπάρχει οπτική ανωνυμία) και οι άλλοι μισοί επικοινωνήσαν ενώ βρίσκονταν στην ίδια αίθουσα και είχαν τη δυνατότητα να βλέπουν ο ένας τον άλλον. Σε όλη τη διάρκεια της μελέτης, οι ερευνητές παρείχαν ανατροφοδότηση για τη διαμορφούμενη νόρμα των συμμετεχόντων αναφορικά με τα θέματα συζήτησης. Όπως είχαν προβλέψει, διαπίστωσαν πόλωση των ομάδων προς την κατεύθυνση των ομαδικών νορμών όταν ήταν προεξέχουσα η ομαδική ταυτότητα και αυτή η τάση ήταν εντονότερη στη συνθήκη οπτικής ανωνυμίας. Θα μπορούσε, ασφαλώς, να επισημάνει κανείς ως κριτική της μελέτης ότι ήταν εργαστηριακή, άρα δεν γνωρίζουμε αν τα ευρήματα θα ήταν ίδια σε ομάδες που προκύπτουν φυσικά.

Μία άλλη εργαστηριακή μελέτη είναι αυτή της Cress (2005), επίσης βασισμένη στη θεωρία SIDE, η οποία εξέτασε το “λουφάρισμα” σε συνθήκες ομαδικής εργασίας (social loafing) μέσω διαδικτύου. Οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν μια δοκιμασία προσανατολισμού κοινωνικών αξιών, προκειμένου να διαπιστωθεί κατά πόσον ήταν περισσότερο ατομιστές ή φιλοκοινωνικοί. Στη συνέχεια τους ζητήθηκε να συνεργαστούν σε πραγματικό χρόνο στο πλαίσιο ομάδας έξι μελών, το καθένα από τα οποία εργαζόταν σε διαφορετική αίθουσα. Το έργο που είχαν να εκπληρώσουν ήταν ένα κοινωνικό δίλημμα: όσο περισσότερο συνεισέφεραν οι συνεργάτες τους τόσο περισσότερα κέρδιζαν οι συμμετέχοντες ατομικά, ενώ όσο περισσότερο συνεισέφεραν οι ίδιοι στην ομάδα, τόσο λιγότερα κέρδιζαν. Οι μισοί συμμετέχοντες του πειράματος εργάζονταν με μία κοινόχρηστη βάση δεδομένων που εμφάνιζε φωτογραφίες των μελών, ενώ οι άλλοι μισοί συμμετέχοντες δεν έβλεπαν τα πρόσωπα των μελών της ομάδας τους. Σε συμφωνία με τις προβλέψεις, οι συμμετέχοντες με υψηλή βαθμολογία στον φιλοκοινωνικό προσανατολισμό αντιλήφθηκαν το ομαδικό πρότυπο ως πιο σημαντικό, συγκριτικά με τους ατομικιστές συμμετέχοντες. Δεύτερον, η ανωνυμία υπήρξε ρυθμιστική μεταβλητή της επίδρασης που άσκησε ο προσανατολισμός κοινωνικών αξιών στη συνεργατική συμπεριφορά: τα πιο φιλοκοινωνικά άτομα, όταν έβλεπαν τις φωτογραφίες των άλλων μελών της ομάδας τους, εκδήλωναν αυξημένο “λουφάρισμα”, εύρημα που συνάδει με τις προβλέψεις της θεωρίας SIDE.

2.8 ΟΠΤΙΚΑ ΑΝΩΝΥΜΟΙ;

Ασφαλώς, σήμερα, υπάρχουν λιγότεροι χώροι στο διαδίκτυο όπου οι άνθρωποι μπορούν να είναι “οπτικά ανώνυμοι”, συγκριτικά με τον πρώτο καιρό της ύπαρξής του, καθώς οι χρήστες χαίρονται να έχουν εμφανείς φωτογραφίες τους και να βλέπουν τις φωτογραφίες των άλλων (π.χ. στους ιστοτόπους κοινωνικής δικτύωσης, στους ιστοτόπους γνωριμιών, στα ιστολόγια, στα τσατ κτλ.). Αυτό δεν σημαίνει ότι τα άτομα δεν πειραματίζονται ή δεν συμπεριφέρονται στρατηγικά ως προς τον τρόπο παρουσίασης του εαυτού τους (όπως θα δούμε στο τέταρτο κεφάλαιο για τις διαδικτυακές γνωριμιές), σημαίνει ωστόσο ότι πρέπει να αναπτύξουμε νέες θεωρίες για να εξηγήσουμε το διαδίκτυο στην εξέλιξή του. Όταν εκθέτουμε τον σωματικό εαυτό μας στο διαδίκτυο, αυτό που έχει ενδιαφέρον είναι το πώς τον παρουσιάζουμε -για παράδειγμα, ποιες φωτογραφίες επιλέγουμε να προβάλλουμε και πώς ερμηνεύουν την ταυτότητά μας οι χρήστες που βλέπουν τα διαδικτυακά μας προφίλ. Θα μπορούσαμε να αναρωτηθούμε -όπως έκανε η Turkle στο πρώιμο έργο της- αν στο διαδίκτυο χειριζόμαστε την εικόνα μας και πειραματιζόμαστε με την αυτοπαρουσίαση περισσότερο απ' ό,τι εκτός αυτού. Καθώς το διαδίκτυο αλλάζει και εξελίσσεται, χρειάζεται πολύ πιο συστηματική έρευνα για να ελέγξουμε τις θεωρίες μας για τον εαυτό και να αναπτύξουμε νέες. Στο μέλλον, πιθανόν τα άτομα να έχουν πολύ λιγότερες ευκαιρίες να εκφράσουν τον εαυτό τους στο διαδίκτυο, συγκριτικά με το διαδίκτυο της οπτικής ανωνυμίας.

2.9 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στο παρόν κεφάλαιο, σκιαγραφήσαμε μείζονες θεωρίες για τον εαυτό και την ταυτότητα, και είδαμε πώς εξηγούν την παρουσίαση του εαυτού στο διαδίκτυο. Μερικές θεωρίες έχουν εξηγήσει τους πολλαπλούς εαυτούς και τις αυξημένες δυνατότητες πειραματισμού με την αυτοπαρουσίαση που πρόσφερε το διαδίκτυο. Ορισμένοι μελετητές ισχυρίζονται ότι οι άνθρωποι έχουν στρατηγική όσον αφορά την παρουσίαση του εαυτού τους, θέμα στο οποίο θα επανέλθουμε σε επόμενα κεφάλαια. Ωστόσο θα πρέπει να έχουμε κατά νου ότι αυτές οι θεωρίες προέκυψαν από μελέτη του διαδικτύου στην παλαιότερη μορφή του. Τον πρώτο καιρό, η οπτική ανωνυμία των χρηστών ήταν πιθανότερη απ' ό,τι σήμερα. Λόγω των διαφορών ανάμεσα στις πρώιμες και τις σύγχρονες ψηφιακές τεχνολογίες, είναι επίσης αναμενόμενη η διαφορετική παρουσίαση του εαυτού ανάλογα με τον χώρο. Διαβάζοντας τη βιβλιογραφία, θα παρατηρήσεις ότι ο φυσικός κόσμος συχνά αναφέρεται ως “πραγματικός” κόσμος -αυτό υπονοεί ότι η παρουσία σε ένα διαδικτυακό περιβάλλον είναι “μη πραγματική”. Ως αναγνώστης/στρια, μπορείς να αναρωτηθείς αν ο τρόπος με τον οποίο συμπεριφέρεσαι σε διαδικτυακούς χώρους είναι “μη πραγματικός” ή απλώς ένας άλλος τρόπος έκφρασης του εαυτού σου. Επιπλέον, σήμερα, οι διαδικτυακοί και οι εξωδιαδικτυακοί χώροι ενοποιούνται όλο και περισσότερο, καθώς οι άνθρωποι συνδυάζουν τη χρήση κοινωνικών δικτύων σε πραγματικό χρόνο, με δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα στον φυσικό κόσμο (π.χ. ποστάρουν φωτογραφίες και βίντεο της τρέχουσας δραστηριότητάς τους και ζητούν από τους φίλους τους να τα σχολιάσουν). Οι μελλοντικές θεωρίες για τον εαυτό και την ταυτότητα θα πρέπει ενδεχομένως να αναθεωρήσουν την αντίληψη της διά ζώσης αλληλεπίδρασης και του κυβερνοχώρου ως διπόλου.

Στο τρίτο κεφάλαιο θα επανεξετάσουμε μερικές από τις ιδέες που διατυπώθηκαν εδώ σχετικά με το διαδίκτυο της οπτικής ανωνυμίας και τις ευκαιρίες που παρείχε στα άτομα ως προς την έναρξη και την καλλιέργεια σχέσεων. Θα διαπιστώσουμε ξανά ότι οι θεωρητικοί εκφράζουν ποικίλες απόψεις σχετικά με τις υγιείς και μη πλευρές της αλληλεπίδρασης στους ψηφιακούς χώρους.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Παρουσιάζεις με διαφορετικό τρόπο τον εαυτό σου στους διάφορους διαδικτυακούς χώρους; Από ποιες απόψεις διαφέρεις και από ποιες είσαι συνεπής; Γιατί πιστεύεις ότι συμβαίνει αυτό;
2. Συμφωνείς με την αρχική άποψη της Turkle ότι το διαδίκτυο είναι ένας ουτοπικός χώρος παιχνιδιού;
3. Συμφωνείς με την άποψη του Gergen ότι “ο εαυτός τελεί σε κατάσταση πολιορκίας”;
4. Μπορείς να προτείνεις εφαρμογές της θεωρίας του Goffman για την εξήγηση της παρουσίας του εαυτού στον κυβερνοχώρο;
5. Υπάρχει ιδανικός χώρος για να παρουσιάσει κανείς τον “ιδανικό εαυτό” του;

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Bargh, J. A., McKenna, K. Y. A. & Fitzsimons, G. M. (2002). Can you see the Real Me? Activation and expression of the ‘true self’ on the Internet. *Journal of Social Issues*, 58, 33–48.
- Bessi re, K., Seay, F., & Kiesler, S. (2007). The ideal elf: Identity exploration in *World of Warcraft*. *CyberPsychology & Behavior*, 10(4), 530–535.
- Gergen, K. J. (1991). *The saturated self*. New York, NY: Basic Books.
- Goffman, E. (1959/1997). In the presentation of self in everyday life. In C. Lemert & A. Branaman (Eds.), *The Goffman reader* (pp. 21–26). Cambridge, MA: Blackwell.
- Haraway, D. (1991). *Symians, cyborgs and women: The reinvention of nature*. London, UK: Free Association.
- Lea, M., & Spears, R. & de Groot, D. (2001). Knowing me, knowing you: Anonymity effects on social identity processes within groups. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27(5), 526–537.
- Turkle, S. (1995). *Life on the screen: Identity in the age of the Internet*. London, UK: Weidenfeld & Nicolson.
- Turkle, S. (2011). *Alone together: Why we expect more from technology and less from each other*. New York, NY: Basic Books.

3 Σχέσεις στο διαδίκτυο

Αν και το διαδίκτυο δεν είχε σχεδιαστεί αρχικά για να αποτελέσει κοινωνικό χώρο, σύντομα οι χρήστες άρχισαν να το χρησιμοποιούν με κοινωνικούς τρόπους. Η δραστηριότητά μας στο διαδίκτυο είναι κατά μεγάλο μέρος κοινωνική και οι έρευνες έχουν δείξει ότι είναι δυνατό να δημιουργηθούν και να συντηρηθούν εκεί ψυχολογικά υγιείς σχέσεις. Όπως περιγράφεται στο παρόν κεφάλαιο, έχει επίσης διαπιστωθεί ότι οι διαδικτυακές σχέσεις δεν είναι πάντα παρεμφερείς με τις εκτός διαδικτύου (άλλοτε είναι πιο στενές ή βαθιές και άλλοτε πιο εφήμερες). Το κεφάλαιο ξεκινά με την επισκόπηση βασικών θεωριών που αναπτύχθηκαν προ διαδικτύου για να εξηγήσουν τη δημιουργία των σχέσεων. Αυτές οι θεωρίες είναι σημαντικές για να κατανοήσουμε πώς ξεκινούν, εξελίσσονται και διατηρούνται οι σχέσεις του διαδικτύου. Ωστόσο χρειάστηκε επίσης να αναπτυχθούν νέες θεωρίες για να εξηγηθούν οι παρατηρούμενες διαφορές στον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι σχετίζονται στο διαδίκτυο, συγκριτικά με τους πιο παραδοσιακούς χώρους.

3.1 ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ: Ο ΕΚΤΟΣ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ ΧΩΡΟΣ

Τι σου έρχεται στον νου όταν σκέφτεσαι την εξέλιξη μιας “παραδοσιακής”, εκτός διαδικτύου ερωτικής ή συντροφικής σχέσης, από την έναρξή της έως τη δέσμευση; Αυτή η πορεία όπως τη φαντάζεσαι είναι πιθανότατα διαφορετική από την εξέλιξη της σχέσης των γονέων σου, η οποία διαφέρει με τη σειρά της από την εξέλιξη των ερωτικών σχέσεων σε άλλες κουλτούρες αλλά και στο μακρινό παρελθόν. Αυτή την επισήμανση να την έχεις κατά νου καθώς διαβάζεις τη βιβλιογραφία που αφορά τις σχέσεις.

Η ερωτική έλξη είναι ένα σχετικά νέο κίνητρο ζευγαρώματος για τους ανθρώπους (βλ. Whitty & Carr, 2006). Στην Ευρώπη των αρχών του 19ου αιώνα, οι γάμοι γίνονταν συχνά με συνοικέσιο (Murstein, 1974· Rice, 1996) και αυτό το είδος γάμου υπάρχει ακόμα και σήμερα σε ορισμένες κουλτούρες. Στα τέλη του 19ου αιώνα και στις αρχές του 20ού, η ερωτοτροπία γινόταν με πολύ επίσημο τρόπο και οι γονείς είχαν ακόμη λόγο στην επιλογή συζύγου του παιδιού τους (Cate & Lloyd, 1992). Μόλις στα μέσα του 20ού αιώνα στις δυτικές κουλτούρες το φλερτ έγινε πιο ανεπίσημο και η ομάδα των συνομηλίκων άρχισε να θέτει τους κανόνες των ερωτικών γνωριμιών (Mongeau, Hale, Johnson & Hillis, 1993). Η σεξουαλική επανάσταση στη Δύση τη δεκαετία του 1960 άλλαξε το φλερτ και για τα δύο φύλα και έφερε το είδος ερωτικής προσέγγισης που ίσως φαντάζεσαι όταν σκέφτεσαι τη γνωριμία των γονέων σου. Αυτή η περίοδος οδήγησε σε μεγαλύτερη ελευθερία επιλογής: ο γάμος δεν ήταν πλέον αναγκαίος για να εκφράσει ένα ζευγάρι την αφοσίωσή του, και η συμβίωση έγινε δημοφιλή επιλογή.

Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι πολλές θεωρίες που αφορούν τις ερωτικές σχέσεις βασίζονται συγκεκριμένα στα δυτικά πρότυπα της εποχής από τη δεκαετία του 1960 και εξής. Παρακάτω, σκιαγραφούνται θεωρίες που επιχειρούν να εξηγήσουν πώς και γιατί δημιουργούνται και εξελίσσονται οι ερωτικές/συντροφικές σχέσεις.

3.1.1 Κοινωνική εξελικτική θεωρία

Σύμφωνα με την κοινωνική εξελικτική θεωρία, οι άνθρωποι έχουν κληρονομήσει ορισμένα προσωπικά χαρακτηριστικά και συναισθηματικές αντιδράσεις μέσω της φυσικής επιλογής. Διαμορφώθηκαν εξελικτικά έτσι ώστε να εκτιμούν ορισμένα χαρακτηριστικά στο άλλο φύλο. Όσο περισσότερο διαθέτει κάποιος ορισμένα χαρακτηριστικά, τόσο πιθανότερο είναι να ελκύσει ερωτικά άτομα του άλλου φύλου (Buss, 1987). Σύμφωνα με τη θεωρία, οι γυναίκες

ελκύνονται περισσότερο από άνδρες που είναι σε θέση να συντηρήσουν τα τέκνα τους. Οι άνδρες, αντίθετα, ελκύνονται από γυναίκες που είναι γόνιμες και κατά συνέπεια έχουν αναπαραγωγική αξία. Πολλές μελέτες σχετικά με την έλξη επιβεβαίωσαν τη συγκεκριμένη θεωρία, διαπιστώνοντας ότι οι άνδρες αναζητούν σωματικά ελκυστικές γυναίκες και οι γυναίκες δείχνουν μεγαλύτερο ερωτικό ενδιαφέρον για άνδρες υψηλού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου (βλ. π.χ. Buss & Barnes, 1986· Greenless & McGrew, 1994· Kenrick, Sadalla, Groth & Trost, 1990· Townsend & Wasserman, 1997).

3.1.2 Θεωρία κοινωνικής διείσδυσης

Η θεωρία κοινωνικής διείσδυσης πραγματεύεται την εξέλιξη των ερωτικών/συντροφικών σχέσεων (έχει επίσης εφαρμογή στις φιλικές σχέσεις). Προτάθηκε από τους Altman και Taylor (1973) και τροποποιήθηκε από άλλους (π.χ. Morton, Alexander & Altman, 1976). Σύμφωνα με τη θεωρία, οι σχέσεις γίνονται με τον καιρό πιο στενές και βαθιές. Η διαδικασία έχει περιγραφεί με την αναλογία του κρεμμυδιού: καθώς η σχέση εξελίσσεται, οι άνθρωποι αποκαλύπτουν όλο και βαθύτερες όψεις του εαυτού τους. Η θεωρία μιλά για το βάθος και το εύρος ανάπτυξης μιας σχέσης. Το βάθος αφορά διαστάσεις που ξεκινούν από την επιφάνεια και προχωρούν ως τις κεντρικές, εσώτερες όψεις της προσωπικότητας, ενώ το εύρος αφορά πληροφορίες για ένα ευρύ φάσμα θεμάτων, όπως η οικογένεια και η σταδιοδρομία του ατόμου. Κατά τη θεωρία κοινωνικής διείσδυσης, στις πρώτες φάσεις της εξέλιξης μιας σχέσης, είμαστε επιφυλακτικοί και συζητάμε λιγότερο προσωπικά θέματα αναζητώντας στη συζήτηση ενδείξεις αμοιβαιότητας. Βαθμιαία, αισθανόμαστε μεγαλύτερη ασφάλεια και αποκαλύπτουμε και άλλες πλευρές του εαυτού μας.

3.1.3 Θεωρία ανταλλαγής και θεωρία ισοτιμίας

Οι θεωρίες ανταλλαγής και ισοτιμίας εξέτασαν τα κριτήρια με τα οποία το άτομο επιλέγει σύντροφο. Η θεωρία της ανταλλαγής εξηγεί τις σχέσεις με βάση τα οφέλη και το κόστος τους. Οι Thibaut και Kelley (1959) ανέπτυξαν την πρώτη σχετική θεωρία, στην οποία υποστηρίζουν ότι όποια και αν είναι τα συναισθήματά μας για κάποιο άτομο (όσο αγνά και αξιέπαινα κι αν φαίνονται τα κίνητρά μας), επιδιώκουμε σχέσεις με τους άλλους μόνο εφόσον είναι ικανοποιητικές από άποψη συνολικού οφέλους και κόστους. Σύμφωνα με τη θεωρία της ανταλλαγής, τα άτομα προσπαθούν να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη τους -τα οφέλη δηλαδή θα πρέπει να υπερτερούν του κόστους. Για να προβλέψουμε πόσο ικανοποιημένο θα είναι ένα άτομο με μια ορισμένη σχέση, θα πρέπει να λάβουμε υπόψη τις προσδοκίες του. Οι άνθρωποι διαμορφώνουν προσδοκίες για τις σχέσεις με βάση τις προηγούμενες σχέσεις τους και την παρατήρηση των οφελών που αποκομίζουν από τις σχέσεις τους παρόμοιοι άλλοι, συνεπώς για να είναι κανείς ικανοποιημένος με μια σχέση, θα πρέπει τα οφέλη της να είναι ίσα ή μεγαλύτερα από αυτά τα μέτρα σύγκρισης.

Όπως η θεωρία ανταλλαγής, η θεωρία της ισοτιμίας λέει ότι, στις προσωπικές τους σχέσεις, τα άτομα προσπαθούν να μεγιστοποιήσουν τα οφέλη που αποκομίζουν. Σύμφωνα με τους υποστηρικτές της θεωρίας, όταν τα άτομα βιώνουν αδικία στις σχέσεις τους, αισθάνονται δυσφορία, ο βαθμός της οποίας αυξάνεται κατ' αναλογία με την αντιλαμβανόμενη αδικία. Όταν τα άτομα βιώνουν αυτή τη δυσφορία, επιχειρούν να αποκαταστήσουν την ισοτιμία. Σε αντιδιαστολή με τη θεωρία των Thibaut και Kelley (1959), η οποία λέει ότι οι πληροφορίες που χρησιμοποιούν τα άτομα για να αντλήσουν ένα μέτρο σύγκρισης προέρχονται από τις δικές τους προηγούμενες εμπειρίες ή/και την παρατήρηση παρόμοιων άλλων, η θεωρία της ισοτιμίας εστιάζει στις σχετικές συνεισφορές των συντρόφων και τα οφέλη που αποκομίζουν. Επομένως, οι σημαντικές πληροφορίες για να κρίνει κανείς τι είναι δίκαιο σε μια σχέση προέρχονται από την ίδια τη σχέση. Όσοι συνεισφέρουν περισσότερα σε μια σχέση περιμένουν να αποκομίσουν περισσότερα από αυτήν, και όσοι συνεισφέρουν λιγότερα περιμένουν και λιγότερα από τη σχέση. Αρκετές έρευνες επιβεβαιώνουν αυτές τις θεωρίες. Οι Harrison και Saeed (1977), για παράδειγμα, εφάρμοσαν ανάλυση περιεχομένου σε 800 αγγελίες ετεροφυλοφιλικών γνωριμιών και διαπίστωσαν συμπληρωματικές αλλά έμφυλες

διαφορές ανάμεσα σε αυτά που πρόσφεραν τα άτομα ως πιθανοί σύντροφοι και αυτά που έλπιζαν να βρουν στον άλλον. Τα άτομα δηλαδή αναζητούσαν συντρόφους περίπου ίδιας ελκυστικότητας με τα ίδια και, όταν αναζητούσαν πιο ελκυστικό σύντροφο, συνήθως πρόσφεραν ως αντάλλαγμα κάποιο άλλο προτέρημα (πχ. κοινωνική θέση και πλούτο), για να αντισταθμίσουν τη διαφορά.

3.2 ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΥΠΑΡΧΟΥΣΩΝ ΘΕΩΡΙΩΝ ΣΤΙΣ ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Για την εξήγηση της έναρξης, της εξέλιξης και της διατήρησης των σχέσεων στον κυβερνοχώρο, καθώς και της μεταφοράς τους με τον καιρό σε χώρους εκτός διαδικτύου, έχουν αναπτυχθεί νέες θεωρίες. Προτού τις περιγράψουμε, ωστόσο, θα δούμε την εφαρμογή των παραπάνω θεωριών στην κατανόηση των διαδικτυακών σχέσεων.

3.2.1 Κοινωνική εξελικτική θεωρία

Μερικές από τις διαφορές φύλου που προβλέπει η κοινωνική εξελικτική θεωρία ως προς την έλξη για το άλλο φύλο είναι εμφανείς στο διαδίκτυο. Οι Dawson και McIntosh (2006), για παράδειγμα, βρήκαν ότι, στις διαδικτυακές αγγελίες γνωριμιών, οι άνδρες ήταν πιθανότερο να τονίσουν την καλή οικονομική τους κατάσταση, ενώ οι γυναίκες ήταν πιθανότερο να δώσουν έμφραση σε σωματικά χαρακτηριστικά τους. Όσον αφορά τις διαδικτυακές ερωτικές γνωριμίες (θέμα που θα εξετάσουμε αναλυτικότερα στο 4ο κεφάλαιο), έχει διαπιστωθεί ότι οι γυναίκες καταβάλλουν μεγαλύτερη προσπάθεια για να έχουν μια ελκυστική φωτογραφία στο προφίλ τους (Whitty, 2008α· Whitty & Carr, 2006). Επίσης, οι γυναίκες λένε ψέματα, περισσότερο απ' ό,τι οι άνδρες σχετικά με την εμφάνισή τους ή χρησιμοποιούν παλιές φωτογραφίες τους, ενώ οι άνδρες είναι πιθανότερο να υπερβάλλουν ή να πουν ψέματα σχετικά με την κοινωνική τους θέση. Οι Whitty και Buchanan (2010) εξέτασαν τα ψευδώνυμα που χρησιμοποιούσαν οι χρήστες ιστοτόπων γνωριμιών και διαπίστωσαν ότι οι άνδρες ελκύνονταν περισσότερο απ' ό,τι οι γυναίκες από ψευδώνυμα που υποδήλωναν μια ελκυστική εξωτερική εμφάνιση, ενώ οι γυναίκες ελκύνονταν περισσότερο απ' ό,τι οι άνδρες από ψευδώνυμα που υποδήλωναν ευφυΐα ή ήταν ουδέτερα. Παρομοίως, οι άνδρες είχαν υψηλότερο κίνητρο απ' ό,τι οι γυναίκες να επικοινωνήσουν με άτομα που χρησιμοποιούσαν ψευδώνυμα που υποδήλωναν ελκυστικότητα, ενώ οι γυναίκες είχαν υψηλότερο κίνητρο απ' ό,τι οι άνδρες να επικοινωνήσουν με ψευδώνυμα που υποδήλωναν πνευματικά χαρακτηριστικά.

3.2.2 Θεωρία κοινωνικής διείσδυσης

Η έρευνα έχει διαπιστώσει ότι στο διαδίκτυο τα άτομα είναι πιθανό να αποκαλύψουν πράγματα για τον εαυτό τους -τόσο σε βάθος όσο και σε εύρος- πιο γρήγορα απ' ό,τι στη διά ζώσης επικοινωνία (π.χ. Joinson, 2001). Λόγω των διαφορών στην αυτοαποκάλυψη μεταξύ διαδικτύου και παραδοσιακών πλαισίων, αναπτύχθηκαν νέες θεωρίες για να εξηγήσουν τις διαδικτυακές διαπροσωπικές σχέσεις (βλ. τις ενότητες “Φαινόμενο άρσης αναστολών” και “Υπερπροσωπική επικοινωνία” στη συνέχεια του κεφαλαίου). Τονίζουμε ωστόσο ότι, όπως καταδεικνύει το παρόν κεφάλαιο, είναι αδύνατο μία μόνο θεωρία να ερμηνεύσει το σύνολο της διαδικτυακής επικοινωνίας· για παράδειγμα, όπως θα δούμε στο τέταρτο κεφάλαιο, η θεωρία κοινωνικής διείσδυσης δεν έχει εφαρμογή στις σχέσεις που ξεκινούν σε έναν ιστότοπο γνωριμιών (Whitty, 2008α).

3.2.3 Θεωρία ανταλλαγής και θεωρία ισοτιμίας

Σύμφωνα με τους ερευνητές, τα χαρακτηριστικά που αναζητούν οι χρήστες των ιστοτόπων γνωριμιών στους πιθανούς συντρόφους μοιάζουν με μια αναλυτική “λίστα επιθυμητών πραγμάτων” (Whitty, 2008α· Whitty & Carr, 2006) και, σε αυτούς τους ιστοτόπους, οι

άνθρωποι αντιμετωπίζουν τον εαυτό τους και τους άλλους σαν “εμπορεύματα”. Η θεωρία της ανταλλαγής και η θεωρία της ισοτιμίας μπορούν να εφαρμοστούν εδώ για να εξηγήσουν την επιδίωξη ενός “ισοζυγίου” μεταξύ ελκυστικών χαρακτηριστικών (π.χ. εμφάνιση, χόμπι, προσωπικότητα) των άλλων και του εαυτού. Θα εξετάσουμε περαιτέρω τις σχετικές ιδέες στο τέταρτο κεφάλαιο.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Σκέψου την τελευταία ερωτική σου σχέση. Πώς χρησιμοποιήθηκαν οι ψηφιακές τεχνολογίες για να ξεκινήσει και να εξελιχθεί; Ευνοούσαν/διευκόλυναν κάποιες περισσότερες το φλερτ σε σχέση με άλλες;

3.3 ΝΕΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΤΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Παρά τη χρησιμότητα των παραπάνω θεωριών, οι μελετητές αντιλήφθηκαν ότι οι άνθρωποι αλληλεπιδρούν και σχετίζονται στο διαδίκτυο με τρόπους ενίοτε πολύ διαφορετικούς από εκείνους που παρατηρούνται στους πιο παραδοσιακούς χώρους. Λόγω αυτής της διαφοράς του σχετίζεσθαι, επινοήθηκαν νέες θεωρίες για να εξηγήσουν τις ιδιαίζουσες αλληλεπιδράσεις σε διαδικτυακούς χώρους. Με αυτές τις θεωρίες θα ασχοληθούμε στην παρούσα ενότητα.

3.3.1 Φαινόμενο άρσης αναστολών

Οι ερευνητές έχουν διαπιστώσει ότι, σε ορισμένους διαδικτυακούς χώρους, τα άτομα είναι πιθανότερο να ανοιχτούν για ορισμένες πτυχές του εαυτού τους και να εκδηλώσουν συμπεριφορές που δεν θα εκδήλωναν σε παραδοσιακά περιβάλλοντα διά ζώσης επικοινωνίας (Joinson, 2001). Αυτό ονομάζεται “φαινόμενο άρσης αναστολών” (Suler, 2004) και, κατά τον Suler, έχει και θετική πλευρά, καθώς ενίοτε οι άνθρωποι αποκαλύπτουν κρυφά συναισθήματα, φόβους και επιθυμίες ή εκδηλώνουν έμπρακτα ασυνήθιστη καλοσύνη και γενναιοδωρία, συμπεριφορές που ο Suler ονομάζει “καλή άρση αναστολών”. Οι Barak, Boniel-Nissim και Suler (2008) διαπίστωσαν ότι, λόγω της άρσης αναστολών στο διαδίκτυο, τα άτομα ανοίγονται περισσότερο σε διαδικτυακές ομάδες υποστήριξης, πράγμα που, όπως υποστηρίζουν, ευνοεί την αίσθηση προσωπικής δύναμης, ελέγχου και αυτοπεποίθησης, καθώς και τη διάθεση. Αντίθετα, υπάρχουν περιπτώσεις κατά τις οποίες οι άνθρωποι εμφανίζονται πιο αγενείς, επικριτικοί, θυμωμένοι ή απειλητικοί στο διαδίκτυο απ’ ό,τι είναι συνήθως στη διά ζώσης αλληλεπίδραση, φαινόμενο που ο Suler ονομάζει “τοξική άρση αναστολών”. Παράδειγμα αυτής είναι η παρενόχληση στον κυβερνοχώρο (με την οποία θα ασχοληθούμε λεπτομερέστερα στο 13ο κεφάλαιο).

3.3.2 Θεωρία κοινωνικής παρουσίας

Η θεωρία της κοινωνικής παρουσίας είναι από τις πρώτες που εφαρμόστηκαν στα διαδικτυακά περιβάλλοντα. Να σημειωθεί ότι η θεωρία πρωτοδιατυπώθηκε όταν τα άτομα επικοινωνούσαν στο διαδίκτυο αποκλειστικά με γραπτά μηνύματα. Η θεωρία ορίζει την κοινωνική παρουσία ως την αίσθηση συμμετοχής άλλων ανθρώπων που έχουμε σε μια επικοινωνιακή ανταλλαγή. Έχει υποστηριχθεί ότι η διαδικτυακή επικοινωνία, επειδή περιλαμβάνει λιγότερα μη λεκτικά σήματα (όπως η έκφραση του προσώπου, η στάση του σώματος, το ντύσιμο κτλ.) και ακουστικά σήματα, συγκριτικά με τη διά ζώσης επικοινωνία, χαρακτηρίζεται από εξαιρετικά χαμηλό βαθμό κοινωνικής παρουσίας (Hiltz, Johnson & Turoff, 1986). Σύμφωνα με την εν λόγω θεωρία, όταν η κοινωνική παρουσία μειώνεται, η επικοινωνία γίνεται πιο απρόσωπη, ενώ, αντίθετα, όταν υπάρχουν περισσότερες πληροφορίες για την όψη του συνομιλητή, αυξάνεται η εκτίμηση για αυτόν. Κατά συνέπεια, λόγω του μικρότερου βαθμού κοινωνικής παρουσίας στο διαδίκτυο συγκριτικά με άλλα μέσα, η επικοινωνία εκεί θεωρήθηκε λιγότερο προσωπική και βαθιά. Το πρόβλημα με αυτή τη θεωρία είναι ότι διαπιστώνεται πως στο διαδίκτυο δημιουργούνται αληθινές, στενές σχέσεις.

Επειδή οι προβλέψεις της θεωρίας διαψεύδονταν από τα ερευνητικά στοιχεία, εμφανίστηκαν άλλες θεωρίες για να εξηγήσουν τη δημιουργία ουσιαστικών σχέσεων μέσω της ανταλλαγής μηνυμάτων κειμένου στα διαδικτυακά περιβάλλοντα.

3.3.3 Θεωρία επεξεργασίας κοινωνικών πληροφοριών

Ο Walther (1995) άσκησε κριτική στις παλαιότερες θεωρίες όπως η θεωρία κοινωνικής παρουσίας. Αν και συμφωνούσε με την άποψη περί μειωμένων κοινωνικών σημάτων, πίστευε ότι οι σχετικές μελέτες συχνά δεν λάμβαναν επαρκώς υπόψη την παράμετρο του χρόνου. Λόγω των αδυναμιών των προηγούμενων ερευνών, ο Walther και οι συνεργάτες του προσπάθησαν να κάνουν μια πιο εμπειριστατωμένη ανάλυση των ανταλλαγών που λαμβάνουν χώρα στα διαδικτυακά περιβάλλοντα. Στο πλαίσιο αυτής της προσπάθειας, ανέπτυξαν τη “θεωρία της επεξεργασίας κοινωνικών πληροφοριών”, η οποία υποστηρίζει ότι η διαφορά μεταξύ της διά ζώσης επικοινωνίας και της επικοινωνίας μέσω υπολογιστή δεν έγκειται στη δυνατότητα δημιουργίας σχέσεων αλλά βασικά στον ρυθμό εξέλιξης των σχέσεων. Σύμφωνα με τον Walther, μολονότι στην επικοινωνία μέσω υπολογιστή παρατηρείται ενίοτε μια εντονότερη επιθετικότητα, με την πάροδο του χρόνου αυτή εξανεμίζεται. Ο Walther (1992, 1995, 1996) τόνισε ότι πολλές διαφορές μεταξύ διαδικτυακών και διά ζώσης σχέσεων υποχωρούν με τον καιρό και, μολονότι η περιορισμένη δυνατότητα μετάδοσης δεδομένων ελαττώνει τον ρυθμό ανταλλαγής πληροφοριών, το πρόβλημα μετριάζεται όταν είναι δυνατή η μεγαλύτερη διάρκεια ή/και συχνότητα της επικοινωνίας.

3.3.4 Υπερπροσωπική επικοινωνία

Ο Walther επέκτεινε ο ίδιος τη θεωρία επεξεργασίας κοινωνικών πληροφοριών αναπτύσσοντας ένα μοντέλο “υπερπροσωπικής” επικοινωνίας, σύμφωνα με το οποίο, “οι χρήστες της επικοινωνίας μέσω υπολογιστή βιώνουν ενίοτε μεγαλύτερη οικειότητα και τρυφερότητα, και αξιολογούν θετικότερα τους συνομιλητές τους απ’ ό,τι σε αντίστοιχες διά ζώσης δραστηριότητες ή άλλα πλαίσια επικοινωνίας μέσω υπολογιστή” (Walther, Slovacek & Tidwell, 2001, σ. 109). Ο Walther (1996) υποστηρίζει ότι οι άνθρωποι σχηματίζουν εντυπώσεις με τη βοήθεια των τεχνικών δυνατοτήτων του διαδικτύου. Οι αποδέκτες των μηνυμάτων εξιδανικεύουν βάσει αυτών τους συνομιλητές τους θεωρώντας ότι δείχνουν ομοιότητες με τους ίδιους, καθώς και τον πολύ θετικό χαρακτήρα τους. Αντίθετα, ως πομποί οι άνθρωποι εκμεταλλεύονται την τεχνολογία για να παρουσιάσουν επιλεκτικά πλευρές του εαυτού τους που υποθέτουν ότι ο άλλος θεωρεί κοινωνικά επιθυμητές. Τα χαρακτηριστικά της επικοινωνίας μέσω υπολογιστή (ΕΜΥ) επιτρέπουν στα άτομα να είναι στρατηγικά ως προς την παρουσίαση του εαυτού τους, ενώ το περιβάλλον της ΕΜΥ δημιουργεί έναν χώρο απομονωμένο από τον έξω κόσμο και οι γνωστικές δυνατότητες του ατόμου συγκεντρώνονται στη διαδικτυακή επικοινωνία. Ο Walther (2007) εξηγεί: “Το επικοινωνιακό μέσο της ΕΜΥ ευνοεί τη διόρθωση των μηνυμάτων, τη διακριτικότητα και την άνεση, ενώ δίνει τη δυνατότητα να απομονώσεις τους περιβαλλοντικούς περισπασμούς και να ανακατανείμεις τους γνωστικούς σου πόρους προκειμένου να βελτιώσεις ακόμα περισσότερο τη σύνθεση των μηνυμάτων σου” (σ. 2539). Ο Walther υποστηρίζει ότι, αφού ξεκινήσει αυτός ο κύκλος επικοινωνίας, “η ΕΜΥ δημιουργεί δυναμικούς βρόχους ανάδρασης με τους οποίους οι υπερβολικές προσδοκίες επιβεβαιώνονται και ανταποδίδονται μέσω της αλληλεπίδρασης, με τις συχνά μεροληπτικές επικοινωνιακές διεργασίες” (σ. 2539). Οι ερευνητές έχουν βρει στοιχεία υπέρ αυτής της θεωρίας τόσο σε ζευγάρια όσο και σε ομάδες. Σε μια μελέτη των Hancock και Dunham (2001), για παράδειγμα, οι συμμετέχοντες κατανεμήθηκαν σε δύο συνθήκες: διαλόγου μέσω ανταλλαγής μηνυμάτων κειμένου και δυαδικής διά ζώσης αλληλεπίδρασης. Οι 80 συμμετέχοντες αξιολόγησαν το προφίλ προσωπικότητας του συνδιαλεγόμενου τους ως προς το εύρος και την ένταση της εντύπωσης. Όπως προέβλεπε η υπερπροσωπική θεωρία, διαπιστώθηκε ότι οι εντυπώσεις που δημιουργήθηκαν στο περιβάλλον ΕΜΥ ήταν λιγότερο λεπτομερείς αλλά εντονότερες από εκείνες που δημιουργήθηκαν στη διά ζώσης επικοινωνία. Σε μια πιο πρόσφατη έρευνα, οι

Jiang, Bazarova και Hancock (2013) διαπίστωσαν ότι οι αρχικές αυτοαποκαλύψεις που έγιναν μέσω EMY (με ανταλλαγή μηνυμάτων κειμένου) ήταν πιο βαθιές απ' ό,τι οι αποκαλύψεις που έγιναν πρόσωπο με πρόσωπο. Η επικοινωνία μέσω EMY που ακολούθησε ήταν και πάλι πιο προσωπική.

3.3.5 “Πραγματικός εαυτός”

Όπως αναφέρθηκε στο δεύτερο κεφάλαιο, στις αρχές της δεκαετίας του 2000, ορισμένοι ερευνητές (π.χ. Bargh, McKenna & Fitzsimons, 2002· McKenna & Bargh, 2000· McKenna, Green & Gleason, 2002) εξέφρασαν την άποψη ότι το διαδίκτυο ήταν ο ιδανικός χώρος για να παρουσιάσει κανείς τον λεγόμενο από τον Rogers “πραγματικό εαυτό” του. Οι εν λόγω συγγραφείς εισήγαγαν έναν δικό τους όρο (“Real me”) -θεωρώντας τον συνώνυμο με τον “πραγματικό εαυτό” του Rogers (1951/2003, 1961/2004)-, τον οποίο όρισαν ως τα χαρακτηριστικά (προσωπικότητας ή άλλα) που διαθέτει ένα άτομο και θα ήθελε να εκδηλώνει ενώπιον των άλλων αλλά στους περισσότερους συνήθως δεν μπορεί. Είναι μια εννοιολογική κατασκευή που αφορά τις πτυχές του ενδότερου εαυτού του ατόμου (το ποιος “είναι πραγματικά”). Ο κυβερνοχώρος ευνοούσε την έκφραση του Πραγματικού Εαυτού, κατά τους ερευνητές, λόγω της ανωνυμίας και της επικοινωνίας με αγνώστους χωρίς τα συνήθη χαρακτηριστικά αναστολής φραγμών (gating features), που είναι εμφανή στις διά ζώσης αλληλεπιδράσεις.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, περιγράψαμε την κλίμακα “Real Me” (Πραγματικός Εαυτός), που ανέπτυξαν οι McKenna et al. (2002). Να υπενθυμίσουμε εδώ ότι αποτελείται από τέσσερις ερωτήσεις. Στις δύο πρώτες ο ερωτώμενος πρέπει να απαντήσει με ναι ή όχι. Στην πρώτη οι συμμετέχοντες ερωτούνταν αν αποκαλύπτουν περισσότερα για τον εαυτό τους σε ανθρώπους που γνωρίζουν στο διαδίκτυο απ' ό,τι σε ανθρώπους που γνωρίζουν στην πραγματική τους ζωή (“φίλους εκτός διαδικτύου”) και στη δεύτερη αν υπάρχουν πράγματα που γνωρίζουν γι' αυτούς οι διαδικτυακοί τους φίλοι που νιώθουν πως δεν θα μπορούσαν να μοιραστούν με τους φίλους στην “πραγματική ζωή” τους. Οι επόμενες δύο ερωτήσεις ζητούσαν από τους συμμετέχοντες να σημειώσουν σε μια κλίμακα επτά σημείων τον βαθμό στον οποίο θα εκπλήσσονταν οι συγγενείς και οι φίλοι τους αν διάβαζαν τα μηνύματα ηλεκτρονικής αλληλογραφίας και τα ποστ τους σε ομάδες ειδήσεων. Τα ερευνητικά στοιχεία υποστήριξαν σαφώς τη θεωρία.

Μία ακόμα μέθοδος που εφαρμόστηκε για τη μέτρηση του Πραγματικού Εαυτού ήταν η εξής: Οι Bargh et al. (2002) ζήτησαν από τους συμμετέχοντες της μελέτης τους να καταγράψουν έως 10 χαρακτηριστικά προσωπικότητας που πίστευαν ότι διαθέτουν και εκφράζουν στους άλλους σε κοινωνικά πλαίσια (εκδηλούμενος εαυτός) και έως δέκα χαρακτηριστικά που διέθεταν και θα ήθελαν να εκδηλώνουν αλλά συνήθως αισθάνονταν ότι δεν μπορούν (πραγματικός εαυτός). Δημιούργησαν επίσης μια δραστηριότητα αυτοπεριγραφής με μέτρηση του χρόνου αντίδρασης, στην οποία εμφανίζονταν λέξεις σε μια οθόνη υπολογιστή ανά μερικά δευτερόλεπτα και οι συμμετέχοντες έπρεπε, ανάλογα με το αν η λέξη τους περιέγραφε ή όχι, να πατήσουν όσο πιο γρήγορα μπορούσαν το πλήκτρο που σήμαινε “ναι” ή “όχι”. Στα πειράματα που περιέλαβαν το έργο χρόνου αντίδρασης, διαπιστώθηκε ότι, στη διάρκεια των διαδικτυακών αλληλεπιδράσεων, η ιδέα του πραγματικού εαυτού ήταν πιο προσβάσιμη στη μνήμη, ενώ στις διά ζώσης αλληλεπιδράσεις ήταν πιο προσβάσιμος ο εκδηλούμενος εαυτός. Στην τελική τους μελέτη, οι ερευνητές διαπίστωσαν ξανά ότι οι συμμετέχοντες ήταν πιθανότερο να εκδηλώσουν τα χαρακτηριστικά του πραγματικού εαυτού τους στους συνομιλητές τους μέσω διαδικτύου, παρά στις πρόσωπο με πρόσωπο αλληλεπιδράσεις.

Οι συγκεκριμένοι ερευνητές υποστήριξαν ότι μερικοί άνθρωποι δημιουργούν πιο βαθιές σχέσεις στον κυβερνοχώρο, επειδή εκεί νιώθουν πιο άνετα να μιλήσουν για τον εαυτό τους - και η αυτοαποκάλυψη φέρνει κοντά τους ανθρώπους. Αυτό, όπως πιστεύουν, ισχύει

ιδιαίτερα για τα ντροπαλά άτομα και όσους έχουν κοινωνικό άγχος.

3.4 ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

Είναι δύσκολο να συλλάβουμε το ότι, πριν από λιγότερο από 25 χρόνια, το διαδικτυακό φλερτ περιοριζόταν σε ανταλλαγές μηνυμάτων κειμένου. Για να ξεπεραστεί η απουσία των μη λεκτικών σημάτων στις διαδικτυακές αλληλεπιδράσεις, έπρεπε να επινοηθούν νέοι τρόποι επικοινωνίας (π.χ. τα emoticons, τα εικονίδια έκφρασης συναισθημάτων). Είναι σημαντικό να κατανοήσουμε τη μορφή που είχε το διαδίκτυο στην αρχή της τρίτης χιλιετίας. Σε αυτή την ενότητα, περιγράφουμε ορισμένους διαδικτυακούς χώρους που εμφανίστηκαν τότε και στους οποίους άρχισαν να δημιουργούνται και να εξελίσσονται διαπροσωπικές σχέσεις.

3.4.1 Ηλεκτρονικοί πίνακες ανακοινώσεων: Σχέσεις γραμμή με γραμμή

Τον πρώτο καιρό του διαδικτύου, ιδιαίτερα δημοφιλείς χώροι ήταν οι ηλεκτρονικοί “πίνακες ανακοινώσεων” (bulletin boards), πολλοί από τους οποίους είχαν σεξουαλικό χαρακτήρα. Υπήρξαν πρόδρομος του Παγκόσμιου Ιστού, ωστόσο είχαν πολύ διαφορετική μορφή από τους σημερινούς διαδικτυακούς χώρους. Ήταν συνήθως συστήματα μονής γραμμής, δηλαδή μπορούσε να είναι συνδεδεμένος μόνο ένας χρήστης τη φορά. Η επικοινωνία ήταν δυνατή μόνο με μορφή κειμένου. Ακόμα και στην αρχή τους, τα εν λόγω συστήματα ήταν κοινωνικοί χώροι, όπου οι άνθρωποι γνωρίζονταν, συζητούσαν, δημοσίευαν άρθρα, κατέβαζαν λογισμικό και ενίοτε κατάφερναν να παίξουν κάποιο παιχνίδι. Ενίοτε υπήρχε διαχειριστής συστήματος, που έλεγχε ποια μηνύματα δημοσιοποιούνταν, αλλά ως επί το πλείστον ήταν αρκετά ελεύθεροι χώροι. Οι χρήστες μπορούσαν να αφήσουν δημόσια αλλά και ιδιωτικά μηνύματα. Μερικοί πίνακες ανακοινώσεων σχεδιάστηκαν ειδικά για να γνωρίζονται άτομα με κοινά σεξουαλικά ενδιαφέροντα και να εκπληρώνουν τις σεξουαλικές επιθυμίες τους είτε διαδικτυακά είτε εκτός διαδικτύου (όπως θα δούμε στο 5ο κεφάλαιο).

3.4.2 MUD και MOO: Ένας χώρος δημιουργίας πραγματικών σχέσεων

Τα MUD και MOO ήταν διαδικτυακά εικονικά συστήματα που βασίζονταν στο κείμενο. Σε αυτά συνδέονταν περισσότεροι από ένας χρήστες ταυτόχρονα και μπορούσαν να παίξουν διαδραστικά παιχνίδια ρόλων (παρεμφερή με το επιτραπέζιο παιχνίδι *Dungeons and Dragons*). Στα MUD και MOO η επικοινωνία ήταν σύγχρονη. Οι συμμετέχοντες επέλεγαν τον χαρακτήρα τους στο παιχνίδι και επικοινωνούσαν διαδικτυακά με άλλους χαρακτήρες.

Αρχικά, οι ερευνητές ήταν διχασμένοι για το αν σε αυτούς τους χώρους μπορούσαν να δημιουργηθούν πραγματικές φιλίες και ερωτικές σχέσεις. Η εμπειρική έρευνα έδειχνε ότι πράγματι δημιουργούνταν και ενίοτε προχωρούσαν επιτυχώς από τον κυβερνοχώρο στον φυσικό κόσμο. Οι Parks και Roberts (1998), για παράδειγμα, εξέτασαν την ανάπτυξη σχέσεων στα περιβάλλοντα MOO και διαπίστωσαν ότι οι περισσότεροι από τους ερωτηθέντες (93,6%) είχαν δημιουργήσει τουλάχιστον μία προσωπική σχέση διάρκειας την περίοδο χρήσης του MOO. Αναφέρθηκαν διάφορα είδη σχέσεων, μεταξύ αυτών στενές φιλίες (40,6%), φιλίες (26,3%) και ερωτικές σχέσεις (26,3%). Οι Parks και Roberts (1998) κατέληξαν ότι “η δημιουργία προσωπικών σχέσεων στα περιβάλλοντα MOO είναι μάλλον ο κανόνας παρά η εξαίρεση” (σ. 529). Είναι ενδιαφέρον ότι η πλειονότητα των διαδικτυακών σχέσεων ήταν με άτομα του άλλου φύλου, εύρημα που προέκυψε σε όλες τις ηλικίες και ανεξάρτητα από το αν οι συμμετέχοντες είχαν σύντροφο ή όχι. Όπως επισήμαναν οι Parks και Roberts, το αποτέλεσμα αυτό είναι πολύ διαφορετικό απ’ ό,τι συμβαίνει στην “πραγματική ζωή”, όπου είναι πολύ πιο συχνές οι φιλίες μεταξύ ομοφύλων.

Η Utz (2000) εξέτασε τις αλληλεπιδράσεις που λάμβαναν χώρα στα MUD και διαπίστωσε ότι

το 76,7% των ερωτηθέντων είχαν δημιουργήσει μία σχέση στο διαδίκτυο που εξελίχθηκε εκτός αυτού. Από αυτές, το 24,5% ήταν ερωτικές. Η Utz βρήκε επίσης ότι, με τον καιρό, οι άνθρωποι μάθαιναν πώς να “εκφράζουν λεκτικά τα μη λεκτικά μηνύματα”. Οι χρήστες των MUD που συμμετείχαν στην έρευνά της μετέδιδαν συνήθως τα συναισθήματά τους με emoticon.

3.4.3 Τσατ: Ουκ εν τω πολλώ το ευ

Στα τσατ η επικοινωνία είναι σύγχρονη ή, όπως λένε οι Whitty, Buchanan, Joinson και Meredith (2012), “σχεδόν σύγχρονη”. Τα περισσότερα τσατ έχουν ένα συγκεκριμένο θέμα, αν και αυτό δεν είναι απαραίτητο. Ο χρήστης που μπαίνει σε ένα τσατ μπορεί να πληκτρολογήσει ένα μήνυμα, το οποίο θα είναι ορατό σε όλους τους άλλους. Εκατοντάδες άνθρωποι μπορεί να βρίσκονται στο ίδιο εικονικό δωμάτιο και να πληκτρολογούν μηνύματα στην ομάδα. Τα τσατ είναι παρόμοια με τις υπηρεσίες άμεσης ανταλλαγής μηνυμάτων, μόνο που συμμετέχουν περισσότερα από δύο άτομα. Μερικές φορές τα τσατ έχουν συντονιστές. Κατά την πρώιμη περίοδο του διαδικτύου, ήταν πολύ δημοφιλή και η επικοινωνία γινόταν αποκλειστικά με μηνύματα κειμένου. Τα τελευταία χρόνια, τα άτομα χρησιμοποιούν άβατα ως σύμβολο του εαυτού τους. Επίσης κοινοποιούν φωτογραφίες και βίντεο, και χρησιμοποιούν διαδικτυακές κάμερες.

Παλαιότερες μελέτες διαπίστωσαν ότι στα τσατ ξεκινούσαν και αναπτύσσονταν ερωτικές και φιλικές σχέσεις. Οι Whitty και Gavin (2001), για παράδειγμα, πραγματοποίησαν συνεντεύξεις με 60 χρήστες του διαδικτύου και διαπίστωσαν ότι στις σχέσεις που δημιουργούνται στα τσατ είναι εξίσου σημαντικά τα στοιχεία που ιδανικά θα ήθελε κανείς να βρει στις συμβατικές σχέσεις, όπως η εμπιστοσύνη, η εντιμότητα και η αφοσίωση. Οι Whitty και Gavin δεν βρήκαν ενδείξεις ότι οι διαδικτυακές σχέσεις είναι λιγότερο “αληθινές” ή ικανοποιητικές, αντ’ αυτού διαπίστωσαν ότι για μερικούς από τους συμμετέχοντες οι σχέσεις τους φαίνονταν να λειτουργούν καλύτερα αποκλειστικά στο διαδίκτυο. Ένα άλλο εύρημα ήταν ότι οι χρήστες των τσατ ένιωθαν λιγότερο αμήχανοι και είχαν λιγότερο την αίσθηση της αξιολόγησης από τους άλλους, πράγμα που τους επέτρεπε να αποκαλύπτουν πολύ προσωπικές λεπτομέρειες για τον εαυτό τους διατηρώντας ταυτόχρονα μια απόσταση και τον προσωπικό τους χώρο. Αξιοσημείωτο είναι ότι πολλοί άνδρες συμμετέχοντες θεωρούσαν ότι η απόκρυψη της ταυτότητάς τους τους επέτρεπε να είναι πιο ειλικρινείς και ανοιχτοί συναισθηματικά.

3.4.4 Ομάδες συζήτησης και ομάδες του Usenet:

Ένα μέρος για να εκφράσεις τον “Πραγματικό Εαυτό” σου

Οι ομάδες συζήτησης και οι ομάδες του Usenet είναι εξελισσόμενες δημόσιες συζητήσεις για συγκεκριμένα θέματα. Πρόκειται για μια μορφή ασύγχρονης επικοινωνίας. Ενίοτε αυτές οι ομάδες έχουν συντονιστές. Ήταν πολύ δημοφιλείς κατά τα πρώτα χρόνια λειτουργίας του διαδικτύου. Υπάρχουν ακόμη τέτοιες ομάδες και συχνά παραμένουν σε κειμενική μορφή, αν και είναι δυνατή η ανάρτηση φωτογραφιών και βίντεο. Όσον αφορά τις προσωπικές σχέσεις, στην έρευνα των Parks και Floyd (1996) για τις ομάδες συζήτησης, σχεδόν τα δύο τρίτα του δείγματος (60,7%) είπαν ότι είχαν δημιουργήσει μια προσωπική σχέση με άτομο που πρωτογνώρισαν σε μια ομάδα συζήτησης. Από αυτούς, το 7,9% δήλωσαν ότι η σχέση ήταν ερωτική. Οι γυναίκες ήταν πιθανότερο σε σχέση με τους άνδρες να έχουν δημιουργήσει μια προσωπική σχέση σε αυτές τις διαδικτυακές ομάδες. Αξιοσημείωτο είναι το εύρημα ότι τα άτομα που συμμετείχαν σε περισσότερες ομάδες συζήτησης ήταν πιθανότερο να έχουν δημιουργήσει προσωπικές σχέσεις. Οι Parks και Floyd διαπίστωσαν επίσης ότι πολλές από τις σχέσεις που είχαν ξεκινήσει στο διαδίκτυο μεταφέρθηκαν και σε άλλα κανάλια επικοινωνίας, που για κάποιους περιλάμβαναν και τη διά ζώσης επικοινωνία.

Όπως προαναφέρθηκε στο παρόν κεφάλαιο, οι McKenna et al. (2002) ενδιαφέρονταν για τον “Πραγματικό εαυτό”, τον οποίο όρισαν ως προσωπικά ή άλλα χαρακτηριστικά τα οποία

διαθέτουν τα άτομα και τα οποία θα ήθελαν να εκφράζουν ενώπιον των άλλων αλλά συνήθως δεν μπορούν. Οι ερευνητές ήθελαν να εξακριβώσουν αν τα άτομα που είναι πιο ικανά να αποκαλύπτουν τον Πραγματικό Εαυτό τους στο διαδίκτυο απ' ό,τι εκτός διαδικτύου είναι καλύτερα εφοδιασμένα για τη δημιουργία στενών σχέσεων στο διαδίκτυο και την επιτυχή μεταφορά τους εκτός διαδικτύου. Οι συγγραφείς κατέληξαν τυχαία σε 20 ομάδες του Usenet, τις οποίες συμπεριέλαβαν στη μελέτη τους. Στη διάρκεια μιας περιόδου τριών εβδομάδων, στέλνονταν ερωτηματολόγια μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου σε κάθε πέμπτο άτομο που έκανε ανάρτηση σε καθεμία από τις ομάδες συζήτησης (εξαιρώντας τα σπαμ). Η πρώτη μελέτη διαπίστωσε πως, όταν οι άνθρωποι εξέφραζαν τον Πραγματικό Εαυτό τους στο διαδίκτυο, ανέπτυσαν ισχυρές διαδικτυακές σχέσεις και τις μετέφεραν εκτός διαδικτύου. Δύο χρόνια μετά την αρχική μελέτη, στους 354 από τους 568 συμμετέχοντες, στάλθηκε μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ένα συμπληρωματικό ερωτηματολόγιο (οι διευθύνσεις του υπόλοιπου δείγματος δεν ήταν πια σε ισχύ). Σε συμφωνία με την πρόβλεψη των ερευνητών, αυτές οι σχέσεις είχαν παραμείνει σχετικά σταθερές και ανθεκτικές στη διάρκεια της διετίας. Οι McKenna et al. (2002) κατέληξαν ότι

τα άτομα δεν στρέφονται στο διαδίκτυο για να κρυφτούν από την πραγματική ζωή και τη δημιουργία πραγματικών σχέσεων, αλλά το χρησιμοποιούν ως μέσο όχι μόνο για να διατηρούν τις σχέσεις τους με συγγενείς και υπάρχοντες φίλους αλλά και για να δημιουργούν στενές, ουσιαστικές νέες σχέσεις σε ένα σχετικά ασφαλές περιβάλλον. Το διαδίκτυο είναι επίσης χρήσιμο για τα άτομα που δυσκολεύονται να δημιουργήσουν σχέσεις σε καταστάσεις διά ζώσης αλληλεπίδρασης, επειδή είναι ντροπαλά, αισθάνονται κοινωνικό άγχος ή δεν έχουν επαρκείς κοινωνικές δεξιότητες. (σ. 30)

3.5 ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΧΩΡΟΙ

Σήμερα, το διαδίκτυο έχει γίνει πιο δημοφιλές για τη γνωριμία ζευγαριών. Οι Dutton, Helsper, Whitty, Buckwalter και Lee (2008) επέλεξαν ένα δείγμα παντρεμένων ζευγαριών από την Αυστραλία, την Ισπανία και το ΗΒ, και διαπίστωσαν ότι το διαδίκτυο ήταν ο τόπος γνωριμίας για το 9% των Αυστραλών του δείγματος, το 6% των Βρετανών και το 5% των Ισπανών. Το μεγαλύτερο ποσοστό των έγγαμων ζευγαριών που είχαν γνωριστεί στο διαδίκτυο ήταν ηλικίας 26-55 ετών. Ενδιαφέρον ήταν το εύρημα ότι η ΕΜΥ έφερνε τους ανθρώπους σε επαφή με άτομα που πιθανότατα δεν θα γνώριζαν με άλλα μέσα. Με άλλα λόγια, το διαδίκτυο κάνει διαθέσιμη μια μεγαλύτερη γκάμα ατόμων για την επιλογή συντρόφου, για παράδειγμα σε φέρνει σε επαφή με άτομα με μεγαλύτερη διαφορά ηλικίας ή εκπαίδευσης αλλά με πιο παρεμφερή ενδιαφέροντα και αξίες. Πιο πρόσφατα, στο πλαίσιο του ίδιου ερευνητικού έργου (Oxford Internet Institute, 2011), σε μια πανευρωπαϊκή μελέτη που επιπλέον περιλάμβανε την Αυστραλία, τη Βραζιλία, την Ιαπωνία και τις ΗΠΑ, διαπιστώθηκε ότι στο διαδίκτυο είχαν γνωριστεί το 15% των παντρεμένων ζευγαριών. Τα πιο συνηθισμένα περιβάλλοντα ήταν οι ιστότοποι γνωριμιών και ακολουθούσαν τα τσατ και έπειτα οι ιστότοποι κοινωνικής δικτύωσης. Άλλα περιβάλλοντα ήταν οι προσωπικοί ιστότοποι, οι διαδικτυακές κοινότητες, οι ιστότοποι παιχνιδιών και η απευθείας επικοινωνία μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ή άμεσων μηνυμάτων.

Τα μέσα ΕΜΥ που αναφέραμε παραπάνω χρησιμοποιούσαν κυρίως ανταλλαγή μηνυμάτων κειμένου. Σήμερα, ωστόσο, πολλοί διαδικτυακοί χώροι δεν χαρακτηρίζονται από οπτική ανωνυμία. Τα χαρακτηριστικά του εκάστοτε χώρου επηρεάζουν τις αλληλεπιδράσεις των χρηστών και τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται ο ένας τον άλλον. Οι Walther et al. (2001) εξέτασαν την επίδραση που ασκούσε ο χρόνος εμφάνισης φωτογραφιών των μελών σε μικρής και μεγάλης διάρκειας διεθνείς εικονικές ομάδες. Στις βραχύβιες εικονικές ομάδες των οποίων τα μέλη δεν γνωρίζονταν από πριν, η θέαση φωτογραφιών των μελών πριν και κατά τη διάρκεια της τηλεδιάσκεψης μέσω υπολογιστή ασκούσε θετική επίδραση στην οικειότητα/συμπάθεια και την κοινωνική ελκυστικότητα. Οι εικονικές ομάδες που είδαν

φωτογραφίες των μελών μετά από μια περίοδο γνωριμίας ανέφεραν μικρότερη συμπάθεια και κοινωνική έλξη μετά την εισαγωγή των φωτογραφιών, συγκριτικά με τα μέλη μακροχρόνιων ομάδων που δεν είδαν ποτέ φωτογραφίες των άλλων μελών.

Μια πιο πρόσφατη τάση είναι να συνδεόμαστε διαδικτυακά με ανθρώπους που γνωρίζουμε ήδη στον φυσικό κόσμο. Οι Subrahmanyam και Greenfield (2008), για παράδειγμα, διαπίστωσαν ότι οι έφηβοι χρησιμοποιούσαν την ηλεκτρονική επικοινωνία, όπως τα άμεσα μηνύματα, το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, τα μηνύματα κειμένου στα κινητά τηλέφωνα, τα ιστολόγια και τους ιστοτόπους κοινωνικής δικτύωσης, για να ενισχύσουν υπάρχουσες σχέσεις με φίλους και ερωτικούς συντρόφους. Σύμφωνα με τους ίδιους ερευνητές, οι έφηβοι ενσωμάτωναν όλο και περισσότερο αυτά τα εργαλεία στον εκτός διαδικτύου κόσμο τους. Για παράδειγμα, χρησιμοποιούσαν τα κοινωνικά δίκτυα για να πάρουν πληροφορίες για άτομα που γνώριζαν εκτός διαδικτύου.

Στη συνέχεια της ενότητας θα ασχοληθούμε με πιο σύγχρονους διαδικτυακούς χώρους και τις σχέσεις που αναπτύσσονται εκεί (Με τους ιστοτόπους γνωριμιών θα ασχοληθούμε στο 4ο κεφάλαιο).

3.5.1 MMORPG: Παραμένουν ένας πολύ κοινωνικός χώρος

Παραπάνω αναφερθήκαμε στα περιβάλλοντα MUD και MOO, τα οποία σήμερα έχουν σε μεγάλο βαθμό αντικατασταθεί από MMORPG. Στα MMORPG οι παίκτες επιλέγουν τον ρόλο ενός φανταστικού ήρωα -συνήθως στο πλαίσιο ενός φανταστικού κόσμου- του οποίου τη δράση ελέγχουν σε μεγάλο βαθμό. Τα MMORPG διαφέρουν από τα MUD και MOO από την άποψη ότι δεν περιέχουν μόνο κείμενο αλλά και εξελιγμένα γραφικά. Τα άτομα, εκτός του ότι παίζουν σε αυτούς τους χώρους, έχουν επίσης τη δυνατότητα γραπτής επικοινωνίας και κοινωνικότητας. Οι κόσμοι που δημιουργούνται συνεχίζουν να εξελίσσονται ακόμα και όταν ο παίκτης απουσιάζει από το παιχνίδι -παραδείγματα αποτελούν το *EverQuest*, η σειρά *Final Fantasy*, το *World of Warcraft* και, πιο πρόσφατα, το *Warhammer*. Η δημοτικότητα των εν λόγω παιχνιδιών συνεχίζει να αυξάνεται. Πιο πρόσφατα, ο χαρακτήρας της αλληλεπίδρασης σε κάποια MMORPG έγινε "κατάλληλος μόνο για ενήλικους". Τα παιχνίδια *Age of Conan*, *Requiem: Bloodymare*, *2Moons* και *Warhammer*, για παράδειγμα, παρέχουν περισσότερες ευκαιρίες για ακραία βία και πιο παραστατική απεικόνιση των αποτελεσμάτων της. Οι ερευνητές διαπίστωσαν ότι οι παίκτες ελκύονται ακόμη από αυτά τα παιχνίδια και ένας λόγος είναι το κοινωνικό στοιχείο τους. Ο Yee (2006) προσδιόρισε πέντε κίνητρα ενασχόλησης με τα MMORPG: κατάκτηση/επιτυχία, σχέσεις, εμπύθιση, φυγή από την πραγματικότητα και χειραγώγηση άλλων χρηστών. Διαπιστώθηκε ότι οι άρρηνες παίκτες ήταν πιθανότερο να ωθούνται από τους παράγοντες της επιτυχίας και της χειραγώγησης, ενώ οι παίκτριες ήταν πιθανότερο να παρωθούνται από τον παράγοντα των σχέσεων. Βρέθηκε επίσης ότι οι παίκτες ανέπτυσαν ουσιαστικές σχέσεις με άτομα που γνώριζαν στα MMORPG. Είναι ενδιαφέρον το εύρημα του Yee (2001) ότι το 60% των παικτών και το 75% των παικτριών πίστευαν ότι κάποιες από τις φιλίες τους στο *EverQuest* ήταν ισάξιες ή καλύτερες από τις φιλίες τους εκτός διαδικτύου. Ένα ακόμα εύρημα ήταν ότι το 3% των παικτών και το 15% των παικτριών είχαν σχέση εκτός διαδικτύου (δηλ. είχαν παντρευτεί/αρραβωνιαστεί ή είχαν ερωτική σχέση) με ένα άτομο που γνώρισαν στο *Norrath* (τον κόσμο που απεικονίζεται στο *EverQuest*).

Το *Second Life* είναι ένα άλλο παράδειγμα MMORPG. Πρόκειται για έναν διαδικτυακό εικονικό κόσμο που ανέπτυξε η εταιρεία Linden Lab και εγκαινιάστηκε το 2003. Οι χρήστες του *Second Life*, που ονομάζονται κάτοικοι, αλληλεπιδρούν μέσω άβαταρ. Σε αντίθεση με άλλα MMORPG, δεν υπάρχει σκοπός παιχνιδιού. Οι κάτοικοι γνωρίζουν άλλους, εξερευνούν, και συνδιαμορφώνουν το εικονικό περιβάλλον. Κάνουν παρέα, συμμετέχουν σε ατομικές και ομαδικές δραστηριότητες, και δημιουργούν και ανταλλάσσουν ακίνητα. Είναι γνωστό ότι στο

Second Life έχουν ξεκινήσει και εξελιχθεί ερωτικές σχέσεις και φιλίες. Οι Gilbert, Murphy και Avalos (2011) ρώτησαν 199 χρήστες του *Second Life* που είχαν δημιουργήσει εκεί στενές σχέσεις και βρήκαν ότι, στην πλειονότητά τους, έβλεπαν αυτές τις σχέσεις ως αληθινές και όχι ως μια έκφανση του παιχνιδιού.

3.5.2 Ιστοτόποι κοινωνικής δικτύωσης: Φίλοι διά ζώσης και εικονικοί

Οι Boyd και Ellison (2007) ορίζουν τους ιστοτόπους κοινωνικής δικτύωσης

ως διαδικτυακές υπηρεσίες που δίνουν τη δυνατότητα στα άτομα (1) να δημιουργήσουν ένα δημόσιο ή ημιδημόσιο προφίλ στο πλαίσιο ενός οριοθετημένου συστήματος, (2) να ορίσουν έναν κατάλογο άλλων χρηστών με τους οποίους έχουν σχέση, και (3) να βλέπουν και να διατρέχουν τον δικό τους κατάλογο επαφών και τους καταλόγους επαφών άλλων χρηστών του συστήματος. Ο χαρακτήρας και η ονομασία αυτών των συνδέσεων πιθανό να διαφέρουν μεταξύ ιστοτόπων.

Το Friendster, που εμφανίστηκε το 2002, ήταν ένας από τους πρώτους μεγάλους ιστοτόπους κοινωνικής δικτύωσης (ΙΚΔ). Ακολούθησαν το Myspace και το LinkedIn. Το Facebook άρχισε να λειτουργεί το 2004 και είναι σήμερα το μεγαλύτερο κοινωνικό δίκτυο παγκοσμίως.

Η έρευνα για τους ΙΚΔ έχει βρει ότι οι έφηβοι και οι νέοι τους χρησιμοποιούν για να ενισχύουν διάφορες πτυχές των εκτός διαδικτύου σχέσεών τους (Pemprek, Yermolayeva & Calvert, 2009· Subrahmanyam, Reich, Waechter & Espinoza, 2008). (Θα ασχοληθούμε περισσότερο με τους εφήβους και τις διαδικτυακές σχέσεις στο 7ο κεφάλαιο). Ωστόσο, έχει διαπιστωθεί ότι οι ΙΚΔ χρησιμοποιούνται επίσης για την απόκτηση νέων φίλων (Raacke & Bonds-Raacke, 2008). Ενδιαφέρον είναι το εύρημα των Pemprek et al. (2009) ότι οι χρήστες του Facebook περνούν περισσότερο χρόνο βλέποντας περιεχόμενο παρά ποστάροντας.

Σύμφωνα με την έρευνα, υπάρχουν συγκεκριμένα κοινωνικά οφέλη που αποκομίζουν οι χρήστες ως μέλη των ΙΚΔ (Ellison, Steinfield & Lampe, 2007, 2011· Steinfield, Ellison & Lampe, 2008). Οι Ellison et al. (2007), για παράδειγμα, διαπίστωσαν μια ισχυρή συσχέτιση ανάμεσα στη χρήση του Facebook και σε τρία είδη κοινωνικού κεφαλαίου: γεφύρωσης (bridging), δεσμού (bonding) και διατηρούμενου κοινωνικού κεφαλαίου (maintained social capital). Η ισχυρότερη συσχέτιση ήταν με το κοινωνικό κεφάλαιο γεφύρωσης. Επιπλέον βρέθηκε ότι η χρήση του Facebook απέδιδε μεγαλύτερα οφέλη στους χρήστες με χαμηλή αυτοεκτίμηση και χαμηλό βαθμό ικανοποίησης από τη ζωή.

Ωστόσο δεν είναι όλες οι εμπειρίες στα κοινωνικά δίκτυα θετικές. Οι Muise, Christofides και Desmarais (2009) βρήκαν ότι η αυξημένη χρήση του Facebook προέβλεπε τη ζήλια λόγω δραστηριότητας του/της συντρόφου στο Facebook, αποτέλεσμα που ήταν στατιστικά σημαντικό. Οι Utz και Beukeboom (2011) εξέτασαν τα επακόλουθα της χρήσης των κοινωνικών δικτύων για τις ερωτικές σχέσεις, και συγκεκριμένα τη ζήλια που συνδέεται με τους ΙΚΔ και το αίσθημα χαράς για τη σχέση που συνδέεται με τους ΙΚΔ. Γενικά, οι συμμετέχοντες της έρευνας ανέφεραν περισσότερη ευχαρίστηση παρά ζήλια ως αντίδραση στις δραστηριότητες του συντρόφου τους στα κοινωνικά δίκτυα. Ωστόσο, τα άτομα με χαμηλή αυτοεκτίμηση αισθάνονταν περισσότερη ζήλια λόγω των ΙΚΔ, συγκριτικά με τα άτομα με υψηλή αυτοεκτίμηση. Η αυτοεκτίμηση αποτελούσε επίσης ρυθμιστική μεταβλητή των επιδράσεων της χρήσης των ΙΚΔ και της ανάγκης για δημοτικότητα στη ζήλια και στην ευχαρίστηση για τη σχέση που συνδέονταν με τους ΙΚΔ.

Ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζει κανείς τον εαυτό του σε ένα κοινωνικό δίκτυο έχει επακόλουθα. Οι Tong, Van der Heide, Langwell και Walther (2008), για παράδειγμα, εξέτασαν τη σχέση ανάμεσα στον αριθμό φίλων που έχει ένα προφίλ στο Facebook και τις αξιολογήσεις ελκυστικότητας και εξωστρέφειας που κάνουν οι παρατηρητές του. Η μελέτη βρήκε μια καμπυλόγραμμη σχέση μεταξύ αριθμού φίλων σε ένα κοινωνικό δίκτυο και κοινωνικής ελκυστικότητας. Στη συνθήκη του προφίλ με τους λιγότερους φίλους (102), οι αξιολογήσεις κοινωνικής ελκυστικότητας ήταν οι χαμηλότερες, ενώ οι υψηλότερες ήταν για το προφίλ με

περίπου 300 φίλους. Ωστόσο, τα προφίλ με πάνω από 300 φίλους σημείωσαν χαμηλότερη βαθμολογία κοινωνικής ελκυστικότητας, η οποία πλησίαζε εκείνη του προφίλ με τους 102 φίλους. Τα άτομα με περισσότερους φίλους στο προφίλ τους ήταν πιθανότερο να κριθούν ως εξωστρεφή, ωστόσο ο μέγιστος βαθμός εξωστρέφειας αποδόθηκε σε έναν μέτριο αριθμό φίλων, ενώ για τους μεγάλους αριθμούς φίλων η εκτίμηση της εξωστρέφειας μειωνόταν. Κατά συνέπεια, τα άτομα με τον μέγιστο αριθμό φίλων στο προφίλ τους ήταν πιθανότερο να κριθούν ως εσωστρεφή.

Η γνωριμία ανθρώπων μέσω ενός ΙΚΔ είναι πιθανόν διαφορετική από τη γνωριμία μέσω άλλων διαδικτυακών χώρων ή σε αλληλεπιδράσεις πρόσωπο με πρόσωπο. Οι Antheunis, Valkenburg και Peter (2010) εξέτασαν τη διαδικασία μείωσης της αβεβαιότητας κατά τις πρώτες διαδικτυακές αλληλεπιδράσεις σε ένα ολλανδικό κοινωνικό δίκτυο. Οι συμμετέχοντες, όπως διαπιστώθηκε, χρησιμοποιούσαν τρία είδη τακτικών μείωσης της αβεβαιότητας: παθητικές, ενεργητικές και διαδραστικές. Οι παθητικές τακτικές ήταν οι πιο διαδεδομένες και ακολουθούσαν οι διαδραστικές και οι ενεργητικές. Σημαντική είναι η εξής επισήμανση των ερευνητών:

Σε αντιδιαστολή με τα περιβάλλοντα κειμενικής επικοινωνίας μέσω υπολογιστή, οι ιστότοποι κοινωνικής δικτύωσης έχουν περισσότερα ακουστικά και οπτικά σήματα, και είναι σχετικά ανοιχτά συστήματα. Όπως φαίνεται, αυτό δίνει τη δυνατότητα στους χρήστες της ΕΜΥ όχι μόνο να χρησιμοποιήσουν διαδραστικές [τακτικές μείωσης της αβεβαιότητας] (δηλαδή άμεση υποβολή ερωτήσεων και αυτοαποκάλυψη) αλλά και να παρατηρήσουν τα άτομα που τους ενδιαφέρουν (παθητική τακτική) και να ζητήσουν πληροφορίες από άλλους χρήστες για τα άτομα-στόχο (ενεργητική τακτική). (σ. 106)

Οι ίδιοι ερευνητές διαπίστωσαν ωστόσο ότι, αν και η παθητική τακτική ήταν η πιο συχνά χρησιμοποιούμενη, η μόνη τακτική που μείωνε το επίπεδο αβεβαιότητας του ατόμου που αναζητούσε πληροφορίες ήταν η διαδραστική. Όπως ήταν αναμενόμενο, το χαμηλό επίπεδο αβεβαιότητας συνεπαγόταν κοινωνική ελκυστικότητα. Σημαντικότερο ωστόσο ήταν το εύρημα ότι η σχέση ανάμεσα στο επίπεδο αβεβαιότητας και την κοινωνική ελκυστικότητα δεν είναι άμεση αλλά τροποποιείται από το αντιλαμβανόμενο "πρόσημο" των πληροφοριών (δηλ. τον βαθμό στο οποίο οι πληροφορίες του ατόμου-στόχου γίνονται αντιληπτές ως θετικές ή αρνητικές, άσχετα με την αξιοπιστία ή την ποιότητά τους).

3.6 ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ ΣΕ ΔΙΑΦΟΡΟΥΣ ΧΩΡΟΥΣ

Όπως αναφέρθηκε στο δεύτερο κεφάλαιο, οι μελετητές θα πρέπει να συνειδητοποιούν ότι σήμερα οι άνθρωποι επικοινωνούν, και αναπτύσσουν και διατηρούν φιλίες και ερωτικές σχέσεις σε διάφορους χώρους. Δεν μπορούν πλέον να ονομάζουν τον εκτός διαδικτύου κόσμο "πραγματικό κόσμο". Επομένως, όπως επίσης αναφέρθηκε στο ίδιο κεφάλαιο, τα άτομα είναι πολύ πιθανό να έχουν πολλαπλές αυτοπαρουσιάσεις στους διάφορους χώρους. Τι επακόλουθα έχει αυτό για τη διατήρηση των σχέσεων;

Οι De Andrea και Walther (2011) εξέτασαν το παραπάνω ερώτημα μελετώντας το πώς ερμηνεύουν οι παρατηρητές τις αποκλίσεις μεταξύ της αυτοπαρουσίασης στο Facebook και των εντυπώσεων που σχηματίζονται μέσω των διαπροσωπικών αλληλεπιδράσεων. Οι συμμετέχοντες μπορούσαν εύκολα να αναγνωρίσουν τις παραπλανητικές διαδικτυακές αυτοπαρουσιάσεις φίλων και γνωστών, ωστόσο αξιολογούσαν αυτές των γνωστών ως πιο παραπλανητικές από των φίλων. Επίσης, όταν η παραπλανητική παρουσίαση του εαυτού γινόταν από έναν γνωστό, ήταν πιθανότερο να τον κρίνουν ως αναξιόπιστο και υποκριτή. Αν και οι συμμετέχοντες έκριναν αυστηρότερα τους γνωστούς τους, οι φίλοι τους δεν έμεναν στο απυρόβλητο. Οι φίλοι που δημοσιοποιούσαν παραπλανητικές εικόνες του εαυτού τους αξιολογούνταν ως αναξιόπιστοι (ο φίλος και όχι η πράξη κρίνόταν ως ανήθικος και ανέντιμος) και υποκριτικοί. Από τα αποτελέσματα της μελέτης φαίνεται πως οι άνθρωποι δεν

συγχωρούν τις αποκλίσεις μεταξύ αυτοπαρουσίασης εντός και εκτός διαδικτύου.

3.7 ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΟ ΠΕΔΙΟ

Όπως επισημάναμε παραπάνω, το διαδίκτυο θα συνεχίσει να αναπτύσσεται και θα εμφανιστούν νέες τάσεις, συνεπώς είναι δύσκολο να προβλέψουμε με σιγουριά τι θα ερευνούν οι ψυχολόγοι στο μέλλον αναφορικά με τις σχέσεις. Αναμφίβολα θα αυξηθούν οι ταχύτητες σύνδεσης και θα υπάρχει ακόμα υψηλότερο εύρος ζώνης. Οι περισσότεροι μελετητές εξέταζαν μέχρι σήμερα τις διαφορές της έναρξης, καλλιέργειας και διατήρησης σχέσεων σε διαδικτυακούς και εξωδιαδικτυακούς χώρους. Ωστόσο η πραγματικότητα είναι ότι οι άνθρωποι χρησιμοποιούν ποικίλα μέσα ταυτόχρονα με τη συμβατική επικοινωνία. Όταν πρωτογνωρίζουμε κάποιον στο διαδίκτυο και αρχίζει να αναπτύσσεται μια σχέση, δεν είναι πια το σύνθημα να τον γνωρίζουμε σε έναν διαδικτυακό χώρο, μετά να χρησιμοποιούμε και κάποιο άλλο μέσο, και τελικά να συναντιόμαστε διά ζώσης. Αντίθετα, ενσωματώνουμε διάφορα μέσα τόσο στην αρχή όσο και κατά την εξέλιξη της σχέσης μας. Οι νέες έρευνες για τις σχέσεις θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη αυτές τις αλλαγές στη χρήση των μέσων.

3.8 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο κόσμος άλλαξε με γοργό ρυθμό από τη δεκαετία του 1990. Εντούτοις, όπως έγινε φανερό στο παρόν κεφάλαιο, ο τρόπος με τον οποίο δημιουργούμε σχέσεις δεν είναι εντελώς διαφορετικός απ' ό,τι ήταν πριν από την έλευση του διαδικτύου. Για την εξήγηση των διαδικτυακών σχέσεων έχουν αναπτυχθεί νέες θεωρίες, ωστόσο χρήσιμες οπτικές παρέχουν επίσης πολλές θεωρίες που εξηγούσαν τις παραδοσιακές ερωτικές γνωριμίες και φιλικές σχέσεις. Οι νέες θεωρίες έχουν διαπιστώσει ότι ενίοτε οι σχέσεις που δημιουργούν οι άνθρωποι στο διαδίκτυο είναι πιο στενές και έντονες ("υπερπροσωπικές"), συγκριτικά με τις σχέσεις που δημιουργούνται διά ζώσης. Ερευνάται επίσης η διαφορά ανάμεσα στην κατάσταση στην οποία γνωρίζεις την όψη του διαδικτυακού συνομιλητή σου και την κατάσταση της οπτικής ανωνυμίας. Η έρευνα έχει διαπιστώσει ακόμα ότι οι άνθρωποι δεν συγχωρούν την ασυμφωνία της αυτοπαρουσίασης σε διαφορετικούς χώρους. Στο μέλλον, οι ψυχολόγοι ίσως να μην χρησιμοποιούν τη δυαδική θεώρηση των σχέσεων -διαδικτυακών και εξωδιαδικτυακών- που υιοθετούν πολλοί μελετητές σήμερα. Επιπροσθέτως, θα συνιστούσαμε, κατά τη μελέτη της ανάπτυξης σχέσεων, να λαμβάνονται υπόψη τα χαρακτηριστικά κάθε χώρου και οι ιδιαίτεροι κανόνες που τον διέπουν.

Στο επόμενο κεφάλαιο θα εξετάσουμε αναλυτικότερα ένα είδος διαδικτυακού χώρου: τα περιβάλλοντα όπου οι άνθρωποι αναζητούν ερωτικούς συντρόφους, δηλαδή τους ιστοτόπους ερωτικών γνωριμιών. Θα διαπιστώσεις ότι και εκεί -όπως είδαμε και σε αυτό το κεφάλαιο- ανακύπτουν προβλήματα που αφορούν την αυτοπαρουσίαση των χρηστών, τα οποία ενίοτε δυσκολεύουν τον χρήστη που αναζητά σύντροφο να κρίνει αν θέλει να γνωρίσει καλύτερα ένα ορισμένο άτομο. Εντούτοις από αυτούς τους ιστοτόπους ξεκινούν συχνά επιτυχείς σχέσεις.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Έχεις κάποιους φίλους με τους οποίους επικοινωνείς αποκλειστικά σε ιστοτόπους κοινωνικής δικτύωσης; Διαφέρουν από κάποια άποψη από τους φίλους που γνωρίζεις διά ζώσης;
2. Θυμήσου τη θεωρία της υπερπροσωπικής επικοινωνίας του Walther. Έχεις δημιουργήσει ποτέ σχέσεις στο διαδίκτυο τις οποίες αισθανόσουν πιο στενές από τις διά ζώσης σχέσεις σου;
3. Σκέψου την ιδέα της McKenna περί "Πραγματικού εαυτού". Έχεις διαπιστώσει ότι σου είναι πιο εύκολο να αποκαλύπτεις τον πραγματικό σου εαυτό στο διαδίκτυο;

4. Πώς φαντάζεσαι το μέλλον αναφορικά με την εύρεση φίλων και ερωτικών συντρόφων μέσω των ψηφιακών τεχνολογιών;

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- De Andrea, D. C. & Walther, J. B. (2011). Attributions for inconsistencies between online and offline self-presentations. *Communication Research*, 38(6), 805–825.
- Ellison, N. B., Steinfield, C. & Lampe, C. (2007). The benefits of Facebook ‘friends’: Exploring the relationship between college students’ use of online social networks and social capital. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 12, 1143–1168.
- Joinson, A. N. (2001). Self-disclosure in computer-mediated communication: The role of self-awareness and visual anonymity. *European Journal of Social Psychology*, 31, 177–192.
- McKenna, K. Y. A., Green, A. S. & Gleason, M. E. (2002). Relationship formation on the Internet: What’s the big attraction? *Journal of Social Issues*, 58, 9–31.
- Tong, S. T., Van der Heide, B., Langwell, L. & Walther, J. B. (2008). Too much of a good thing? The relationship between number of friends and interpersonal impressions on Facebook. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13, 531–549.
- Walther, J. B. (2007). Selective self-presentation in computer-mediated communication: Hyperpersonal dimensions of technology, language and cognition. *Computers in Human Behavior*, 23, 2538–2557.
- Whitty, M. T. & Carr, A. N. (2006). *Cyberspace romance: The psychology of online relationships*. Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan.

4 Ερωτικές γνωριμίες στο διαδίκτυο

Στο τρίτο κεφάλαιο, μάθαμε ότι όλο και περισσότεροι άνθρωποι γνωρίζουν τους ερωτικούς συντρόφους τους στο διαδίκτυο και, συγκεκριμένα, σε ιστοτόπους γνωριμιών. Έχουμε τονίσει σε αυτό το βιβλίο ότι δεν υπάρχει μία θεωρία καθολικής ισχύος αναφορικά με το διαδίκτυο. Αντίθετα, θα πρέπει να εξετάζουμε τον εκάστοτε διαδικτυακό χώρο, τον τρόπο κατασκευής του και τους κανόνες που τον διέπουν. Σε αυτό το κεφάλαιο θα μάθεις ότι οι υπερπροσωπικές σχέσεις που παρατηρούνται σε άλλους διαδικτυακούς χώρους δεν έχουν ισχύ στους ιστοτόπους γνωριμιών. Επιπλέον, οι άνθρωποι χρησιμοποιούν διάφορες στρατηγικές για να βρουν σύντροφο σε αυτούς τους ιστοτόπους και οι σχέσεις περνούν από διαφορετικά στάδια απ' ό,τι οι σχέσεις σε άλλους διαδικτυακούς χώρους και οι παραδοσιακές σχέσεις, που αναπτύσσονται διά ζώσης.

4.1 ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΟΙ ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ ΓΝΩΡΙΜΙΩΝ;

Οι πρώτοι ιστότοποι γνωριμιών εμφανίστηκαν τη δεκαετία του 1980, είχαν όμως αρκετά “πρωτόγονη” μορφή σε σχέση με τους σημερινούς. Όπως εξηγούν οι Whitty και Carr (2006):

Οι ιστότοποι γνωριμιών άρχισαν να εμφανίζονται τη δεκαετία του 1980 και η δημοτικότητά τους ακόμη αυξάνεται ως εναλλακτική λύση ή συμπλήρωμα των γνωριμιών εκτός διαδικτύου. Είναι κάτι ανάλογο με τις προσωπικές αγγελίες των εφημερίδων (αλλά με πολύ περισσότερες πληροφορίες): τα άτομα φτιάχνουν ένα προφίλ στο οποίο περιγράφουν τον εαυτό τους και συχνά περιλαμβάνουν φωτογραφίες τους και ενίοτε σύντομες ηχογραφήσεις και βίντεο. Οι χρήστες συνήθως πληρώνουν για να χρησιμοποιήσουν την υπηρεσία. Όταν βρίσκουν ένα άτομο του οποίου το προφίλ τους αρέσει, γίνεται επαφή μέσω του συστήματος για να διαπιστωθεί αν το ενδιαφέρον είναι αμοιβαίο. Στη συνέχεια, οι χρήστες κανονίζουν συνήθως να συναντηθούν από κοντά. (σ. 4)

Τον πρώτο καιρό, οι διαδικτυακές γνωριμίες ήταν στιγματισμένες και η έρευνα διαπίστωνε ότι στους ιστοτόπους γνωριμιών κατέφευγαν οι ντροπαλοί άνθρωποι για να βρουν σύντροφο (Scharlott & Christ, 1995). Τη δεκαετία του 1980, οι ιστότοποι αυτοί ήταν κατά κύριο λόγο κειμενικής μορφής και παρείχαν περιορισμένο χώρο στους χρήστες για να δημιουργήσουν προφίλ με σκοπό να ελκύσουν υποψήφιους συντρόφους. Σήμερα, πολλοί ιστότοποι γνωριμιών προσπαθούν να ταιριάζουν αποτελεσματικά τους χρήστες τους και συνεχίζουν να βελτιώνουν τα εργαλεία τους, ώστε να επιτυγχάνουν τα καλύτερα ζευγαρώματα. Οι χρήστες των ιστοτόπων γνωριμιών καλούνται συχνά να συμπληρώσουν τεστ προσωπικότητας, καθώς και ερωτηματολόγια για τα ενδιαφέροντά τους και τα χαρακτηριστικά που αναζητούν σε έναν σύντροφο. Στα ζευγαρώματα δίνονται συχνά βαθμολογίες συμβατότητας. Άλλοι ιστότοποι επιτρέπουν στους πελάτες να βρίσκουν οι ίδιοι το ταίρι τους, επιλέγοντας από μια σειρά προφίλ. Εκτός από τους γενικούς ιστοτόπους γνωριμιών (π.χ., e-Harmony, Parship και Match.com), υπάρχουν και πιο εξειδικευμένοι ιστότοποι, για ανθρώπους με κάποια κοινά, όπως για χριστιανούς και Εβραίους, βίγκαν, γκοθάδες, ίμο, χορτοφάγους και κρατουμένους. Αυτού του είδους οι ιστότοποι είναι κάτι ανάλογο με τις κοινωνικές ομάδες στις οποίες κανείς γίνεται μέλος ελπίζοντας να βρει ένα άτομο που συμμερίζεται τις αξίες ή τα ενδιαφέροντά του.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Βρες μερικούς ανοικτούς ιστοτόπους γνωριμιών που μπορείς να δεις ως επισκέπτης και ρίξε μια ματιά. Τι παρατηρείς όσον αφορά τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται οι άνθρωποι εκεί; Υπάρχουν εμφανείς διαφορές φύλου; Ποιοι

τρόποι παρουσίασης θεωρείς ότι είναι πιθανότερο να οδηγήσουν σε μια σοβαρή σχέση;

4.2 ΚΙΝΗΤΡΑ ΧΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΙΣΤΟΤΟΠΩΝ ΓΝΩΡΙΜΙΩΝ

Γιατί, λοιπόν, να επιλέξει κάποιος να βρει σύντροφο μέσω ενός ιστοτόπου γνωριμιών; Οι έρευνες που έχουν γίνει μέχρι σήμερα αναφέρουν ως λόγους κοινωνικούς παράγοντες και παράγοντες της προσωπικότητας. Για παράδειγμα, οι Brym και Lenton (2001) διατύπωσαν τις εξής υποθέσεις:

-Οι επαγγελματικές απαιτήσεις και η πίεση χρόνου αυξάνονται, γι' αυτό οι άνθρωποι αναζητούν λιγότερο χρονοβόρους τρόπους γνωριμιών με σκοπό τις ερωτικές σχέσεις.

-Οι άγαμοι εμφανίζουν μεγαλύτερη κινητικότητα λόγω απαιτήσεων της αγοράς εργασίας, συνεπώς τους είναι πιο δύσκολο να γνωρίσουν ανθρώπους διά ζώσης για μια ερωτική σχέση.

-Οι ερωτικές σχέσεις στον χώρο εργασίας σημειώνουν πτώση εξαιτίας της αυξημένης ευαισθησίας για το θέμα της σεξουαλικής παρενόχλησης, συνεπώς χρειάζονται εναλλακτικές προσεγγίσεις ερωτικών γνωριμιών.

Η Albright (2007) υποστηρίζει ότι η ελκυστικότητα των ιστοτόπων γνωριμιών έγκειται στη μεγάλη δεξαμενή πιθανών συντρόφων σε ένα περιβάλλον που ενισχύει τις ρομαντικές ψυχολογικές προβολές. Στη μελέτη των Whitty και Carr (2006) οι συμμετέχοντες ανέφεραν διάφορους λόγους για τη χρήση ιστοτόπων γνωριμιών, όπως:

-αποτελεί εναλλακτική επιλογή έναντι του σκηνικού των μπαρ και των κλαμπ,

-οι ίδιοι είναι ντροπαλοί ή κλειστοί,

-αισθάνονταν ότι δεν είχαν άλλη επιλογή,

-είναι βολική και

-οι ιστότοποι προσφέρουν προστασία της ιδιωτικότητας.

4.3 ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΧΡΗΣΤΩΝ ΤΩΝ ΙΣΤΟΤΟΠΩΝ ΓΝΩΡΙΜΙΩΝ

Ένας από τους λόγους που αναφέρθηκαν στην προηγούμενη ενότητα για τη χρήση των ιστοτόπων γνωριμιών είναι ο ντροπαλός ή κλειστός χαρακτήρας. Σήμερα, ωστόσο, τα ερευνητικά ευρήματα για τα προσωπικά γνωρίσματα των ανθρώπων που χρησιμοποιούν τους ιστοτόπους γνωριμιών είναι ανάμεικτα. Όσον αφορά τα σχετικά ευρήματα, θα πρέπει να έχουμε κατά νου ότι ο αριθμός των εν λόγω χρηστών έχει αυξηθεί θεαματικά, επομένως αναμένεται να έχει αλλάξει το ψυχολογικό προφίλ τους και άρα να μην διαπιστώνεται πλέον επικράτηση των ντροπαλών ατόμων.

Οι Poley και Luo (2012) επισημαίνουν σωστά ότι, στην πορεία των ετών, διατυπώθηκαν δύο διστάμενες υποθέσεις αναφορικά με τους τύπους ανθρώπων που έλκονται από τις διαδικτυακές γνωριμίες: η μία είναι η "υπόθεση της κοινωνικής αναπλήρωσης" (ΥΚΑ) και η άλλη είναι η υπόθεση "οι πλούσιοι γίνονται πλουσιότεροι" (ΥΠΓΠ). Σύμφωνα με την ΥΚΑ, τα άτομα που έχουν υψηλό άγχος για τις ερωτικές γνωριμίες ή κοινωνικό άγχος και χαμηλό επίπεδο κοινωνικών δεξιοτήτων (τα οποία κατά κανόνα δυσκολεύονται στη δημιουργία σχέσεων στα παραδοσιακά, διά ζώσης πλαίσια κοινωνικών επαφών) χρησιμοποιούν τις διαδικτυακές γνωριμίες για να αντισταθμίσουν τις ελλείψεις που αντιμετωπίζουν εκτός διαδικτύου. Αντίθετα, σύμφωνα με την ΥΠΓΠ, οι άνθρωποι με χαμηλό κοινωνικό άγχος και ανεπτυγμένες κοινωνικές δεξιότητες είναι πιθανότερο να χρησιμοποιήσουν τους ιστοτόπους γνωριμιών και, δεδομένου ότι ήδη διαθέτουν επαρκείς δεξιότητες κοινωνικότητας και

ερωτικών γνωριμιών, αναμένεται να τις μεταφέρουν στο διαδίκτυο και να είναι πιο αποδοτικοί από τους λιγότερο ικανούς χρήστες.

Σε παλαιότερες έρευνες για τις διαδικτυακές ερωτικές γνωριμίες, τα ευρήματα ήταν ισχυρά υπέρ της ΥΚΑ. Για παράδειγμα, η McKenna και οι συνεργάτες της (2002, βλ. περιγραφή του έργου τους στο 3ο κεφάλαιο) διαπίστωσαν ότι τα άτομα με κοινωνικό άγχος ήταν πιθανότερο να αποκαλύψουν τον “πραγματικό” τους εαυτό στο διαδίκτυο και να δημιουργήσουν εκεί επιτυχημένες ερωτικές σχέσεις. Οι Whitty και Buchanan (2009) εξέτασαν τα χαρακτηριστικά των ατόμων που συμμετέχουν συχνότερα σε εκδηλώσεις “ταχυραντεβού” (speed dating) και ιστοτόπους γνωριμιών, καθώς και τους τύπους ανθρώπων που προτιμούν αυτές τις μορφές ερωτικών γνωριμιών. Όπως θα προέβλεπε η ΥΚΑ, τα άτομα με υψηλή βαθμολογία στην κλίμακα της ντροπαλοσύνης ήταν πιθανότερο να έχουν δοκιμάσει τις διαδικτυακές γνωριμίες και επίσης ήταν πιθανότερο να σκέφτονται να τις χρησιμοποιήσουν στο μέλλον. Το αντίθετο βρέθηκε ωστόσο στην έρευνα των Valkenburg και Peter (2007): Οι Ολλανδοί συμμετέχοντες με χαμηλό άγχος για τις ερωτικές γνωριμίες χρησιμοποιούσαν περισσότερο τους ιστοτόπους γνωριμιών απ’ό,τι τα άτομα με υψηλό άγχος γνωριμιών. Ομολογουμένως, οι δύο μελέτες μέτρησαν ελαφρώς διαφορετικές εννοιολογικές κατασκευές: η μία τη ντροπαλοσύνη και η άλλη το άγχος για τις ερωτικές γνωριμίες. Πιο πρόσφατα, οι Poley και Luo (2012) διαπίστωσαν ότι τα άτομα με υψηλό άγχος και ελλείψεις κοινωνικές δεξιότητες χρησιμοποιούσαν περισσότερο, αλλά και προτιμούσαν τις διά ζώσης γνωριμίες. Ωστόσο, οι ερευνητές δεν βρήκαν στοιχεία υπέρ της ΥΠΓΠ, δεδομένου ότι οι διαστάσεις της κοινωνικής ικανότητας και ανικανότητας ασκούσαν ελάχιστη επίδραση αφενός στη συμπεριφορά ως προς τις διά ζώσης και τις διαδικτυακές γνωριμίες, και αφετέρου στην προτίμηση για αυτές. Ο τόπος και ο τρόπος των ερωτικών γνωριμιών είναι ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο τοπίο και αυτό πρέπει να το έχουμε κατά νου όταν σκεφτόμαστε τις ασυμφωνίες των ερευνών σχετικά με τους τύπους ανθρώπων που έλκονται από τις διαδικτυακές γνωριμίες και το ενδεχόμενο αυτοί να αλλάξουν στο μέλλον.

4.4 ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΙΣΤΟΤΟΠΩΝ ΓΝΩΡΙΜΙΩΝ ΜΕ ΤΙΣ ΑΓΓΕΛΙΕΣ ΓΝΩΡΙΜΙΩΝ

Έχουν οι ιστοτόποι γνωριμιών ομοιότητες με άλλες μεθόδους ζευγαρώματος ή είναι ιδιαίτεροι ως μέσα; Αν είναι ιδιάζοντες, πρέπει να αναπτυχθούν νέες θεωρίες για να εξηγήσουν τις σχέσεις που αναπτύσσονται σε αυτούς. Στο τρίτο κεφάλαιο, σκιαγραφήσαμε θεωρίες για τις παραδοσιακές, διά ζώσης σχέσεις και εξετάσαμε τη χρησιμότητά τους για την εξήγηση των διαδικτυακών σχέσεων. Είδαμε πως, μολονότι αυτές οι θεωρίες είναι χρήσιμες σε έναν βαθμό, χρειάζονται νέες θεωρίες για να εξηγήσουν τις διαφορές που παρουσιάζει η έναρξη και διατήρηση σχέσεων στον κυβερνοχώρο. Ίσως η πιο συγκρίσιμη με τους ιστοτόπους γνωριμιών προηγούμενη μορφή ζευγαρώματος είναι οι αγγελίες γνωριμιών στις εφημερίδες και οι γνωριμίες μέσω βίντεο.

Οι προσωπικές αγγελίες των εφημερίδων (οι οποίες υφίστανται ακόμη) κέντριζαν το ενδιαφέρον των ψυχολόγων αναφορικά με τον τρόπο αυτοπαρουσίασης. Οι Cameron, Oskamp και Sparks (1977), για παράδειγμα, ανέλυσαν 347 ετεροφυλοφιλικές αγγελίες που εμφανίστηκαν στη *Singles News Register*. Το συμπέρασμά τους ήταν ότι το μοτίβο προσφορών και απαιτήσεων “θύμιζε παζάρι ετεροφυλόφιλων” (σ. 27), με άλλα λόγια, ότι ο εαυτός εμπορευματοποιείται. Τα άτομα ήταν πολύ πιθανότερο να περιλάβουν αυτοπεριγραφές που αφορούσαν ευχάριστα χαρακτηριστικά (π.χ. γλυκύτητα, φιλικότητα, ειλικρίνεια) παρά δυσάρεστα: το 85% των αγγελιών περιέγραφαν ελκυστικά χαρακτηριστικά, ενώ μόνο το 3% των ανδρών και το 6% των γυναικών περιέγραφαν αρνητικά χαρακτηριστικά.

Στις αγγελίες γνωριμιών παρατηρήθηκαν εμφανείς διαφορές φύλου ως προς την αυτοπαρουσίαση αλλά και ως προς τα αναζητούμενα χαρακτηριστικά στους συντρόφους. Στη μελέτη των Cameron et al. (1977), για παράδειγμα, οι γυναίκες έδιναν μεγαλύτερη έμφαση στα χαρακτηριστικά προσωπικότητας συγκριτικά με τους άνδρες. Στο δείγμα τους, οι γυναίκες τόνιζαν επίσης την εμφάνισή τους περισσότερο απ' ό,τι οι άνδρες (67% έναντι 35%). Από την άλλη, το 38% των ανδρών έγραφαν ότι ορισμένα χαρακτηριστικά της εμφάνισης ήταν επιθυμητά σε μια υποψήφια σύντροφο, έναντι 12% των γυναικών. Το επάγγελμα αναφερόταν περισσότερο από τους άνδρες (46%) παρά από τις γυναίκες (20%), αλλά οι γυναίκες ήταν πιθανότερο (24%) να προσδιορίσουν το επιθυμητό επάγγελμα του μελλοντικού συντρόφου συγκριτικά με τους άνδρες (3%). Οι Smith, Waldorf και Trembath (1990) ανέλυσαν 514 αγγελίες αναζήτησης συντρόφου και διαπίστωσαν ότι οι άνδρες επιθυμούσαν συχνότερα ένα ελκυστικό παρουσιαστικό (57% έναντι 26% των γυναικών). Το ένα τρίτο των ανδρών ζητούσαν αδύνατη σύντροφο, σε σχέση με ένα μόλις 2% των γυναικών. Στη μελέτη των Koestner και Wheeler (1988), οι άνδρες έγραφαν πως διαθέτουν εκφραστικά χαρακτηριστικά (π.χ. ευφράδεια) και αναζητούσαν συντελεστικά χαρακτηριστικά (π.χ. ενδιαφέρον για υπαίθριες δραστηριότητες), ενώ οι γυναίκες πρόσφεραν συντελεστικά χαρακτηριστικά και αναζητούσαν εκφραστικά.

Οι Gonzales και Meyers (1993), στη δική τους ανάλυση προσωπικών αγγελιών, διαπίστωσαν ότι οι συντάκτες περιέγραφαν τον εαυτό τους ως "ιδανικό" άνδρα ή γυναίκα. Αυτό μπορεί να φαίνεται υπερβολικό, εντούτοις η υπογράμμιση ορισμένων χαρακτηριστικών αντί άλλων συνιστά μάλλον καλή στρατηγική. Για να προσελκύσεις έναν μελλοντικό σύντροφο, πρέπει καταρχάς να διαφημίσεις ό,τι ωραίο διαθέτεις, κι όχι ό,τι μπορεί να φανεί άσχημο ή μέτριο.

Τα γραφεία γνωριμιών μέσω βίντεο παρουσίαζαν στους πελάτες τους σύντομα βίντεο, εκτός από γραπτές πληροφορίες για τα υποψήφια ταίρια. Πιο συγκεκριμένα, για κάθε πελάτη το γραφείο επέλεγε πιθανούς συντρόφους που θεωρούσε ταιριαστούς και του παρουσίαζε τις βασικές πληροφορίες γι' αυτούς (ηλικία, εκπαίδευση, απασχόληση), αυτοπεριγραφές και φωτογραφίες, και έπειτα μια βιντεοσκοπημένη συνέντευξη. Στη συνέχεια ο πελάτης αποφάσιζε για ποια από αυτά τα πιθανά ταίρια ενδιαφερόταν και το γραφείο επικοινωνούσε μαζί τους για να διαπιστώσει αν υπήρχε και από την πλευρά τους ενδιαφέρον για γνωριμία με τον πελάτη.

Όπως και προηγούμενες έρευνες της ερωτικής έλξης, η έρευνα για τις γνωριμίες μέσω βίντεο διαπίστωσε ότι οι άνδρες ελκύονταν κυρίως από τις όμορφες γυναίκες, οι δε γυναίκες επιθυμούσαν άνδρες με υψηλή κοινωνική θέση (Green, Buchanan & Heuer, 1984). Αυτές είναι και οι προβλέψεις της εξελικτικής θεωρίας. Οι Riggio και Woll (1984), αντίθετα, βρήκαν ότι οι πιο δημοφιλείς άνδρες υποψήφιοι σύντροφοι ήταν οι εξωτερικά ελκυστικοί, με ικανότητα ηθοποιίας και εκφραστικότητα. Δημοφιλείς γυναίκες ήταν οι ελκυστικές. Η θεωρία της ανταλλαγής ίσως εξηγεί καλύτερα τους άνδρες υποψήφιους συντρόφους: ενδεχομένως προσπαθούσαν να μεγιστοποιήσουν τα προσόντα που είχαν να προσφέρουν.

Οι Woll και Young (1989) εξέτασαν πελάτες ενός γραφείου γνωριμιών μέσω βίντεο. Οι ερευνητές ενδιαφέρονταν για τους στόχους των πελατών -ως προς την επιδιωκόμενη σχέση και ως προς την αυτοπαρουσίασή τους-, τις στρατηγικές που εφαρμόζαν για να εκπληρώσουν αυτούς τους στόχους, και την εικόνα που επέλεγαν να παρουσιάσουν στους άλλους. Όπως φάνηκε, οι αναζητούντες σύντροφο μέσω βίντεο έλπιζαν ότι παρουσιάζοντας μια ρεαλιστική εικόνα του εαυτού τους θα κατάφερναν να προσελκύσουν τον/την ιδανικό/ή σύντροφο. Παρά την κατά τα φαινόμενα συνετή στρατηγική τους, όπως επισημαίνουν οι Woll και Young (1989), ήταν δυσαρεστημένοι με τα άτομα που τους επέλεγαν, καθώς θεωρούσαν ότι απέκλιναν από τον/την ιδανικό/ή γι' αυτούς σύντροφο.

Οι ιστότοποι γνωριμιών, οι αγγελίες γνωριμιών και οι γνωριμίες μέσω βίντεο έχουν πολλές ομοιότητες (βλ. Whitty, 2007β). Μία προφανής ομοιότητα είναι ότι τα άτομα έχουν χρόνο να

δημιουργήσουν μια παρουσίαση του εαυτού τους πριν από οποιαδήποτε συνάντηση. Αυτό είναι πολύ διαφορετικό από τις παραδοσιακές γνωριμίες, όπου τα άτομα γνωρίζονται από κοντά και συνεπώς η συζήτηση είναι πιο αυθόρμητη (π.χ. σε μπαρ/κλαμπ ή στον χώρο εργασίας). Στις παραπάνω μορφές ζευγαρώματος επίσης, ο υποψήφιος σύντροφος έχει περισσότερο έλεγχο ως προς τη δημιουργία εντυπώσεων απ' ό,τι θα είχε σε μία συνάντηση πρόσωπο με πρόσωπο (Whitty, 2007β). Υπάρχουν ακόμα προφανείς διαφορές που αξίζει να σημειώσουμε. Στην περίπτωση των αγγελιών των εφημερίδων, συχνά το άτομο με το οποίο επικοινωνεί κάποιος δεν έχει φτιάξει το ίδιο την προσωπική αγγελία. Μια άλλη εμφανής διαφορά με τις αγγελίες είναι ότι τα άτομα που αναζητούν σύντροφο μέσω βίντεο ή μέσω ιστοτόπων γνωριμιών έχουν περισσότερες οπτικές πληροφορίες στη διάθεσή τους.

Στη συνέχεια του κεφαλαίου θα ασχοληθούμε με τις έρευνες που ασχολήθηκαν ειδικά με την αυτοπαρουσίαση στους ιστοτόπους ερωτικών γνωριμιών.

4.5 ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΑΥΤΟΥ ΣΤΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ ΓΝΩΡΙΜΙΩΝ

Όπως και με τις προσωπικές αγγελίες, τα άτομα που δημιουργούν προφίλ σε ιστοτόπους γνωριμιών ισχυρίζονται ότι καταβάλλουν μεγάλη προσπάθεια για να τα κάνουν ελκυστικά (βλ. Ellison, Heino & Gibbs, 2006· Whitty, 2008α, 2008β, 2008γ· Whitty & Carr, 2006). Σύμφωνα με την Whitty (2007β, 2008α), όπως και τα άτομα που δημοσιεύουν αγγελίες, οι χρήστες των ιστοτόπων γνωριμιών ωθούνται να “εμπορευματοποιήσουν” τον εαυτό τους, φροντίζουν δηλαδή να παρουσιάσουν έναν εαυτό που οι άλλοι θα θέλουν οπωσδήποτε να “αγοράσουν”. Αυτή η παρατήρηση είναι παρόμοια με τον ισχυρισμό των Cameron et al. (1977) που προαναφέρθηκε, ότι οι αγγελίες γνωριμιών στις εφημερίδες “θυμίζουν παζάρι ετεροφυλοφίλων” (σ. 27). Ένας από τους συμμετέχοντες της μελέτης της Whitty (2008α) μιλά για τη διαδικασία του να “πουλά τον εαυτό του”:

Το άλλο που μου συμβαίνει εμένα προσωπικά είναι ότι, ενώ είμαι πολύ καλός στο να γράφω εμπορικούς οδηγούς, όταν είναι να γράψω για τον εαυτό μου και να προσπαθήσω να τον “πουλήσω”, τα πράγματα είναι πολύ διαφορετικά. Δεν ξέρω αν αυτό είναι πιο πολύ χαρακτηριστικό των ανδρών παρά των γυναικών. Εξαρτάται και από το πόσο ευνοϊκά θέλεις να πλάσσεις τον εαυτό σου, έτσι δεν είναι; (Γουέιν) (σ. 1714)

Μερικά χαρακτηριστικά που οι χρήστες των ιστοτόπων γνωριμιών επιλέγουν να παρουσιάσουν στο προφίλ τους είναι η εμφάνιση, τα ενδιαφέροντα, οι δραστηριότητες, η προσωπικότητα, το χιούμορ, το επάγγελμα, η ευφυΐα, η μοναδικότητα, και οι ελπίδες και τα όνειρά τους (βλ. εξαντλητικό κατάλογο και ποσοστά στο Whitty & Carr, 2006). Η Whitty (2008α) διαπίστωσε ότι οι χρήστες των ιστοτόπων γνωριμιών ήταν πιθανότερο να παρουσιάσουν πολυάριθμα θετικά χαρακτηριστικά παρά λίγα. Ας θυμηθούμε τη θεωρία της ανταλλαγής (βλ. 3ο Κεφάλαιο), που υποστηρίζει ότι τα άτομα προσπαθούν να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη τους, όταν αποφασίζουν για την καταλληλότητα μιας σχέσης. Επομένως φαίνεται καλή στρατηγική εκ μέρους του χρήστη να περιγράψει όσο περισσότερα θετικά χαρακτηριστικά μπορεί, ώστε να φανεί πολύ επωφελής επιλογή -εξάλλου, πρέπει να υπερισχύσει των πολλών άλλων προφίλ που βλέπει κανείς.

Στο τρίτο κεφάλαιο, σκιαγραφήσαμε επίσης την κοινωνική εξελικτική θεωρία, σύμφωνα με την οποία οι άνδρες ελκύονται από γυναίκες γόνιμες, υψηλής αναπαραγωγικής αξίας, ενώ οι γυναίκες ελκύονται από άνδρες με υψηλό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο. Σε μια μελέτη των Sears-Robert Alterovitz και Mendelsohn (2011), που εξέτασε προφίλ σε ιστοτόπους γνωριμιών, διαπιστώθηκε ότι οι εξελικτικές προβλέψεις για τις προτιμήσεις συντρόφου ίσχυαν για τους άνδρες σε όλη τη διάρκεια της ζωής. Οι άνδρες ήταν πιθανότερο να αναζητούν νεότερες γυναίκες και η τάση εντεινόταν όσο μεγάλωναν. Επίσης οι άνδρες ήταν

πιθανότερο να παράσχουν περισσότερες πληροφορίες κοινωνικής θέσης στο προφίλ τους απ' ό,τι οι γυναίκες. Οι θεωρητικές προβλέψεις ωστόσο δεν ίσχυαν για τις μεγαλύτερες γυναίκες. Οι γυναίκες σε όλες τις ηλικίες ενδιαφέρονταν για τις πληροφορίες κοινωνικής θέσης περισσότερο απ' ό,τι οι άνδρες, εντούτοις, δεν προέβαλλαν την εξωτερική τους ελκυστικότητα συχνότερα απ' ό,τι οι άνδρες στις διάφορες φάσεις της ζωής, και, επιπροσθέτως, οι γυναίκες άνω των 75 αναζητούσαν νεότερους άνδρες.

Όπως και οι παλαιότερες έρευνες για τις προσωπικές αγγελίες και τα βίντεο των γραφείων συνοικεσίων, η έρευνα για τους ιστοτόπους γνωριμιών διαπιστώνει ότι τα άτομα σκέφτονται και ενεργούν στρατηγικά σχετικά με την αυτοπαρουσίασή τους. Από τις μελέτες της Whitty (2007β, 2008α) προέκυψε ότι οι χρήστες αυτών των ιστοτόπων αντιλαμβάνονται ότι δεν αρκεί να παρουσιάσουν έναν ελκυστικό εαυτό, αλλά θα πρέπει και να παρουσιάσουν έναν εαυτό που φαίνεται ειλικρινής και αληθινός. Σύμφωνα με τη Whitty (2007β), για να προσελκύσεις ένα ταίρι σε έναν ιστότοπο γνωριμιών, πρέπει να δημιουργήσεις ένα προφίλ που εμφανίζει ισορροπία μεταξύ ενός ελκυστικού και ενός πραγματικού εαυτού, θεωρία που ονόμασε BAR [από τα αρχικά των τριών όρων: "Balance" (Ισορροπία), "Attractive" (Ελκυστικό) και "Real" (Πραγματικό)].

4.6 ΕΞΑΠΑΤΗΣΗ ΣΤΟΥΣ ΙΣΤΟΤΟΠΟΥΣ ΓΝΩΡΙΜΙΩΝ

Οι χρήστες των ιστοτόπων γνωριμιών πρέπει να κρίνουν αν ένα προφίλ που τους ελκύει περιέχει ειλικρινείς ή παραπλανητικές πληροφορίες, και αυτό είναι δύσκολο. Στην έρευνα των Austrom και Hanel το 1983 (αναφέρεται στο Ahuvia & Adelman, 1992), διαπιστώθηκε ότι οι άνθρωποι δεν ανέφεραν πράγματα εντελώς ανακριβή στις αγγελίες γνωριμιών, ωστόσο υπήρχαν ενδείξεις υπερβολής και επιλεκτικής έκφρασης της αλήθειας. Η Whitty (2008α· Whitty & Carr, 2006) βρήκε πως, όταν οι χρήστες των ιστοτόπων γνωριμιών έδιναν ανακριβή εικόνα για τον εαυτό τους στο προφίλ τους, το θεωρούσαν διάνθιση, όταν όμως το έκαναν άλλοι, συχνά τους θεωρούσαν αναξιόπιστους ή με ελλιπή αυτογνωσία -σε κάθε περίπτωση, συνήθως δεν έδιναν ευκαιρία για δεύτερο ραντεβού σε άτομα που δεν ανταποκρίνονταν στο προφίλ τους.

Οι Toma και Hancock (2012) εξέτασαν την εξαπάτηση στα προφίλ ιστοτόπων ερωτικών γνωριμιών και διαπίστωσαν ότι τα παραπλανητικά προφίλ ανιχνεύονταν μόνο με γλωσσικές αναλύσεις με τη βοήθεια υπολογιστή. Για τους ανθρώπους-κριτές ήταν πολύ πιο δύσκολο να αντιληφθούν την εξαπάτηση με βάση το κείμενο και έπρεπε να βασιστούν σε γλωσσικές ενδείξεις που δεν είχαν σχέση με τις ψευδείς πληροφορίες στο προφίλ. Τα πιο ανειλικρινή προφίλ περιείχαν σημαντικά συντομότερες αυτοπεριγραφές. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με το εύρημα των μελετών της εξαπάτησης σε περιβάλλοντα σύγχρονης επικοινωνίας ότι οι ψεύτες χρησιμοποιούν περισσότερες λέξεις στη συζήτηση. Στα παραπλανητικά προφίλ εμφανίζονταν συναισθηματικά σήματα, αντωνυμίες α' ενικού και αρνητικές λέξεις/φράσεις. Αντίθετα με το αναμενόμενο, δεν ήταν πιθανότερο να υπάρχουν στα παραπλανητικά προφίλ αρνητικοί συναισθηματικοί όροι, εύρημα που οι Toma και Hancock αποδίδουν στο ότι το περιβάλλον ασύγχρονης επικοινωνίας επιτρέπει στα άτομα να ενεργούν πιο στρατηγικά ως προς τη χρήση αυτών των λέξεων.

Ορισμένοι ερευνητές βασίστηκαν στη θεωρία του Goffman (1959/1997) για να εξηγήσουν τη διαδικτυακή αυτοπαρουσίαση στους ιστοτόπους γνωριμιών (π.χ. Ellison et al., 2006· Whitty, 2008α· Whitty & Carr, 2006) και την εξαπάτηση στα προφίλ. Η Whitty (2008α) υποστηρίζει ότι οι ιστότοποι γνωριμιών παρέχουν στον χρήστη ελάχιστες ευκαιρίες να παρατηρήσει τις λεγόμενες από τον Goffman εκφράσεις που "αναδίδονται". Η ίδια αναφέρει:

Πιθανές προσπάθειες να "διαβάσουν ανάμεσα στις γραμμές" ή να αναζητήσουν "αναδιδόμενες" εκφράσεις γίνονταν εμφανείς όταν οι συμμετέχοντες βλέπουν με σκεπτικισμό τα κοινότοπα

προφίλ. Οι χρήστες των ιστοτόπων γνωριμιών προσπαθούν επίσης στο πρώτο ραντεβού να εξακριβώσουν από κοντά αν ο άλλος ανταποκρίνεται στο προφίλ του. Με τους όρους του Goffman, βλέπουν κατά πόσον το πραγματικό πρόσωπο ανταποκρίνεται στον υποδυόμενο ρόλο. Όταν υπάρχει απόκλιση, όπως θα προέβλεπε ο Goffman, οι χρήστες του ιστοτόπου γνωριμιών ... κρίνουν τον υποψήφιο σύντροφο ως ανήθικο, θεωρώντας ότι είχε υποχρέωση να φανεί αντάξιος των εντυπώσεων που δημιούργησε με το προφίλ του. (σ. 1720)

4.7 ΙΔΑΝΙΚΟ ΤΑΙΡΙ Ή ΠΑΙΧΝΙΔΙ ΑΡΙΘΜΩΝ;

Όπως δείξαμε σε αυτό το κεφάλαιο, οι χρήστες των ιστοτόπων γνωριμιών ενεργούν στρατηγικά στον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται στο προφίλ τους, αλλά και στον τρόπο χρήσης των ιστοτόπων. Στις μελέτες της Whitty (2008α, 2008β), οι αναζητούντες σύντροφο που είχαν αυξημένες προσδοκίες στο διαδίκτυο συγκριτικά με τις προσδοκίες τους εκτός σύνδεσης ανέφεραν ότι ένιωθαν δυσαρεστημένοι με τα υποψήφια ταίρια και ήταν λιγότερο πιθανό να καταφέρουν να βρουν σύντροφο. Η Whitty υποστηρίζει ότι πολλοί χρήστες των σχετικών ιστοτόπων γίνονται πιο λεπτολόγοι στις επιλογές τους, ειδικά όταν βλέπουν τόσους διαθέσιμους υποψηφίους. Όπως είπαμε, τα περισσότερα άτομα περιγράφουν μόνο τα ευχάριστα χαρακτηριστικά τους, κατά συνέπεια οι ιστότοποι περιέχουν ένα πλήθος ελκυστικών υποψηφίων για ραντεβού. Και εδώ είναι χρήσιμη η θεωρία της ανταλλαγής για την εξήγηση των αποτελεσμάτων. Όπως είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, κατά τους Thibaut και Kelley (1959), τα άτομα διαμορφώνουν προσδοκίες για τις σχέσεις με βάση τις προηγούμενες σχέσεις τους και τις σχέσεις των άλλων. Οι χρήστες των ιστοτόπων γνωριμιών μπορούν να κάνουν περισσότερες “υποθετικές συγκρίσεις” και ίσως οι συγκρίσεις είναι εξωπραγματικές, με αποτέλεσμα να είναι δυσαρεστημένοι με τα άτομα που ελκύουν.

Οι ερευνητές έχουν επίσης παρατηρήσει στρατηγικές που εξαρτώνται από το φύλο (βλ. Whitty, 2008α, 2008β· Whitty & Carr, 2006). Πολλές γυναίκες στην έρευνα της Whitty ανέφεραν ότι διέθεταν εξαιρετικά πολύ χρόνο στη δημιουργία του προφίλ τους και στην ανάγνωση των άλλων προφίλ, θέλοντας να βρουν το ιδανικό ταίρι τους, ενώ πολλοί άνδρες έπαιζαν ένα “παιχνίδι αριθμών”, επικοινωνούσαν δηλαδή με πολλά άτομα ελπίζοντας ότι κάποιος θα απαντήσει. Ένας άνδρας χρήστης ιστοτόπου γνωριμιών περιέγραψε τη στρατηγική της έμφασης στο πλήθος ως εξής:

Αυτή είναι η “προσέγγιση ποτπουρί”. Επανερχόμαστε σ' αυτό που έλεγα πριν, ότι δηλαδή στη ζωή το πιο σημαντικό είναι οι αριθμοί. Οι χοροί που πάμε είναι ένα “παιχνίδι αριθμών” και ο σκοπός βέβαια είναι η γνωριμία αγοριών-κοριτσιών, αλλά κι αυτό [ο ιστότοπος γνωριμιών] είναι κάτι παρόμοιο, απλώς χωρίς τη μουσική, με την έννοια ότι μπορείς να δεις, μπορείς να καταλάβεις και να αξιολογήσεις το άτομο προτού κάνεις κίνηση, κατά τρόπο αδύνατο σ' ένα μπαρ ή κλαμπ ή, εδώ που τα λέμε, ακόμα και σ' έναν χορό. Άρα η προσέγγιση “ρίψη σε πολλαπλούς στόχους” είναι αρκετά ψαγμένη. (Άλαν) (Whitty & Carr, 2006, σ. 138)

Στην ενδιαφέρουσα πειραματική μελέτη των Yang και Chiu (2010), διαπιστώθηκε ότι οι συμμετέχοντες, χρήστες ενός ιστοτόπου γνωριμιών, δεν χρησιμοποιούσαν όλοι τις διαθέσιμες επιλογές αναζήτησης με τους πιο εποικοδομητικούς τρόπους. Οι ερευνητές χώρισαν το δείγμα στα άτομα με τάσεις μεγιστοποίησης (που επιδίωκαν την καλύτερη επιλογή με εξαντλητικές αναζητήσεις στον ιστότοπο) και τα άτομα που αναζητούσαν μια ικανοποιητική επιλογή. Όταν οι γνωστικοί πόροι των πρώτων μειώνονταν εξαιτίας της διεξαγωγής περισσότερων αναζητήσεων, συχνά δεν αγνοούσαν τις άσχετες πληροφορίες και κατά συνέπεια έδιναν προσοχή σε χαρακτηριστικά που δεν είχαν σχέση με τις αρχικές τους προτιμήσεις. Οι Yang και Chiu (2010) αναφέρουν:

Η εύρεση της καλύτερης επιλογής σε ένα μεγάλο σύνολο δεδομένων προς εξέταση γίνεται όλο και πιο δύσκολη, αναγκάζοντας τα άτομα με τάσεις μεγιστοποίησης να βασιστούν σε εξωτερικά κριτήρια αντί για εσωτερικά, για να αξιολογήσουν και να επιλέξουν αποτελέσματα. Επιπλέον, οι

αναπόφευκτοι συμβιβασμοί της επιλογής μεταξύ ελκυστικών υποψηφίων εντείνουν την ενόχληση που νιώθουν τα άτομα για την απόρριψη μιας ελκυστικής εναλλακτικής, όταν επιλέγουν μια ακόμα πιο ελκυστική. (σ. 209)

4.8 ΣΤΑΔΙΑ ΤΩΝ ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΩΝ ΓΝΩΡΙΜΙΩΝ

Όπως είναι λογικό, η σχέση με κάποιον που γνωρίζουμε σε έναν ιστότοπο γνωριμιών περνά από διαφορετικά στάδια απ' ό,τι μια σχέση με κάποιον που γνωρίζουμε σε άλλους διαδικτυακούς χώρους ή στον φυσικό κόσμο. Η Whitty (2008γ) βασίστηκε στο μοντέλο παραδοσιακής ερωτοτροπίας του Givens (1978) και περιέγραψε πέντε φάσεις των διαδικτυακών γνωριμιών.

Το μοντέλο πέντε σταδίων του Givens περιλαμβάνει την προσοχή (φάση στην οποία οι γυναίκες συνήθως προσπαθούν να τραβήξουν την προσοχή του άλλου φύλου με μη λεκτικά σήματα), τη στοχευμένη ευνοϊκή προσοχή (ερωτοτροπία με συμπεριφορές όπως σούφρωμα χειλιών, φτιάξιμο μαλλιών/ρούχων, ανασήκωμα φρυδιών κτλ.), την αλληλεπίδραση (έναρξη συνομιλίας, συνήθως από τον άνδρα), τη σεξουαλική διέγερση και τελικά την απόφαση. Άλλοι μελετητές δημιούργησαν μοντέλα για τις φάσεις των επίσημων διαδικασιών ζευγαρώματος, που βασίζονται σε αγγελίες, βίντεο ή ταίριασμα από υπολογιστή. Οι Ahuvia και Adelman (1992), για παράδειγμα, ανέπτυξαν το μοντέλο SMI [από τα αρχικά των όρων "Searching" (Αναζήτηση), "Matching" (Ταίριασμα) και "Interaction" (Αλληλεπίδραση)]. Οι ίδιοι παρομοίασαν τις υπηρεσίες συνοικεισίων με τις βασικές λειτουργίες μιας παραδοσιακής αγοράς. Στην αγορά, αρχικά χρειάζεται να κάνεις "αναζήτηση", να αποκτήσεις δηλαδή τις αναγκαίες πληροφορίες για τη δοσοληψία (στο ζευγάρι, η αναζήτηση αφορά πληροφορίες για ένα πιθανό ταίρι). Δεύτερον, χρειάζεται "ταίριασμα", για να συνδυαστούν συμβατά μέλη για τη συναλλαγή (στο ζευγάρι, συνδυάζονται δύο άτομα που φαίνεται να ταιριάζουν). Τέλος, η "αλληλεπίδραση" είναι η φάση στην οποία το ζευγάρι συναντιέται από κοντά.

Το μοντέλο της Whitty για τη διαδικασία των διαδικτυακών γνωριμιών περιλαμβάνει τις τρεις φάσεις που προσδιόρισαν οι Ahuvia και Adelman, ωστόσο υποστηρίζεται ότι αυτές οι φάσεις δεν ακολουθούν πάντα τη διαδοχική σειρά που προτείνει το αρχικό μοντέλο. Το ταίριασμα, για παράδειγμα, μπορεί να συντελεστεί σε δύο σημεία. Πρώτον, ο ιστότοπος γνωριμιών ενδέχεται -με βάση έναν αλγόριθμο που έχει αναπτυχθεί με σκοπό το "επιστημονικό" ζευγάρι- να προτείνει στον πελάτη ταιριαστούς υποψηφίους, τους οποίους εξετάζει ο πελάτης για να αποφασίσει ποιο θεωρεί κατάλληλο ταίρι. Εναλλακτικά, ενδέχεται ο πελάτης να κάνει αρχικά αναζήτηση στο πλήθος των προφίλ μέχρι να βρει κατάλληλους, ταιριαστούς υποψηφίους. Στη συνέχεια γίνεται επαφή, αρχικά στον ιστότοπο, για να δηλωθεί το ενδιαφέρον για το άλλο άτομο, το οποίο πρέπει να ανταποδώσει το ενδιαφέρον. Από εκεί και πέρα, το πιθανό ζευγάρι αρχίζει να αλληλεπιδρά και αποφασίζει αν θέλει να προχωρήσει τη σχέση. Στις ακόλουθες ενότητες, θα σκιαγραφήσουμε το μοντέλο της Whitty.

4.8.1 Πρώτη φάση: Η φάση της προσοχής

Κατά τη φάση της προσοχής, ένας χρήστης του ιστοτόπου γνωριμιών προσπαθεί να ελκύσει άτομα του άλλου φύλου παρουσιάζοντας διακριτικά μη λεκτικά σήματα μέσω διαδικτύου. Στις διαδικτυακές γνωριμίες, δεν έχει κανείς έναν άμεσο στόχο με τον οποίο αλληλεπιδρά, αλλά προβάλλει την ελκυστικότητά του επιλέγοντας μια ωραία φωτογραφία του. Κατά κανόνα, τα προφίλ χωρίς φωτογραφία αγνοούνται (Whitty & Carr, 2006).

Στην ίδια φάση, της προσοχής, ένας άλλος ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο οι αναζητούντες σύντροφο προσπαθούν να προσελκύσουν άτομα στο προφίλ τους είναι με το λεγόμενο

“ψευδώνυμο”, το όνομα δηλαδή με το οποίο εμφανίζονται στον ιστότοπο. Μερικοί χρησιμοποιούν “ερωτιάρικα” ονόματα -για παράδειγμα “Imcute” [είμαι χαριτωμένη] ή “Bubbly” [μπριόζα]- ενώ άλλοι επιλέγουν ψευδώνυμα που εκφράζουν την προσωπική τους ταυτότητα ή τα ενδιαφέροντά τους -για παράδειγμα “Mountainclimber” [ορειβάτης]. Άλλοι επιλέγουν ψευδώνυμα που δεν φανερώνουν διάθεση για φλερτ (π.χ. Jt28 ή Smith48). Οι Whitty και Buchanan (2010) διαπίστωσαν ότι ορισμένα ψευδώνυμα θεωρούνται πιο ελκυστικά, και ότι οι άνδρες και οι γυναίκες ωθούνται να επικοινωνήσουν με διαφορετικού είδους ψευδώνυμα: για παράδειγμα, οι άνδρες ελκύνονταν περισσότερο απ’ ό,τι οι γυναίκες και ήθελαν να επικοινωνήσουν με ψευδώνυμα που δήλωναν ελκυστική εμφάνιση (π.χ. “Hottie” [κούκλα] ή “Greatbody” [κορμάρα]), ενώ οι γυναίκες ελκύνονταν περισσότερο απ’ ό,τι οι άνδρες από ψευδώνυμα που υποδήλωναν εξυπνάδα (π.χ. “Wellread” [διαβασμένος] ή “Welleducated” [μορφωμένος]). Γενικά, οι περισσότεροι χρήστες θεωρούσαν λιγότερο ελκυστικά τα ονόματα που δεν φανέρωναν διάθεση για φλερτ.

4.8.2 Δεύτερη φάση: Η φάση της ευνοϊκής προσοχής

Όπως και στη διά ζώσης ερωτοτροπία, η δεύτερη φάση των διαδικτυακών ερωτικών γνωριμιών απαιτεί περισσότερο φλερτάρισμα και κάποιου είδους στοχευμένη θετική προσοχή. Οι ιστότοποι γνωριμιών έχουν προσπαθήσει να αναπαραγάγουν στον σχεδιασμό τους αυτό το στάδιο του συμβατικού φλερτ. Αντί ο πελάτης να στέλνει αμέσως ένα μήνυμα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου σε ένα μέλος του ιστοτόπου που βρίσκει ελκυστικό, έχει την επιλογή του εικονικού φλερτ, δηλαδή της αποστολής ενός τυποποιημένου μηνύματος μέσω του ιστοτόπου, που συχνά ονομάζεται “κλείσιμο ματιού” ή “φιλί”. Όπως και στη διά ζώσης ερωτοτροπία, κάτι τέτοιο φαίνεται λιγότερο πιεστικό/ενοχλητικό και περισσότερο διακριτικό από ένα λεπτομερές μήνυμα στο οποίο ο ενδιαφερόμενος συστήνεται και ζητά από το άλλο άτομο να δηλώσει αν ενδιαφέρεται.

4.8.3 Τρίτη φάση: Η φάση της αλληλεπίδρασης

Όπως και στο διά ζώσης φλερτ, έτσι και στις διαδικτυακές γνωριμίες η επόμενη φάση της ερωτοτροπίας περιλαμβάνει αλληλεπίδραση. Αυτή ασφαλώς λαμβάνει χώρα διαδικτυακά. Αρχικά ενδέχεται να συνίσταται από μια ανταλλαγή μηνυμάτων ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ή άμεσων μηνυμάτων μέσω του ιστοτόπου, μηνυμάτων μέσω προσωπικών λογαριασμών ηλεκτρονικής αλληλογραφίας ή άμεσων μηνυμάτων μέσω λογισμικού εκτός του ιστοτόπου. Η αλληλεπίδραση πιθανόν να περάσει έπειτα στην τηλεφωνική επικοινωνία (συνήθως μέσω κινητών) ή στην ανταλλαγή μηνυμάτων κειμένου. Όπως και στην ερωτοτροπία εκτός διαδικτύου, σε αυτό το στάδιο μπορεί επίσης να εκδηλωθεί φλερτ. Αν και απουσιάζουν τα παραδοσιακά σωματικά, μη λεκτικά σήματα της διά ζώσης επικοινωνίας, μπορούν να βρεθούν υποκατάστατα. Συνήθως η τρίτη φάση είναι σχετικά σύντομη. Μολονότι τα άτομα που γνωρίζονται διαδικτυακά συχνά φλερτάρουν και αποκαλύπτουν πράγματα για τον εαυτό τους στη φάση της αλληλεπίδρασης, βασικός της σκοπός είναι η επαλήθευση πληροφοριών και η συνεννόηση για τη διά ζώσης συνάντηση (εκτός αν ένα άτομο ή και τα δύο αποφασίσουν να αποχωρήσουν από τη διαδικασία). Δεδομένου ότι τα προφίλ των ατόμων παρέχουν τις βασικές πληροφορίες, δεν χρειάζεται να αποκαλύψουν περισσότερα. Επομένως, σε αυτή τη φάση, αν το ζευγάρι αισθάνεται αρκετά άνετα, κανονίζει ένα ραντεβού.

4.8.4 Τέταρτη φάση: Η διά ζώσης συνάντηση

Η τέταρτη φάση αντιστοιχεί περίπου στο τέταρτο στάδιο του Givens, της “σεξουαλικής διέγερσης”. Για τα άτομα που γνωρίζονται διαδικτυακά, το πρώτο ραντεβού καθορίζει σε μεγάλο βαθμό το αν θα υπάρξουν επόμενα. Αυτή η συνάντηση διαφέρει από ένα “παραδοσιακό” πρώτο ραντεβού, στο οποίο η σεξουαλική έλξη έχει ήδη διαπιστωθεί και το ζευγάρι σχεδιάζει να περάσει μια ερωτική βραδιά. Στην περίπτωση της διαδικτυακής γνωριμίας, τα άτομα βλέπουν στο πρώτο ραντεβού αν υπάρχει “χημεία” μεταξύ τους και κατά πόσον το υποψήφιο ταίρι τους ανταποκρίνεται στο προφίλ του. Για λόγους ασφάλειας, η συνάντηση γίνεται συνήθως σε δημόσιο χώρο (π.χ. καφετέρια, μπαρ) και κανονίζεται να έχει

περιορισμένη διάρκεια (ώστε να μπορεί κανείς να ξεφύγει γρήγορα, αν η αλληλεπίδραση δεν κυλήσει ομαλά). Μερικοί κάνουν σχέδια για κάθε ενδεχόμενο, ώστε, αν η γνωριμία πάει καλά, να ακολουθήσει κανονικό ραντεβού (π.χ. δείπνο). Μερικά άτομα που κάνουν διαδικτυακές γνωριμίες, επειδή φοβούνται μήπως ο άλλος δεν είναι στην πραγματικότητα όπως φαίνεται στο προφίλ του, φροντίζουν να τον δουν κρυφά από κάποιο βολικό σημείο και, αν δεν είναι όπως έλπιζαν (για παράδειγμα, η φωτογραφία στο προφίλ του είναι παλιά ή έχει διαφορετικό ύψος/πάχος απ' ό,τι λέει στην περιγραφή), δεν εμφανίζονται στο ραντεβού (του τηλεφωνούν στο κινητό με μια ευγενική δικαιολογία για την αδυναμία προσέλευσής τους).

4.8.5 Πέμπτη φάση: Η απόφαση

Όπως και στα πέντε στάδια ερωτοτροπίας του Givens, η απόφαση είναι το τελευταίο στάδιο στη διαδικασία ερωτοτροπίας των διαδικτυακών γνωριμιών. Μετά την πρώτη συνάντηση, το άτομο συνήθως γνωρίζει αν νιώθει ερωτική έλξη και αν θέλει να μάθει περισσότερα για το υποψήφιο ταίρι. Αν είναι ακόμη αβέβαιο, ενδέχεται να κανονίσει ένα δυο ραντεβού ακόμα, συνήθως όμως κοιτά παράλληλα άλλες επιλογές στον ιστότοπο. Αν είναι βέβαιο ότι ενδιαφέρεται να προχωρήσει με το συγκεκριμένο υποψήφιο ταίρι, αποχωρεί συνήθως από τον ιστότοπο. Προβλήματα ανακύπτουν στα ζευγάρια, όταν η πραγματικότητα δεν ανταποκρίνεται στις προσδοκίες και όταν το ένα μέλος του ζευγαριού ανακαλύπτει ότι, ενώ το ίδιο έχει σταματήσει να χρησιμοποιεί τον ιστότοπο γνωριμιών, το άλλο μέλος συνεχίζει την αναζήτηση.

4.9 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Περίπου στις αρχές της τρίτης χιλιετίας, οι διαδικτυακές ερωτικές γνωριμίες άρχισαν να εξελίσσονται από μια στιγματισμένη δραστηριότητα των λίγων σε ένα πολύ δημοφιλές εργαλείο ζευγαρώματος, που χρησιμοποιείται από νέους και μεγαλύτερους ανθρώπους. Όπως εξηγήσαμε παραπάνω, είναι δύσκολο να προσδιοριστούν οι τύποι ανθρώπων που έλκονται από τους ιστοτόπους γνωριμιών και αυτό ίσως οφείλεται στο ότι ο τύπος ανθρώπων άλλαξε με την πάροδο του χρόνου -και θα συνεχίσει να αλλάζει. Οι εφαρμογές γνωριμιών, όπως το Tinder, αλλάζουν τον τρόπο με το οποίο οι άνθρωποι κάνουν ερωτικές γνωριμίες στο διαδίκτυο -οι διά ζώσης συννευρέσεις έχουν ενίοτε ως αποκλειστικό σκοπό το σεξ και όχι την εξέλιξη σε μια ουσιαστική σχέση.

Η υπάρχουσα έρευνα για τις διαδικτυακές γνωριμίες έχει δείξει ότι η δημιουργία προφίλ και η επικοινωνία με άλλους στους ιστοτόπους γνωριμιών απαιτούν ορισμένες δεξιότητες. Ακόμα, οι άνθρωποι δυσκολεύονται να αντιληφθούν τις ενδείξεις εξαπάτησης στα προφίλ, αν και η έρευνα έχει διαπιστώσει ότι μερικοί χρήστες διανθίζουν την αλήθεια για τον εαυτό τους στο προφίλ τους. Η ανακριβής αυτοπαρουσίαση έχει ως συνέπεια συνήθως η ερωτική γνωριμία να μην ξεπεράσει τη φάση του πρώτου ραντεβού. Μερικές στρατηγικές των ατόμων που αναζητούν σύντροφο σε ιστοτόπους δεν οδηγούν σε επιτυχία, σύμφωνα με τους ερευνητές (π.χ. επιλογή με σκοπό τη μεγιστοποίηση των οφελών μέσα από μεγάλα σύνολα δεδομένων). Οι ιστότοποι γνωριμιών διαφέρουν ως προς την έναρξη και εξέλιξη των σχέσεων από τους παραδοσιακούς τρόπους γνωριμίας αλλά και από άλλους διαδικτυακούς χώρους.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Πώς θα εξηγούσε η θεωρία του Goffman τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται οι άνθρωποι στους ιστοτόπους γνωριμιών;
2. Με ποιους ιδιαίτερους τρόπους μπορεί κανείς να εξαπατήσει άλλους στους ιστοτόπους γνωριμιών, σε σχέση με άλλα πλαίσια (διά ζώσης και διαδικτυακά);
3. Έχεις εσύ ή κάποιος γνωστός σου δημιουργήσει ποτέ ερωτική σχέση με άτομο που γνώρισε(ς) στο διαδίκτυο; Πώς εξελίχθηκε η σχέση; Συμφωνεί αυτή η εξέλιξη με τη θεωρία σταδίων που

παρουσιάστηκε στο κεφάλαιο;

4. Αν δημιουργούσες προφίλ σε έναν ιστότοπο γνωριμιών, ποια στοιχεία θα θεωρούσες σημαντικό να περιλάβεις; Ποιες θεωρίες θα εξηγούσαν καλύτερα την επιλογή σου;

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Poley, M. E. M. & Luo, S. (2012). Social compensation or rich-get-richer? The role of social competence in college students' use of the Internet to find a partner. *Computers in Human Behavior, 28*, 414–419.

Toma, C. L. & Hancock, J. T. (2012). What lies beneath: The linguistic traces of deception in online dating profiles. *Journal of Communication, 62*, 78–97.

Valkenburg, P. M. & Peter, J. (2007). Who visits online dating sites? Exploring some characteristics of online daters. *CyberPsychology & Behavior, 10*(6), 849–852.

Whitty, M. T. (2008). Revealing the 'real' me, searching for the 'actual' you: Presentations of self on an Internet dating site. *Computers in Human Behavior, 24*, 1707–1723.

Yang, M. L. & Chiou, W. B. (2010). Looking online for the best romantic partner reduces decision quality: The moderating role of choice-making strategies. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 13*(2), 207–210.

5 Σεξουαλική δραστηριότητα στο διαδίκτυο

Οι άνθρωποι βρίσκουν τρόπο να χρησιμοποιήσουν για σεξουαλικούς σκοπούς οποιοδήποτε νέο μέσο εμφανίζεται και το διαδίκτυο δεν αποτέλεσε εξαίρεση. Πριν από το διαδίκτυο, υπήρχε το “πολαρόιντ σεξ” και, ασφαλώς, η βιντεοσκόπηση. Όλα αυτά τα μέσα έχουν χρησιμοποιηθεί για την παραγωγή εμπορικής και ερασιτεχνικής πορνογραφίας. Αυτό που κάνει ξεχωριστό το διαδίκτυο είναι ότι δημιούργησε νέες ευκαιρίες για πιο διαδραστικές σεξουαλικές επαφές και αναζητήσεις, στις οποίες περιλαμβάνονται αφενός οι σεξουαλικές δραστηριότητες που εκτυλίσσονται στον κυβερνοχώρο και αφετέρου οι σεξουαλικές δραστηριότητες που το διαδίκτυο καθιστά δυνατές. Οι ψυχολόγοι έχουν προβληματιστεί για το κατά πόσον είναι υγιής η συμμετοχή σε διαδικτυακές σεξουαλικές δραστηριότητες - ορισμένοι επισημαίνουν το ενδεχόμενο εθισμού στο διαδικτυακό σεξ, ενώ άλλοι υποστηρίζουν ότι το διαδίκτυο δημιουργεί νέους τρόπους σεξουαλικής αναζήτησης σε ένα δυνητικά ασφαλές περιβάλλον. Όπως τονίστηκε σε προηγούμενα κεφάλαια, το διαδίκτυο θα συνεχίσει να δημιουργεί νέες ευκαιρίες για νέες αλληλεπιδράσεις και αυτό ισχύει και για το διαδικτυακό σεξ και την πορνογραφία. Για παράδειγμα, τα εξ αποστάσεως ελεγχόμενα σεξουαλικά βοηθήματα (teledildonics) και η εικονική πραγματικότητα πιθανότατα θα συνεχίσουν να εξελίσσονται δημιουργώντας νέες σεξουαλικές εμπειρίες. Το παρόν κεφάλαιο εξετάζει την ερευνητική βιβλιογραφία της ψυχολογίας των διαδικτυακών σεξουαλικών δραστηριοτήτων και επιχειρεί να απαντήσει στο ερώτημα κατά πόσον αυτές είναι απελευθερωτικές ή οδηγούν σε αρνητικά αποτελέσματα. Να σημειώσουμε ότι με το αναμφισβήτητο φλέγον ζήτημα της παιδοφιλίας στο διαδίκτυο θα ασχοληθούμε στο δέκατο τέταρτο κεφάλαιο.

5.1 ΟΙ ΑΠΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΥ ΣΕΞ

Οι άνθρωποι επιδίδονται σε σεξουαλικές δραστηριότητες στο διαδίκτυο από το ξεκίνημά του. Μολονότι αρχικά μπορούσαν μόνο να ανταλλάσσουν μηνύματα κειμένου, πολλοί δεν δυσκολεύονταν καθόλου με τη διεγερτική, ερωτική συνομιλία. Αυτό αποτυπώνεται γλαφυρά στο βιβλίο της Carol Parker (1997) *The Joy of Cybersex* [Η χαρά του κυβερνοσεξ]:

GERSH	Κολλάω το κορμί μου πάνω στο δικό σου ...
GEEKGIRL	κι εγώ αγγίζω την κοιλιά μου και το λάδι κάνει το χέρι μου να γλιστρά
GERSH	πιέζω το κορμί μου στο κορμί σου... είσαι καυτή ... Δεν μπορώ να πάρω τα μάτια μου από πάνω σου... Παρατηρώ την καμπύλη της πλάτης σου...
GEEKGIRL	Το ένα μου χέρι ανεβαίνει στον μηρό σου χαϊδεύοντάς τον απαλά ... με το άλλο χαϊδεύω το στήθος μου και οι ρόγες μου σκληραίνουν νιώθοντας το βλέμμα σου ... αχ
GERSH	το χέρι μου κατεβαίνει και σε χαϊδεύει ανάμεσα στα πόδια... μόλις που σ' αγγίζω ...
GEEKGIRL	τα πόδια μου ανοίγουν λίγο ... οι γοφοί μου κουνιούνται αργά
GERSH	Πιο βαθιά τώρα ... Σε αισθάνομαι ... υγρή ... ζεστή ... μμμμμ

Οι μελετητές έχουν επιχειρήσει μία κατηγοριοποίηση των ποικίλων σεξουαλικών δραστηριοτήτων που εκτυλίσσονται στο διαδίκτυο. Η “αισθησιακή συνομιλία” (hot chat), για παράδειγμα, ορίστηκε ως “συζήτηση δύο ή περισσότερων ατόμων η οποία προχωρά πέρα από το χαλαρό φλερτ” (Whitty & Carr, 2006, σ. 21). Ως “κυβερνοσεξ” από την άλλη “νοείται γενικά η σύγχρονη επικοινωνία στον κυβερνοχώρο, στην οποία δύο ή περισσότερα άτομα συζητούν σεξουαλικές φαντασιώσεις” (Whitty & Carr, 2006, σ. 21).

Όπως αναφέρθηκε στο τρίτο κεφάλαιο, οι ηλεκτρονικοί πίνακες ανακοινώσεων ήταν ένας

ιδιαίτερα δημοφιλής χώρος κατά τα πρώτα χρόνια του διαδικτύου και πολλοί από αυτούς είχαν σεξουαλικό χαρακτήρα. Ορισμένοι προορίζονταν για να γνωριστούν άνθρωποι με κοινά σεξουαλικά ενδιαφέροντα και να μπορέσουν να εκπληρώσουν τις ερωτικές τους επιθυμίες στο διαδίκτυο ή/και εκτός αυτού. Οι κοινωνικοί επιστήμονες (π.χ., Wysocki, 1998· Wysocki & Thalken, 2007) μελέτησαν τους εν λόγω ιστοτόπους και τους ανθρώπους που σύχναζαν σε αυτούς. Η Wysocki (1998) ενδιαφερόταν να μάθει αν το διαδικτυακό σεξ αποτελούσε υποκατάστατο των διά ζώσης σχέσεων ή τις εμπλούτιζε. Για να απαντήσει το ερευνητικό της ερώτημα, έκανε συνεντεύξεις χρησιμοποιώντας έναν “πίνακα ανακοινώσεων” που λεγόταν “Pleasure Pit”. Με βάση αυτές, προσδιόρισε πέντε βασικούς λόγους για τη χρήση πινάκων ανακοινώσεων με τολμηρό σεξουαλικό περιεχόμενο: την ανωνυμία, την έλλειψη χρόνου των χρηστών στην προσωπική τους ζωή, τη δυνατότητα να μοιραστούν με άλλους σεξουαλικές φαντασιώσεις, την επιθυμία συμμετοχής σε διαδικτυακή σεξουαλική δραστηριότητα και την επιθυμία εύρεσης ανθρώπων με παρόμοια σεξουαλικά ενδιαφέροντα με σκοπό τη διά ζώσης συνάντηση. Αξιοσημείωτο είναι το εύρημα της Wysocki ότι πολλοί συνεντευξιζόμενοι της δεν είχαν αποκαλύψει στους εκτός διαδικτύου συντρόφους τους ότι χρησιμοποιούσαν το διαδίκτυο ως σεξουαλική διέξοδο.

5.2 Ο ΚΙΝΗΤΗΡΑΣ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ “Α”

Όπως περιγράψαμε σε προηγούμενα κεφάλαια, κατά τον πρώτο καιρό χρήσης του διαδικτύου, οι μελετητές ήταν διχασμένοι για το αν το διαδίκτυο ήταν υγιής χώρος εξερεύνησης και γνωριμίας με τη σεξουαλικότητα ή μήπως η συμμετοχή σε διαδικτυακές σεξουαλικές δραστηριότητες οδηγούσε σε ψυχολογικά προβληματικές συμπεριφορές. Ο Al Cooper και οι συνεργάτες του έγραψαν εκτενώς για τα προβλήματα που ενέχει ο κυβερνοχώρος και τις χαρές που μπορεί να προσφέρει -ειδικά όσον αφορά το σεξ. Οι Cooper, Scherer και Marcus (2002) δήλωσαν ότι “το διαδίκτυο είναι εξίσου δυνατό να θέσει σε κίνδυνο ή να υποβοηθήσει μία υγιή, συναισθηματικά ικανοποιητική σεξουαλική ζωή, με θετική, ανοικτή στάση απέναντι στη σεξουαλικότητα” (σ. 210). Ο Cooper (1998) διατύπωσε την ιδέα του “Κινητήρα των τριών Α” για να εξηγήσει γιατί το διαδίκτυο αποτελεί ισχυρό μέσο σεξουαλικής δραστηριότητας: είναι Άμεσα προσβάσιμο, είναι Ανέξοδο και επιτρέπει την Ανωνυμία. Επομένως, οι διαδικτυακές σεξουαλικές δραστηριότητες είναι διαθέσιμες ανά πάσα στιγμή, στοιχίζουν ελάχιστα ή τίποτα, και μπορούν να γίνουν ανώνυμα, επιτρέποντας στους χρήστες να συμμετέχουν με ασφάλεια, χωρίς οι άλλοι να γνωρίζουν την “πραγματική” τους ταυτότητα. Ωστόσο οι ίδιοι θεωρητικοί υποστήριξαν ότι η ακαταμάχητη έλξη του διαδικτύου είναι επίσης δυνατό να οδηγήσει σε προβληματικές συμπεριφορές. Οι Cooper, Delmonico και Burg (2000), για παράδειγμα, εντόπισαν ένα μικρό ποσοστό ατόμων των οποίων η σεξουαλική συμπεριφορά στο διαδίκτυο ήταν εμφανώς καταναγκαστική. Διαπίστωσαν επίσης ότι, στην κατηγορία των ατόμων με καταναγκασμό του κυβερνοσέξ, εκπροσωπούνταν σε μεγαλύτερο βαθμό οι γυναίκες και οι ομοφυλόφιλοι άνδρες απ’ ό,τι οι ετεροφυλόφιλοι άνδρες.

5.3 ΚΥΒΕΡΝΟΣΕΞ: ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟ Ή ΒΛΑΒΕΡΟ;

Το κυβερνοσέξ υφίσταται από την πρώιμη περίοδο του διαδικτύου. Το παραπάνω απόσπασμα γραπτού διαλόγου των “Gersh” και “geekgirl” είναι ένα παράδειγμα κυβερνοσέξ. Προηγουμένως ορίσαμε το κυβερνοσέξ, ωστόσο υπάρχουν πολλοί τρόποι με τους οποίους οι άνθρωποι συμμετέχουν σε σεξουαλικές συζητήσεις στον κυβερνοχώρο. Αυτό το κάνουν ατομικά ή με άλλους, οι οποίοι είναι είτε φυσικά είτε εικονικά παρόντες. Οι Shaughnessy, Byers και Thornton (2011) ζήτησαν από 292 φοιτητές να ορίσουν το κυβερνοσέξ. Σε συμφωνία με προηγούμενους ορισμούς, οι συμμετέχοντες ορίσαν το κυβερνοσέξ ως μια

διαδραστική σεξουαλική δραστηριότητα στο διαδίκτυο και οι περισσότεροι είπαν ότι λαμβάνει χώρα σε πραγματικό χρόνο. Το 36% του δείγματος είπαν ότι το κυβερνοσέξ είναι μια “περιγραφική δραστηριότητα”, μια δραστηριότητα δηλαδή που αφορά την περιγραφή σεξουαλικών δραστηριοτήτων, της εμπειρίας της συνουσίας, καθώς και σεξουαλικών πράξεων. Το 25% των συμμετεχόντων ανέφεραν ως στοιχείο τον αυνανισμό και το 21% τη σεξουαλική διέγερση. Το 13% δήλωσαν ότι περιλαμβάνει οπτικά ερεθίσματα, πράγμα που αποτελεί εξέλιξη σε σχέση με την πρώιμη αντίληψη του κυβερνοσέξ, όταν τα άτομα περιορίζονταν σε κειμενικές ανταλλαγές.

Στα προβλήματα που συνδέονται με το κυβερνοσέξ περιλαμβάνονται ο εθισμός σε αυτό (για τον οποίο θα μιλήσουμε λεπτομερέστερα στη συνέχεια του κεφαλαίου) και η απιστία (βλ. 6ο Κεφάλαιο). Έχει όμως το κυβερνοσέξ και θετικά επακόλουθα; Σύμφωνα με τη Whitty (2008δ), το κυβερνοσέξ είναι δυνητικά μια απελευθερωτική δραστηριότητα, ειδικά για εκείνους που θέλουν να εξερευνήσουν τη σεξουαλικότητα. Οι Adams, Oye και Parker (2003) υποστηρίζουν ότι το διαδίκτυο προσφέρει έναν απελευθερωτικό χώρο για τους ανθρώπους μεγαλύτερης ηλικίας. Όπως αναφέρουν: “Αναμφίβολα, η σεξουαλική έκφραση στο διαδίκτυο διευκολύνει τους μεγαλύτερους ενήλικους. Για παράδειγμα, τα άτομα είναι δυνατό να βρουν εκεί μια αίσθηση “φυσιολογικότητας” για τα σεξουαλικά τους ενδιαφέροντα συναντώντας άλλους με παρόμοιες αναζητήσεις” (σ. 413). Σε μια μελέτη παικτών MMORPG του *Valkyrie* (2011), οι συμμετέχοντες ανέφεραν στις συνεντεύξεις τους ανάμεικτες απόψεις για το κυβερνοσέξ. Από τις παίκτριες γινόταν ενίοτε αντιληπτό ως παρενόχληση. Άλλοι αισθάνονταν ότι πρόσθετε μία ακόμα διάσταση στην εμπειρία τους στον εικονικό κόσμο, όπως εξηγεί η “Μπεκ”:

Το να ανεβαίνεις επίπεδα στο Drg είναι μπελάς. Πολλές φορές LFP [έψαχνα ομάδα] και, εντάξει, έπρεπε με κάποιον τρόπο να περάσω ευχάριστα την ώρα μου. Υπήρχε μια άλλη Drg που ήξερα. Είχε πλάκα η κουβέντα μαζί της και άρχισα να της μιλάω για το Drg, και τούτο κι εκείνο και τ' άλλο. Και κάπως έτσι όλο αυτό εξελίχτηκε σε κυβερνοσέξ (γελάει). Και, ναι, βασικά αυτό ήταν, και κράτησε λίγους μήνες. Είχε πλάκα και ήταν ένας ευχάριστος περισπασμός ... έτσι είναι το κυβερνοσέξ, αυτό που έχει σημασία είναι πόσο ζωηρή φαντασία έχεις και το να προσπαθείς ταυτόχρονα να καταλαβαίνεις και τον άλλο. (σ. 89)

5.4 ΔΙΑΔΡΑΣΤΙΚΗ ΕΡΩΤΙΚΗ ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΗ

Όπως έχουμε ήδη τονίσει, ο κυβερνοχώρος πρόσφερε ένα νέο πλαίσιο για ποικίλες διαδραστικές σεξουαλικές δραστηριότητες. Όπως και στο παρελθόν, η πορνογραφία είναι και σήμερα ερασιτεχνική και επαγγελματική. Εντούτοις, το διαδίκτυο παρέχει έναν νέο χώρο για πιο διαδραστική σεξουαλική διασκέδαση. Παρόλο όμως που αυτή υφίσταται για πάνω από μια δεκαετία, μέχρι σήμερα, ελάχιστες έρευνες έχουν εστιάσει στα ενδεχόμενα ψυχολογικά οφέλη της. Παράδειγμα τέτοιου είδους αλληλεπίδρασης είναι η χρήση του CU-SeeMe, λογισμικού βιντεοδιάσκεψης, ως μέσου διαδραστικής σεξουαλικής διασκέδασης. Πιο πρόσφατα, εμφανίστηκαν ιστότοποι όπως το *Chatroulette*, όπου συνδέονται τυχαία δύο ξένοι για να συνομιλήσουν διαδικτυακά επιλέγοντας τη χρήση φωνής, κάμερας ή/και κειμένου, και συνεχίζουν να συνομιλούν μέχρι ο ένας να αποφασίσει να προχωρήσει στον επόμενο άγνωστο. Ο Bilton (2010) περιγράφει στη *New York Times* την εμπειρία του από τη χρήση του ιστοτόπου:

Τη μια στιγμή, καθόμασταν με τη γυναίκα μου στο καθιστικό μας και, μόλις μπήκαμε στον ιστότοπο, μεταφερθήκαμε σε ένα μισοσκότεινο δωμάτιο με έναν άντρα που μας είπε πως ήταν στη Ρωσία. Μετά από λίγο, είδαμε μια γυναίκα να χορεύει ημίγυμνη σε μια κουζίνα στην Τουρκία και μετά χαζέψαμε άναυδοι ένα τσούρμο φοιτητές που γελούσαν σε μια φοιτητική εστία κάπου στον κόσμο. Με κάθε κλικ του ποντικιού μεταφερόμασταν στη ζωή ενός αγνώστου -κι έπειτα φεύγαμε μεμιάς για μια άλλη συνταρακτική συνάντηση.

Μετά από ένα πεντάλεπτο, αποσυνδεθήκαμε και μείναμε σιωπηλοί, σοκαρισμένοι από το πόσο απροκάλυπτα ήταν κάποια πράγματα που είχαμε δει ... [Μια άλλη φορά] πατήσαμε “Επόμενο” και είδαμε τρεις γυμνούς άντρες στο Άμστερνταμ να χορεύουν ένα τραγούδι του Ρικ Άστλεϊ ... Ύστερα ένας άντρας μάς είπε πως ήταν στη φυλακή ... Είναι πολύ παράξενο, και όχι μόνο επειδή βρίσκεσαι ουρανοκατέβατος στη ζωή κάποιου (και αυτός στη δική σου), κάτι σαν προσκεκλημένος εισβολέας. Είναι και η αλλόκοτη συγκίνηση της γνήσιας τυχαιότητας -ποιος ή τι θα είναι ο επόμενος που θα εμφανιστεί; (σ. 1)

5.5 ΕΘΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΚΥΒΕΡΝΟΣΕΞ

Οι ερευνητές έχουν ασχοληθεί με τις αρνητικές όψεις των διαδικτυακών σεξουαλικών συμπεριφορών. Ο εθισμός στο κυβερνοσέξ, συγκεκριμένα, έχει συγκεντρώσει μεγάλο ερευνητικό ενδιαφέρον (βλ. π.χ. Griffiths, 2000α, 2000β, 2001). Ο σεξουαλικός εθισμός είναι δυνατό να περιλαμβάνει διάφορες δραστηριότητες, όπως το κυβερνοσέξ και η θέαση πορνογραφικού υλικού. Όπως προαναφέρθηκε, οι Cooper, Delmonico και Burg (2000) εντόπισαν στο δείγμα τους ένα μικρό υποσύνολο ατόμων με εμφανώς καταναγκαστική σεξουαλική συμπεριφορά στο διαδίκτυο. Διαπίστωσαν επίσης ότι σε αυτή την ομάδα αντιπροσωπεύονταν δυσανάλογα οι γυναίκες και οι ομοφυλόφιλοι άνδρες, συγκριτικά με τους ετεροφυλόφιλους άνδρες. Οι Daneback, Ross και Mansson (2006) βρήκαν ότι τα άτομα με διαδικτυακό σεξουαλικό καταναγκασμό ήταν πιθανότερο να είναι άνδρες που έχουν κάποια σχέση, είναι αμφιφυλόφιλοι και έχουν μια σεξουαλικά μεταδιδόμενη λοίμωξη. Η Schneider (2000) υποστήριξε ότι ο εθισμός στο κυβερνοσέξ αποτελεί σημαντικό συντελεστή χωρισμού και διαζυγίου. Επίσης, στη μελέτη της, περίπου τα μισά άτομα που επιδίδονταν σε κυβερνοσέξ (52%) είχαν χάσει το ενδιαφέρον τους για το σεξ στο πλαίσιο μιας συντροφικής σχέσης. Πιο πρόσφατα, στη μελέτη των Brand et al. (2011) με 89 ετεροφυλόφιλους άνδρες, διαπιστώθηκε ότι οι συμμετέχοντες που βίωναν μεγαλύτερη υποκειμενική σεξουαλική διέγερση βλέποντας πορνογραφικές εικόνες στο διαδίκτυο ανέφεραν περισσότερα προβλήματα στην καθημερινή τους ζωή. Ήταν επίσης πιθανότερο να είναι εθισμένοι στο κυβερνοσέξ. Στη μελέτη των Corley και Hook (2012), γυναίκες που θεωρούσαν οι ίδιες ότι ήταν εθισμένες στο σεξ και τον έρωτα ήταν πιθανότερο να εκδηλώνουν υπερσεξουαλικές συμπεριφορές στο διαδίκτυο, συγκριτικά με τις μη εθισμένες.

5.6 ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΩΣ ΜΕΣΟ ΔΙΕΥΚΟΛΥΝΣΗΣ ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΩΝ ΔΙΑ ΖΩΣΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΩΝ ΕΠΑΦΩΝ

Ο κυβερνοχώρος παρέχει ευκαιρίες όχι μόνο για νέες σεξουαλικές δραστηριότητες αλλά και για την εύρεση παρτενέρ για ερωτικές επαφές στον φυσικό κόσμο. Με ιστοτόπους όπως το Gaydar και εφαρμογές όπως οι Badoo, Grindr και Hornet, εύλογα ο κυβερνοχώρος έχει γίνει ένα δημοφιλές μέρος για να κανονίσει κανείς σεξουαλικές συναντήσεις, ειδικά ανώνυμες επαφές μεταξύ ανδρών (Gass, Hoff, Stephenson & Sullivan, 2012). Οι Malu, Challenor, Theobald και Barton (2004) βρήκαν σε δείγμα Βρετανών συμμετεχόντων ότι η χρήση του διαδικτύου για την αναζήτηση σεξουαλικών παρτενέρ ήταν πιο διαδεδομένη στους άνδρες που έκαναν σεξ με άνδρες (47%), συγκριτικά με τους άνδρες που έκαναν σεξ με γυναίκες (14%) και τις γυναίκες που έκαναν σεξ με άνδρες (7%). Οι εργαζόμενοι του σεξ έχουν επισημάνει ότι το διαδίκτυο έχει παίξει τεράστιο ρόλο στην αύξηση των ευκαιριών για σεξουαλικές επαφές επί πληρωμή (Parsons, Koken & Bimbi, 2004). Οι Liau, Millett και Marks (2006) διαπίστωσαν, χορηγώντας ένα ερωτηματολόγιο εκτός διαδικτύου σε ομοφυλόφιλους άνδρες, ότι σε ποσοστό 40% είχαν βρει τους ερωτικούς τους συντρόφους μέσω διαδικτύου.

Το πλήθος των ανθρώπων που χρησιμοποιούν το διαδίκτυο για να εντοπίσουν ερωτικούς συντρόφους προκαλεί ωστόσο ανησυχία, δεδομένου ότι έχει βρεθεί συσχέτιση ανάμεσα σε

αυτή την πρακτική και την προσβολή από ένα σεξουαλικά μεταδιδόμενο νόσημα, μεταξύ άλλων από HIV. Για παράδειγμα, οι ανώνυμες σεξουαλικές επαφές μεταξύ ανδρών που κανονίζονται μέσω διαδικτύου συσχετίζονται θετικά με την εφαρμογή πρακτικών που ενέχουν κίνδυνο μετάδοσης του HIV (Kakietek, Sullivan & Heffelfinger, 2011· Klein, 2012). Οι Lee, Tam, Mak και Wong (2011), σε δείγμα 77 Κινέζων ανδρών που είχαν μολυνθεί από τον HIV, βρήκαν ότι πάνω από τους μισούς (51%) είχαν βρει σεξουαλικούς παρτενέρ μέσω διαδικτύου έναν χρόνο προτού μολυνθούν.

Οι παραπάνω μελέτες υποδηλώνουν ότι η χρήση του διαδικτύου για την εύρεση συντρόφων συνεπάγεται αυτή καθαυτήν υψηλότερο κίνδυνο εφαρμογής επισφαλών σεξουαλικών πρακτικών. Εντούτοις, έχει διαπιστωθεί ότι υπάρχουν και άλλοι παράγοντες που θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη. Για παράδειγμα, οι ερευνητές υποστηρίζουν ότι υπάρχει μια πιθανή επίδραση κοόρτης: η παλαιότερη γενιά ομοφυλόφιλων ανδρών είναι πιθανότερο να εφαρμόζει σεξουαλικά επικίνδυνες συμπεριφορές συγκριτικά με τη νεότερη γενιά (Kubicek, Carpineto, McDavitt, Weiss & Kipke, 2011). Οι Garofalo, Herrick, Mustanski και Donenberg (2007) βρήκαν στοιχεία υπέρ αυτής της επίδρασης. Στο δείγμα τους, το οποίο αποτέλεσαν 270 νέοι άνδρες που είχαν σεξουαλικές επαφές με άνδρες, το 68% είχαν χρησιμοποιήσει το διαδίκτυο για να βρουν ερωτικό παρτενέρ. Από αυτούς το 48% ήταν επιτυχείς και περίπου οι μισοί από αυτούς (53%) χρησιμοποιούσαν προφυλακτικά ανελλιπώς. Οι Coleman et al. (2010) διαπίστωσαν σε δείγμα 2.716 ομοφυλόφιλων ανδρών ότι εκείνοι που είχαν υψηλότερη βαθμολογία ως προς την καταναγκαστική σεξουαλική συμπεριφορά ήταν πιθανότερο να επιδίδονται σε πρωκτική σεξουαλική επαφή χωρίς προφυλάξεις.

Εντούτοις δεν έχουν βρει όλοι οι ερευνητές άμεση σχέση μεταξύ εντοπισμού σεξουαλικών παρτενέρ στο διαδίκτυο και εφαρμογής επικίνδυνων σεξουαλικών πρακτικών. Σε μια μελέτη με άρρενες εργαζόμενους του σεξ, οι Parsons et al. (2004) διαπίστωσαν ότι ορισμένοι άνδρες που εργάζονταν ως συνοδοί θεωρούσαν ότι το διαδίκτυο τους είχε δώσει μεγαλύτερο έλεγχο επί των σεξουαλικών αιτημάτων των πελατών τους. Ανέφεραν επίσης ότι τους έδινε την ευκαιρία να εκπαιδεύσουν τους πελάτες τους σχετικά με τις ασφαλείς πρακτικές στο σεξ. Ένας συνοδός είπε τα εξής στη συνέντευξη με τους ερευνητές:

Όταν ήμουν μικρότερος, δούλευα για ένα γραφείο υπηρεσιών συνοδού, κι έκανα σεξ με ανθρώπους και πολλές φορές έκανα πράγματα που δεν ήθελα να κάνω. Και το απεχθανόμουν. Αυτό μ' έκανε να νιώθω απαίσια κι αισθανόμουν σαν πόρνος. Κι έτσι, όταν ξεκίνησα αυτό το πράγμα [ανεξάρτητη διαφήμιση στο διαδίκτυο], παρόλο που εκπορνεύομαι κατά κάποιον τρόπο, είπα ότι θα το κάνω έτσι ώστε να μην νιώθω σαν πόρνος. Και τώρα λοιπόν δεν κάνω τίποτα που δεν θέλω να κάνω. Τίποτα που δεν θέλω ... Δεν κάνω μη ασφαλές σεξ. Μου λένε, ας πούμε, "Κάνεις ακάποτο;" και λέω "Όχι". Τίποτ' άλλο. Αυτό τους αρκεί. Αλλά δεν θέλω να λέω ψέματα και προσπαθώ να τους εξηγώ δυο πράγματα ... Επίσης είμαι 36. Μπορεί να λέω στο τηλέφωνο ότι είμαι 32, αλλά είμαι 36. Νομίζω πολλά νέα παιδιά, οι εικοσάρηδες, αυτοί δεν είδαν την προηγούμενη τους γενιά να πεθαίνει από το έιτζ. (σ. 1030)

5.7 ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΚΑΙ Η ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΥΓΕΙΑ

Αν και τα ερευνητικά στοιχεία είναι αρκετά σαφή όσον αφορά την αύξηση των σεξουαλικών κινδύνων για όσους αναζητούν παρτενέρ μέσω του διαδικτύου, η άλλη πλευρά του νομίσματος είναι πως το διαδίκτυο είναι χρήσιμο ως πηγή πληροφοριών σεξουαλικής υγείας, οι οποίες αποτρέπουν σεξουαλικούς κινδύνους. Οι Malu et al. (2004) διαπίστωσαν ότι τα άτομα που χρησιμοποιούσαν το διαδίκτυο για τον εντοπισμό ερωτικών παρτενέρ ήταν επίσης πιθανότερο να το χρησιμοποιούν για να βρουν πληροφορίες σεξουαλικής υγείας. Σύμφωνα με τα ερευνητικά στοιχεία, το διαδίκτυο παρέχει στους ομοφυλόφιλους άνδρες μια πρωτοφανή δυνατότητα ενημέρωσης για τη σεξουαλική υγεία και τις σχέσεις (Brown,

Maycock & Burns, 2005). Στη μελέτη των Kubicek et al. (2011) με δείγμα 526 νέων ανδρών, βρέθηκε ότι το διαδίκτυο ήταν σημαντικό γι' αυτούς όχι μόνο για την εύρεση σεξουαλικών συντρόφων αλλά και για την απόκτηση πληροφοριών σχετικά με τη σεξουαλική συμπεριφορά και υγεία. Οι ερευνητές υποστηρίζουν ότι το διαδίκτυο παρείχε έναν νέο χώρο για να αποκτήσουν πολλοί νέοι άνδρες πληροφορίες για την υγεία αλλά και να μοιραστούν τις ιστορίες τους (η αξιοποίηση του διαδικτύου για την υγεία θα αναπτυχθεί στο 15ο κεφάλαιο). Πολλοί άνδρες του δείγματος αφιέρωναν χρόνο για να γνωρίσουν τους πιθανούς ερωτικούς παρτενέρ τους μέσω διαδικτύου πριν από μια διά ζώσης συνάντηση. Οι ερευνητές καταλήγουν ότι "οι φορείς που θέλουν να ξεκινήσουν διαδικτυακές παρεμβάσεις θα πρέπει να γνωρίζουν πώς αποκτούν πρόσβαση οι νέοι άνδρες στο διαδίκτυο και για ποιους σκοπούς, προκειμένου να έχουν την πλέον αποτελεσματική απήχηση στους πληθυσμούς-στόχους" (σ. 812). Άλλοι ερευνητές έχουν διαπιστώσει επίσης ότι το διαδίκτυο είναι χρήσιμο για την ενημέρωση σχετικά με τη σεξουαλική υγεία, λόγω χάρη για την πρόληψη της μόλυνσης από τον HIV (Mustanski, Lyons & Garcia, 2011). Στη μελέτη των Hooper, Rosser, Horvath, Oakes και Danilenko (2008), η πλειονότητα των ομοφυλόφιλων ανδρών του δείγματος αναζητούσαν στο διαδίκτυο πληροφορίες σεξουαλικής υγείας (το 86% ψυχοσεξουαλικής υγείας και το 69% πρόληψης του HIV).

Έχει ακόμα διαπιστωθεί ερευνητικά ότι οι εργαζόμενες του σεξ είναι ικανές και πρόθυμες να συμμετάσχουν σε διαδικτυακές παρεμβάσεις για την πρόληψη του HIV ή των ΣΜΝ (Hong, Li, Fang, Lin & Zhang, 2011). Σε δείγμα με 1.022 εργαζόμενες του σεξ, οι Hong et al. βρήκαν ότι το 40% είχαν αναζητήσει στο διαδίκτυο πληροφορίες για τον HIV ή τα ΣΜΝ και περίπου τα δύο τρίτα του δείγματος δήλωσαν πρόθυμες να συμμετάσχουν σε διαδικτυακά προγράμματα πρόληψης HIV/ΣΜΝ.

Μολονότι όμως το διαδίκτυο είναι κατάλληλος χώρος για την παροχή πληροφοριών σεξουαλικής υγείας και η έρευνα έχει διαπιστώσει την προθυμία μερίδας ανθρώπων να το χρησιμοποιούν για να ενημερώνονται για θέματα σεξουαλικής υγείας, όπως θα δούμε αναλυτικότερα στο δέκατο πέμπτο κεφάλαιο, δεν είναι αξιόπιστες όλες οι πληροφορίες για θέματα υγείας που κυκλοφορούν στο διαδίκτυο. Για παράδειγμα, σύμφωνα με τη μεταανάλυση των Eysenbach, Powell, Kuss και Sa (2002), το 70% των 79 μελετών που ανασκοπήθηκαν κατέληξαν ότι μεγάλο μέρος των πληροφοριών υγείας που είναι διαθέσιμες στο διαδίκτυο είναι ανακριβείς, απαρχαιωμένες ή ελλιπείς. Ενδεικτικά, οι Lindley, Friendman και Struble (2012) διαπίστωσαν ότι μέρος των ιστοτόπων σεξουαλικής υγείας που απευθύνονταν σε λεσβίες δεν κάλυπταν το σύνολο των απαραίτητων για αυτές πληροφοριών.

5.8 ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΚΑΙ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ

Το διαδίκτυο παρέχει επίσης υποστήριξη στα άτομα που αντιμετωπίζουν σεξουαλικά ζητήματα. Οι μορφές υποστήριξης που προσφέρει το διαδίκτυο στα άτομα με σεξουαλικά προβλήματα και σε όσα θέλουν να μάθουν περισσότερα για τη σεξουαλικότητα έχουν αποτελέσει το αντικείμενο πλήθους ερευνών.

Η εφηβεία είναι μια περίοδος αναζήτησης ταυτότητας και ένας από τους τομείς της ταυτότητας είναι η σεξουαλικότητα (Erikson, 1964· Marcia, 1966). Όπως θα συζητήσουμε αναλυτικότερα στο έβδομο κεφάλαιο, το διαδίκτυο παρέχει νέες ευκαιρίες στους εφήβους για την αναζήτηση σεξουαλικής ταυτότητας. Οι Subrahmanyam, Smahel και Greenfield (2006) εξέτασαν ένα μεγάλο δείγμα συνομιλιών σε εφηβικά τσατ με και χωρίς επίβλεψη, και διαπίστωσαν ότι το 5% των συνομιλιών ήταν σεξουαλικού χαρακτήρα. Τα κορίτσια (σύμφωνα με τον αυτοπροσδιορισμό τους) παρήγαγαν πιο υπαινικτικά σεξουαλικά μηνύματα, ενώ τα αυτοπροσδιοριζόμενα αγόρια παρήγαγαν πιο απερίφραστα σεξουαλικά μηνύματα. Οι Suzuki και Calzo (2004) διαπίστωσαν ότι η σεξουαλική υγεία αποτελούσε

δημοφιλές θέμα στους ηλεκτρονικούς “πίνακες ανακοινώσεων”. Υποστήριξαν ότι, για τους εφήβους, “οι ηλεκτρονικοί πίνακες ανακοινώσεων αποδείχθηκαν πολύτιμος τόπος ανταλλαγής προσωπικών απόψεων, πρακτικών συμβουλών, συγκεκριμένων πληροφοριών και συναισθηματικής στήριξης, και έδωσαν τη δυνατότητα στους εφήβους να συζητήσουν ανοιχτά ευαίσθητα θέματα, όπως η σεξουαλικότητα και οι διαπροσωπικές σχέσεις” (σ. 685).

Από τον πρώτο καιρό μελέτης του διαδικτύου, οι ερευνητές διαπίστωσαν ότι αποτελεί έναν δυνητικά ασφαλή χώρο για να αποκαλύψει ένα άτομο, και ειδικά ένας έφηβος, την ομοφυλοφιλία του. Σύμφωνα με τα ευρήματα των McKenna και Bargh (1998), άτομα όλων των ηλικιών (15–62 έτη, $M = 34$ έτη) με περιθωριοποιημένες σεξουαλικές ταυτότητες ένωσαν άνετα να εκδηλώσουν τη σεξουαλικότητά τους στο διαδίκτυο, καθώς και να μιλήσουν ανοιχτά για αυτήν. Επιπροσθέτως, η αποδοχή που βίωσαν στις διαδικτυακές ομάδες τούς έδωσε την αυτοπεποίθηση να αποκαλύψουν τη σεξουαλική τους ταυτότητα και εκτός διαδικτύου, σε φίλους και συγγενείς. Στη μελέτη των Bond, Hefner και Drogos (2009) με ένα μικρό δείγμα 56 αυτοπροσδιοριζόμενων ΛΟΑ συμμετεχόντων, η πλειονότητα ανέφεραν ότι χρησιμοποιούσαν περισσότερο τα μέσα παρά τη διά ζώσης επικοινωνία για να συλλέξουν πληροφορίες κατά τη διαδικασία της αποκάλυψης της σεξουαλικής τους ταυτότητας. Αυτό ίσχυε περισσότερο για τους νεότερους συμμετέχοντες έναντι των μεγαλύτερων. Ενδιαφέρον ήταν το εύρημα ότι οι συμμετέχοντες που χρησιμοποιούσαν περισσότερο τα μέσα κατά τη διαδικασία της αποκάλυψης ήταν λιγότερο ανοιχτοί με την οικογένειά τους σχετικά με τη σεξουαλικότητά τους. Η χρήση μέσων δεν συσχετιζόταν με αίσθημα μοναξιάς ή χαμηλή αυτοεκτίμηση. Πιο πρόσφατα, σε μελέτη των Mustanski et al. (2011) με δείγμα 329 νέων ανδρών (18-24 ετών), οι συμμετέχοντες δήλωσαν ότι το διαδίκτυο τους παρείχε υποστήριξη στη διάρκεια της διαδικασίας αποκάλυψης της ταυτότητάς τους, ενώ υποστήριξη ανέφεραν επίσης όσοι λάμβαναν ομοφοβικά μηνύματα.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Ρίξε μια ματιά σε πληροφορίες σεξουαλικής υγείας που είναι διαθέσιμες στο διαδίκτυο. Πιστεύεις ότι οι συνομήλικόι σου θα ήταν πιθανότερο να αναζητήσουν αυτές τις πληροφορίες στο διαδίκτυο παρά να συμβουλευτούν έναν ιατρό ή να επισκεφτούν μια κλινική; Αιτιολόγησε την απάντησή σου.

5.9 ΕΦΗΒΟΙ ΚΑΙ ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΗ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Αν και ο κυβερνοχώρος προσφέρει ένα ασφαλές μέρος για να εξερευνήσουν οι έφηβοι μια περιθωριοποιημένη σεξουαλική ταυτότητα και να μιλήσουν ανοιχτά γι' αυτή, δεν μπορούμε να παραβλέψουμε τους κινδύνους που ενέχουν οι διαδικτυακές σεξουαλικές συμπεριφορές. Τη δεκαετία του 2010, εμφανίστηκε το λεγόμενο σέξτινγκ (sexting), μια συμπεριφορά που προκάλεσε πλήθος προβλημάτων στους εφήβους. Το σέξτινγκ είναι η χρήση ενός κινητού τηλεφώνου ή άλλης ηλεκτρονικής συσκευής για τη μετάδοση αισθησιακών φωτογραφιών ή βίντεο. Αυτό ενέχει τον εξής κίνδυνο: η προσωπική φωτογραφία ή βίντεο που στέλνει ένας έφηβος σε έναν φίλο/σύντροφο να διαδοθεί στη συνέχεια στο κοινωνικό τους δίκτυο.

Επιπλέον υπάρχει το ενδεχόμενο οι φωτογραφίες να σταλούν σε παιδόφιλους.

Σε μελέτη της Lenhart (2009), στις ΗΠΑ, το 4% των εφήβων 12-17 ετών που είχαν κινητό είπαν ότι είχαν στείλει δικές τους προκλητικές γυμνές ή σχεδόν γυμνές εικόνες μέσω μηνύματος κειμένου, ενώ το 15% είχαν λάβει τέτοιες εικόνες ενός ατόμου που γνώριζαν μέσω μηνύματος κειμένου στο κινητό τους. Επίσης οι μεγαλύτεροι έφηβοι έστελναν και λάμβαναν συχνότερα τέτοιες φωτογραφίες/βίντεο: το 8% των 17χρονων με κινητό είχαν στείλει μια προκλητική εικόνα με μήνυμα και το 30% είχαν λάβει μια γυμνή ή σχεδόν γυμνή εικόνα στο τηλέφωνό τους. Η Lenhart βρήκε επίσης ότι οι έφηβοι που πλήρωναν οι ίδιοι τους λογαριασμούς του τηλεφώνου τους ήταν πιθανότερο να στείλουν σεξουαλικά μηνύματα κειμένου: το 17% των εφήβων που πλήρωναν όλα τα έξοδα του κινητού τους είχαν στείλει

ερωτικές εικόνες μέσω μηνύματος, σε αντιδιαστολή με μόλις 3% των εφήβων που δεν πλήρωναν ή πλήρωναν εν μέρει μόνο τα έξοδα του κινητού τους. Οι ομάδες εστίασης που πραγματοποίησε η ερευνήτρια αποκάλυψαν ακόμα ότι υπάρχουν τρία κύρια σενάρια για το σέξτινγκ: (1) ανταλλαγή εικόνων αποκλειστικά μεταξύ δύο ερωτικών συντρόφων, (2) ανταλλαγή εικόνων μεταξύ συντρόφων, οι οποίες όμως κοινοποιούνται σε άλλους εκτός της σχέσης, και (3) ανταλλαγή εικόνων μεταξύ δύο ατόμων που δεν έχουν ακόμη σχέση αλλά το ένα τουλάχιστον θέλει να συνάψει σχέση με το άλλο (θα εξετάσουμε ξανά το σέξτινγκ στο 14ο κεφάλαιο, σε σχέση με τη γυμνή απεικόνιση ανηλίκων και τη νομοθεσία).

Τα είδη επικίνδυνων σεξουαλικών συμπεριφορών στο διαδίκτυο που οι έφηβοι αποφασίζουν να εκδηλώσουν καθορίζονται εν μέρει από τις νόρμες συμπεριφοράς των συνομηλίκων τους (Baumgartner, Valkenburg & Peter, 2011). Οι Baumgartner et al. (2011) εστίασαν σε τέσσερα είδη σεξουαλικής διαδικτυακής συμπεριφοράς των εφήβων: (α) αναζήτηση στο διαδίκτυο ενός ατόμου για να μιλήσουν σχετικά με το σεξ, (β) αναζήτηση ενός ατόμου στο διαδίκτυο για να κάνουν σεξ, (γ) αποστολή μιας φωτογραφίας ή ενός βίντεο που τους δείχνει εν μέρει γυμνούς σε κάποιον που γνωρίζουν μόνο διαδικτυακά, και (δ) αποστολή μιας διεύθυνσης ή ενός τηλεφωνικού αριθμού σε κάποιον που γνωρίζουν μόνο διαδικτυακά. Οι ερευνητές διαπίστωσαν ότι οι νόρμες παρατηρούμενης συμπεριφοράς και οι νόρμες έγκρισης των συνομηλίκων προέβλεπαν το αν ένας έφηβος εκδήλωνε επικίνδυνη σεξουαλική συμπεριφορά στο διαδίκτυο. Οι νόρμες συμπεριφοράς ωστόσο βρέθηκε ότι ήταν ισχυρότερες. Οι ερευνητές κατέληξαν ότι “η αντιλαμβανόμενη συμπεριφορά των συνομηλίκων πιθανόν είναι πιο σημαντική για την ερμηνεία της επικίνδυνης σεξουαλικής συμπεριφοράς των εφήβων στο διαδίκτυο, σε σχέση με το τι αντιλαμβάνονται ότι εγκρίνουν οι συνομήλικοί τους” (σ. 757).

Παρά το εύρημα για την επίδραση που ασκούν οι νόρμες των συνομηλίκων, είναι ενδιαφέρον ότι οι ίδιοι ερευνητές σε προηγούμενη μελέτη είχαν διαπιστώσει ότι οι έφηβοι δεν έπαιρναν περισσότερα σεξουαλικά ρίσκα στο διαδίκτυο απ' ό,τι οι ενήλικοι (Baumgartner, Valkenburg & Peter, 2010).

Η έκθεση σε τολμηρό σεξουαλικό περιεχόμενο στο διαδίκτυο είναι δυνατό να επηρεάσει τις στάσεις των εφήβων απέναντι στο σεξ. Οι Peter και Valkenburg (2006), σε μελέτη στην Ολλανδία, διαπίστωσαν ότι η έκθεση σε σεξουαλικό διαδικτυακό περιεχόμενο συσχετιζόταν με την αντιμετώπιση του σεξ ως διασκέδασης. Αυτή η σχέση ωστόσο επηρεαζόταν από το φύλο των εφήβων και μεσολαβούσα μεταβλητή ήταν ο βαθμός στον οποίο αντιλαμβάνονταν το διαδικτυακό υλικό ως ρεαλιστικό.

5.10 ΤΑ ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΛΕΓΧΟΜΕΝΑ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΑ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΟΥ ΣΕΞ ΣΤΟΝ ΚΥΒΕΡΝΟΧΩΡΟ

Όπως έχουμε τονίσει, οι διαδικτυακές σχέσεις και σεξουαλικές δραστηριότητες πιθανότατα θα αλλάξουν στο μέλλον. Ο κυβερνοχώρος θα συνεχίσει να εξελίσσεται και να ελκύει νέους χρήστες. Μία από τις πιθανές εξελίξεις αφορά την εξ αποστάσεως χρήση σεξουαλικών βοηθημάτων, η οποία ενοποιεί τον φυσικό κόσμο (χρήση των σεξουαλικών βοηθημάτων) με τον κυβερνοχώρο. Στις σχετικές αλληλεπιδράσεις, ένα άλλο άτομο ή σύνολο ατόμων χειρίζονται από απόσταση τα σεξουαλικά βοηθήματα ενός χρήστη. Σήμερα, υπάρχουν εφαρμογές σύνδεσης ενός έξυπνου κινητού με μια σεξουαλική συσκευή (π.χ., KissPhone, LovePalz, VIVI vibrator). Όταν ενεργοποιείται η συσκευή, παρέχει μια αίσθηση που επιχειρείται να μοιάζει με την αίσθηση του ανθρώπινου σώματος. Το KissPhone, για παράδειγμα, περιγράφεται ως εξής: “Το KissPhone έχει σχεδιαστεί για φιλιά εξ αποστάσεως. Έχει ένα στόμα, το οποίο φιλάς. [Η συσκευή] στη συνέχεια μετρά την πίεση, την ταχύτητα κρούσης, τη θερμοκρασία και τη δύναμη ρουφήγματος των χειλιών σου και μεταδίδει αυτές τις παραμέτρους στο KissPhone του απομακρυσμένου χρήστη, όπου αναπαράγει το φιλι σου

για τον τηλε-εραστή σου” (Halon, 2009). Το πώς θα εξελιχθούν οι σχετικές συσκευές στο μέλλον είναι ακόμη άγνωστο, όπως και τα ψυχολογικά επακόλουθα της αλληλεπίδρασης με αυτές.

5.11 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το διαδίκτυο, όπως χρησιμοποιήθηκε εξ αρχής για κοινωνικούς σκοπούς, χρησιμοποιήθηκε επίσης για σεξουαλικές δραστηριότητες ήδη από την εποχή που αποτελούσε μέσο με αποκλειστικά κειμενικό περιεχόμενο. Όπως δείξαμε σε αυτό κεφάλαιο, η συμμετοχή σε διαδικτυακές σεξουαλικές δραστηριότητες έχει θετικές και αρνητικές πτυχές. Μολονότι, αυτή τη στιγμή, η έρευνα δείχνει ότι τα άτομα που εντοπίζουν σεξουαλικούς παρτενέρ στο διαδίκτυο διατρέχουν αυξημένο κίνδυνο επικίνδυνων σεξουαλικών πρακτικών σε διά ζώσης επαφές, αυτό πιθανό να μην ισχύει στο μέλλον. Το διαδίκτυο μπορεί να αξιοποιηθεί για την προώθηση ασφαλών σεξουαλικών πρακτικών και να διαμορφωθεί με τέτοιο τρόπο ώστε να παρέχει έναν ασφαλή χώρο σεξουαλικής αναζήτησης και ανακάλυψης, ειδικά για τους νέους. Ωστόσο δεν μπορούμε να αγνοήσουμε τη σκοτεινή πλευρά των διαδικτυακών σεξουαλικών δραστηριοτήτων. Όπως θα δούμε πιο αναλυτικά σε επόμενα κεφάλαια, υπάρχουν άνθρωποι εθισμένοι στις διαδικτυακές δραστηριότητες, συμπεριλαμβανομένου του κυβερνοσέξ, και κάποιοι απατούν τον/τη σύντροφό τους μέσω αυτού. Το μέλλον των διαδικτυακών σεξουαλικών δραστηριοτήτων είναι άγνωστο. Υπάρχει το ενδεχόμενο να αναπτυχθούν περισσότερες διαδραστικές συσκευές, όπως τα εξ αποστάσεως ελεγχόμενα σεξουαλικά βοηθήματα, αλλά οι ψυχολογικές επιδράσεις τους και τα επακόλουθα στις σχέσεις των ανθρώπων μένει να διαπιστωθούν μέσω της μελλοντικής έρευνας.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Είναι ακόμη χρήσιμη η ιδέα του “Κινητήρα των τριών Α” για την εξήγηση της τάσης πολλών ανθρώπων να επιδίδονται σε σεξουαλικές δραστηριότητες στο διαδίκτυο;
2. Πώς θα όριζες το κυβερνοσέξ;
3. Είναι θετικός ή αρνητικός χώρος το διαδίκτυο για να εκδηλώσει κανείς σεξουαλική συμπεριφορά;
4. Πιστεύεις ότι η ενασχόληση με τα διαδραστικά πορνογραφικά παιχνίδια του διαδικτύου όπως το Chatroulette είναι ψυχολογικά ωφέλιμη ή όχι;
5. Με βάση τη θεωρητική και την εμπειρική βιβλιογραφία, τι σημαίνει ο εθισμός στις διαδικτυακές σεξουαλικές δραστηριότητες;
6. Πώς βλέπεις το μέλλον του σεξ στον κυβερνοχώρο;

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Baumgartner, S. E., Valkenburg, P. M. & Peter, J. (2011). The influence of descriptive and injunctive peer norms on adolescents’ risky sexual online behaviour. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 14(12), 753–758.
- Brand, M., Laier, C., Pawlikowski, M., Schachtel, U., Scholer, T. & Alstotter-Gleich, C. (2011). Watching pornographic pictures on the Internet: Role of sexual arousal ratings and psychological-psychiatric symptoms for using sex sites excessively. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 14(6), 371–377.
- Cooper, A., Delmonico, D. L. & Burg, R. (2000). Cybersex users, abusers, and compulsives: New findings and implications. *Sexual Addiction & Compulsivity: The Journal of Treatment and Prevention*, 7, 5–29.
- McKenna, K. Y. A. & Bargh, J. A. (1998). Coming out in the age of the Internet: Identity ‘demarginalization’ through virtual group participation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75(3), 681–694.
- Parsons, J. T., Koken, J. A. & Bimbi, D. S. (2004). The use of the Internet by gay and bisexual male escorts: Sex workers as sex educators. *AIDS Care*, 16(8), 1021–1035.
- Wyssocki, D. K. (1998). Let your fingers do the talking: Sex on an adult chat-line. *Sexualities*, 1, 425–452.

6 Διαδικτυακή απιστία

Η εταιρεία πίσω από τον δημοφιλή ιστότοπο γνωριμιών Ashley Madison, που προωθείται ως υπηρεσία για άτομα που θέλουν να απατήσουν τον/τη σύζυγό τους, δήλωσε τη Δευτέρα ότι παραβιάστηκε από χάκερ, οι οποίοι πιθανόν απέκτησαν τα προσωπικά δεδομένα των εκατομμυρίων μελών. Η ομάδα των χάκερ που ήταν υπεύθυνη για την επίθεση, ονόματι Impact Team, είπε ότι είχε κλέψει πληροφορίες για τα 37 εκατομμύρια μέλη της Ashley Madison. Για να μην δώσει στην κυκλοφορία τα δεδομένα, ζητούσε από την εταιρεία να θέσει εντελώς εκτός λειτουργίας τον ιστότοπο. Οι χάκερ είπαν ότι θα δημοσιοποιούσαν τα αληθινά ονόματα, τους κωδικούς και τις οικονομικές συναλλαγές των μελών, αν η Ashley Madison δεν ικανοποιούσε το αίτημά τους. Οι χάκερ έχουν ήδη διαρρεύσει μερικές πληροφορίες στο διαδίκτυο, αλλά δεν φαίνεται να συνιστούν τον κύριο όγκο των δεδομένων που συγκέντρωσαν. (Grandoni, 2015)

Το παραπάνω απόσπασμα από ένα ειδησεογραφικό άρθρο δείχνει εμφατικά ότι η απιστία με τη βοήθεια του διαδικτύου είναι μια πολύ κερδοφόρα δραστηριότητα. Ο κυβερνοχώρος έχει δημιουργήσει νέες ευκαιρίες για να απατήσει κανείς τον/τη σύντροφό του και έχει διευκολύνει με πολλούς τρόπους την τέλεση της απιστίας (διαδικτυακά και εκτός διαδικτύου). Η έρευνα για τη διαδικτυακή απιστία προσπαθεί να εξακριβώσει ποια είδη διαδικτυακών σεξουαλικών δραστηριοτήτων μπορούν να θεωρηθούν απιστία και ποια προκαλούν τη μεγαλύτερη αναστάτωση στους συντρόφους. Στο παρόν κεφάλαιο θα θέσουμε το ερώτημα για το αν οι διαδικτυακές σεξουαλικές συμπεριφορές στο σύνολό τους, συμπεριλαμβανομένου του κυβερνοσέξ με ένα άβαταρ, μπορούν να θεωρηθούν πράξεις προδοσίας. Πραγματευόμαστε ακόμα άλλες μορφές παραβίασης της συντροφικής πίστης, όπως η συναισθηματική προδοσία. Οι διαφορές ανδρών και γυναικών ως προς την αντίληψη της απιστίας εξετάζονται υπό το πρίσμα θεωριών, όπως η κοινωνική εξελικτική και η κοινωνική γνωστική θεωρία. Ωστόσο, όπως θα γίνει σαφές, οι ερευνητές πρέπει να κατανοήσουν βαθύτερα την ποικιλόμορφη προδοσία που συντελείται μέσω διαδικτύου, προκειμένου να αναπτύξουν θεωρίες που καλύπτουν την απιστία στον φυσικό κόσμο και στον κυβερνοχώρο, ειδικά λόγω της σπουδαιότητας που έχουν αποκτήσει οι ψηφιακές τεχνολογίες και της συχνής χρήσης τους.

6.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΗΣ ΑΠΙΣΤΙΑΣ

Για αρκετά χρόνια, οι μελετητές διαφωνούσαν για το αν η διαδικτυακή απιστία αποτελεί πραγματικό φαινόμενο ή όχι (Cooper, 2002· Maheu & Subotnik, 2001· Whitty, 2003β· Young, 1998). Σήμερα, είναι γενικά παραδεκτό ότι οι άνθρωποι μπορούν να απατήσουν τον/τη σύντροφό τους στο διαδίκτυο και είναι κάτι που συμβαίνει. Ωστόσο οι απόψεις συνεχίζουν να δίστανται ως προς το ποιες συμπεριφορές συνιστούν απιστία.

Διάφοροι λειτουργικοί ορισμοί έχουν δοθεί για τη διαδικτυακή απιστία. Ο Shaw (1997) δηλώνει ότι είναι “διαφορετική συμπεριφορικά από άλλα είδη απιστίας, ωστόσο οι παράγοντες που συντελούν σε αυτή και τα αποτελέσματά της είναι παρόμοια, αν εξετάσουμε το πώς επηρεάζει τη σχέση των συντρόφων” (σ. 29). Σύμφωνα με τον πιο συγκεκριμένο ορισμό που πρότειναν οι Young, Griffin-Shelley, Cooper, O’Mara και Buchanan (2000), μια διαδικτυακή παράλληλη σχέση είναι “μια ερωτική ή/και σεξουαλική σχέση που ξεκινά μέσω διαδικτυακής επαφής και διατηρείται κυρίως μέσω ηλεκτρονικών συζητήσεων με μηνύματα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και σε εικονικές κοινότητες όπως τσατ, διαδραστικά παιχνίδια ή ομάδες συζήτησης” (σ. 60). Αντίθετα, οι Maheu και Subotnik (2001) δίνουν έναν γενικό ορισμό της απιστίας: “Απιστία συμβαίνει όταν η δέσμευση μεταξύ δύο ανθρώπων αθετείται - ασχέτως από το πού, πώς ή με ποιον. Η απιστία είναι η αθέτηση μιας δέσμευσης με ένα πραγματικό πρόσωπο, είτε η σεξουαλική διέγερση προέρχεται από τον εικονικό κόσμο είτε από τον πραγματικό” (σ. 101).

Όπως έχουμε επισημάνει, το διαδίκτυο θα συνεχίσει να εξελίσσεται, επομένως είναι δύσκολο

να αναφέρουμε σε έναν ορισμό της διαδικτυακής απιστίας τους συγκεκριμένους διαδικτυακούς χώρους όπου είναι δυνατό να συμβεί (π.χ., ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, ιστότοποι κοινωνικής δικτύωσης). Εδώ προτείνουμε τον εξής ορισμό:

Διαδικτυακή απιστία συμβαίνει όταν οι κανόνες της σχέσης αθετούνται από την ανάρμοστη συμπεριφορά, συναισθηματική ή/και σεξουαλική, του ενός συντρόφου με τουλάχιστον ένα άλλο άτομο. Οι κανόνες διαφέρουν μεταξύ ζευγαριών, υπάρχουν όμως μερικοί θεμελιώδεις κανόνες, που συχνά είναι άρρητοι και αποτελούν τυπικές προσδοκίες των περισσότερων σοβαρών ερωτικών σχέσεων. Το διαδίκτυο μπορεί να είναι ο αποκλειστικός χώρος, ο κύριος ή ένας από τους χώρους όπου συμβαίνουν οι ανάρμοστες συναισθηματικές ή σεξουαλικές αλληλεπιδράσεις.

6.2 ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΑΠΙΣΤΙΑΣ

Όπως και η απιστία εκτός διαδικτύου, η διαδικτυακή απιστία διακρίνεται σε συναισθηματική ή/και σεξουαλική. Ωστόσο υπάρχει ένα μεγάλο εύρος σεξουαλικών και συναισθηματικών δραστηριοτήτων, οι οποίες δεν θεωρούνται όλες ανεξαιρέτως μορφές απιστίας.

6.2.1 Κυβερνοσέξ

Στο πέμπτο κεφάλαιο ασχοληθήκαμε με το κυβερνοσέξ και είπαμε ότι ως κυβερνοσέξ “νοείται γενικά η σύγχρονη επικοινωνία στον κυβερνοχώρο κατά την οποία δύο ή περισσότερα άτομα συζητούν σεξουαλικές φαντασιώσεις” (Whitty & Carr, 2006, σ. 21). Επισημάναμε επίσης ότι υπάρχουν διάφορες αντιλήψεις για το τι εμπεριέχει το κυβερνοσέξ, αλλά, σε γενικές γραμμές, οι άνθρωποι το βλέπουν ως μια περιγραφική διαδραστική δραστηριότητα που διεγείρει σεξουαλικά τα άτομα και ενδέχεται να περιλαμβάνει μια οπτική διάσταση. Οι υπάρχουσες έρευνες έχουν επανειλημμένως διαπιστώσει ότι το κυβερνοσέξ θεωρείται απιστία (Mileham, 2007· Parker & Wampler, 2003· Whitty, 2003β, 2005). Το εύρημα δεν περιορίζεται σε μελέτες όπου ερωτούνται οι συμμετέχοντες κατά πόσο θα τους στενοχωρούσε αν μάθαιναν ότι ο/σύντροφός τους εμπλεκόταν σε τέτοιες δραστηριότητες. Η Mileham (2007), για παράδειγμα, επέλεξε για τη μελέτη της 76 άνδρες και 10 γυναίκες από τα τσατ του Yahoo και του MSN για “παντρεμένους που φλέρταραν” (με ονομασία ‘Married and Flirting’ και ‘Married but Flirting’, αντίστοιχα) και πραγματοποίησε συνεντεύξεις. Στους εν λόγω ιστοτόπους συχνάζαν παντρεμένοι άνθρωποι που έκαναν κυβερνοφλέρτ και κυβερνοσέξ, και ενίοτε κανόνιζαν να συναντηθούν εκτός διαδικτύου. Μερικοί από τους συμμετέχοντες παραδέχτηκαν ότι αυτού του είδους οι διαδικτυακές δραστηριότητες θα μπορούσαν να θεωρηθούν απιστία.

6.2.2 Άλλες διαδικτυακές σεξουαλικές δραστηριότητες

Στο πέμπτο κεφάλαιο σκιαγραφήθηκαν πολλές διαδικτυακές σεξουαλικές δραστηριότητες, που δεν έχουν όλες εξεταστεί από τους ερευνητές της διαδικτυακής απιστίας. Εκτός από το κυβερνοσέξ, οι Parker και Wampler (2003) προσδιόρισαν διάφορες ακόμα σεξουαλικές αλληλεπιδράσεις στο διαδίκτυο που οι συμμετέχοντες της μελέτης αντιλαμβάνονταν ως απιστία, όπως η αλληλεπίδραση σε τσατ “μόνο για ενήλικες” και η εγγραφή σε ιστοτόπους πορνογραφικού ή άλλου σεξουαλικού περιεχομένου. Πιο πρόσφατα, οι Schneider, Weiss και Samenow (2012) προσδιόρισαν διάφορες διαδικτυακές σεξουαλικές αλληλεπιδράσεις που θεωρούνται από τα άτομα απιστία, όπως (α) το να παρακολουθήσει ένας σύντροφος μόνος του μια πορνοταινία, (β) το να ανταλλάξει σεξουαλικά μηνύματα σε τσατ και να δει πορνογραφικό υλικό, και (γ) το να ανταλλάξει σεξουαλικά μηνύματα σε τσατ και μετά να συναντηθεί με τον συνομιλητή από το τσατ. Οι εν λόγω διαδικτυακές δραστηριότητες λαμβάνουν χώρα μέσω υπολογιστών ή/και κινητών τηλεφώνων.

6.2.3 Πορνογραφία

Για την πλειονότητα των ερωτηθέντων στις μελέτες η παρακολούθηση πορνό δεν θεωρείται απιστία (αν και συχνά τα άτομα στενοχωρούνται όταν μαθαίνουν ότι ο/η σύντροφός τους βλέπει πορνό). Οι Parker και Wampler (2003) διαπίστωσαν ότι το να επισκέπτεται ο/η σύντροφος τσατ “μόνο για ενήλικες” χωρίς να αλληλεπιδρά και το να επισκέπτεται διάφορους ιστοτόπους σεξουαλικού περιεχομένου επίσης δεν θεωρούνταν παραβιάσεις των κανόνων της σχέσης. Υποστηρίζεται ότι η παρακολούθηση πορνό είναι λιγότερο πιθανό να γίνει αντιληπτή ως αθέτηση των κανόνων της σχέσης, επειδή είναι παθητική δραστηριότητα, που συχνά δεν περιλαμβάνει αλληλεπίδραση με άλλο άτομο. Επίσης δεν υπάρχει ουσιαστικά η δυνατότητα να οδηγήσει σε αλληλεπίδραση με το παρακολουθούμενο άτομο.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Ποιες διαδικτυακές σεξουαλικές δραστηριότητες θα σε στενοχωρούσε να κάνει ο/η σύντροφός σου; Υπάρχουν τέτοιες δραστηριότητες που δεν θα σε ενοχλούσαν; Πιστεύεις ότι οι απόψεις σου είναι παρόμοιες με των άλλων ανθρώπων;

6.3 ΕΙΚΟΝΙΚΗ Ή ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗ;

Γιατί οι διαδικτυακές σεξουαλικές δραστηριότητες θεωρούνται από την πλειονότητα απιστία, ενώ είναι απλώς εικονικές; Σύμφωνα με τη Whitty (2003β, 2005, 2011), την απάντηση δίνουν έρευνες που εξέτασαν πιο παραδοσιακές μορφές αθέτησης της συντροφικής πίστης. Συγκεκριμένα, από προηγούμενες έρευνες για την απιστία προκύπτει ότι η “ψυχική αποκλειστικότητα” είναι εξίσου σημαντική με τη “σεξουαλική αποκλειστικότητα” (Yarab & Allgeier, 1998). Στη μελέτη των Roscoe, Cavanaugh και Kennedy (1988), προπτυχιακοί φοιτητές δήλωσαν ότι σεξουαλικές αλληλεπιδράσεις, όπως τα φιλιά, το φλερτ και τα χάδια με άλλο άτομο πέραν του/της συντρόφου σου, πρέπει να θεωρούνται απιστία. Οι Yarab, Sensibaugh και Allgeier (1998) ανέδειξαν μία σειρά από σεξουαλικές συμπεριφορές που θεωρούνται απιστία, πέραν της συνουσίας, στις οποίες περιλαμβάνονται τα παθιασμένα φιλιά, οι ερωτικές φαντασιώσεις, η σεξουαλική έλξη και το φλερτ. Οι Yarab και Allgeier (1998) διαπίστωσαν ότι, όσο μεγαλύτερη απειλή ήταν οι ερωτικές φαντασιώσεις για την υπάρχουσα σχέση, τόσο πιθανότερο ήταν να κριθούν ως απιστία. Για παράδειγμα, η φαντασίωση του/της συντρόφου σου που αφορά τον καλύτερό σου φίλο (ή την καλύτερή σου φίλη) θεωρείται συνήθως μεγαλύτερη απειλή και επομένως μεγαλύτερη αθέτηση της συντροφικής πίστης απ' ό,τι η φαντασίωση που αφορά έναν/μία σταρ του σινεμά.

Για να επανέλθουμε στο ερώτημα, από την εμπειρική έρευνα συνάγεται ότι προδοσία θεωρείται η σεξουαλική επιθυμία για ένα άλλο άτομο. Κατά συνέπεια, οι εκδηλώσεις αυτής της σεξουαλικής επιθυμίας, καθώς και οι φαντασιώσεις για το αντικείμενό της είναι δυνατό να αναστατώσουν τον σύντροφο. Όμως η επιθυμία θα πρέπει να γίνεται αντιληπτή ως δύναμη αμοιβαία και υλοποιήσιμη. Επομένως αν κάποιος/α φαντασιώνεται μια ερωτική συνεύρεση με τον Μπραντ Πιτ ή έναν ζιγκολό, ο/η σύντροφός του/της είναι πολύ λιγότερο πιθανό να ανησυχήσει, συγκριτικά με την περίπτωση φαντασιώσεων που αφορούν σεξ με τον/την “κολλητό/ή” του/της ή με έναν ξένο με τον οποίο κάνει κυβερνοσέξ.

6.4 ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΑΠΙΣΤΙΑ

Η έρευνα για την εκτός διαδικτύου απιστία έχει δείξει ότι η απιστία ενίοτε δεν είναι σεξουαλική αλλά συναισθηματική. Συναισθηματική απιστία θεωρείται το να ερωτευτείς ένα άλλο άτομο πέραν του συντρόφου σου ή να μοιραστείς πολύ προσωπικές λεπτομέρειες ή/και μυστικά που σε αφορούν με κάποιον που σε ελκύει πέραν του συντρόφου σου. Έχει διαπιστωθεί ότι η συναισθηματική απιστία είναι εξίσου δυσάρεστη γι' αυτόν που τη βιώνει είτε λαμβάνει χώρα στο διαδίκτυο είτε εκτός αυτού. Αυτό το εύρημα είναι λογικό, αν λάβουμε υπόψη τις έρευνες που παρουσιάστηκαν συνοπτικά στο τρίτο κεφάλαιο σχετικά με τις

διαδικτυακές σχέσεις, όπου φάνηκε ότι μερικοί τις αντιλαμβάνονται ως εξίσου βαθιές και συναισθηματικά ικανοποιητικές με τις εκτός διαδικτύου σχέσεις. Η συναισθηματική απιστία αποτυπώνεται στο παρακάτω απόσπασμα, από μία μελέτη στην οποία δόθηκε στους συμμετέχοντες η αρχή μιας ιστορίας με θέμα τη διαδικτυακή απιστία και τους ζητήθηκε να την ολοκληρώσουν (Whitty, 2005):

“Είναι κέρατο”, είπε εκείνη αρκετά ήρεμα.

“Όχι, δεν σε κερατώνω. Ε, δεν πήγα κιόλας μαζί της. Μ' εσένα έχω σχέση και, όπως σου είπα, δεν έχω *KAMIA* πρόθεση να τη συναντήσω” είπε και χώθηκε στο κρεβάτι.

“Είναι “συναισθηματική” απιστία” είπε εκείνη, καθώς άρχιζε να την κυριεύει ο θυμός.

“Γιατί το λες αυτό;” τη ρώτησε -στα μάτια του φαινόταν πως το διασκεδάζει.

“Η απιστία δεν είναι πάντα σαρκική. Αυτή είναι η μία μόνο πλευρά...”. Εκείνος σκεπάστηκε με τα σεντόνια και στριφογύρισε στο κρεβάτι. “Χμ... Ξέρω πως δεν την έχεις συναντήσει από κοντά *ακόμη*, γι' αυτό το λέω, και πάλι όμως με ενοχλεί, Μαρκ”. Κάθισε στην άκρη του κρεβατιού.

“Μη θυμώνεις. Εσένα αγαπώ. Επομένως *πώς γίνεται να είναι συναισθηματική απιστία;*”. Ανακάθισε κι αυτός.

“Μου κρύβεις πράγματα. Στις σχέσεις το παν είναι η εμπιστοσύνη! Κι εγώ πώς να σε εμπιστευτώ, όταν μου κρύβεις πράγματα για το “κορίτσι του ίντερνετ;” (σ. 62-63)

6.5 ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΦΥΛΟΥ: ΠΟΙΟ ΕΙΝΑΙ ΧΕΙΡΟΤΕΡΟ, ΤΟ ΣΕΞ Ή Ο ΕΡΩΤΑΣ;

Γενικά, φαίνεται ότι οι άνδρες και οι γυναίκες δεν διαφέρουν στον βαθμό ή στη συχνότητα με την οποία βιώνουν ζήλια ή αναστάτωση για τις παραδοσιακές μορφές απιστίας (Buss, 2000). Εντούτοις ορισμένοι ερευνητές διαπίστωσαν διαφορά των δύο φύλων ως προς τη “βαρύτητα που δίνουν στα ερεθίσματα που πυροδοτούν ζήλια” (Buss, 2000, σ. 46). Όπως εξηγεί ο Buss (2000): “οι άνδρες προβλέπεται να δίνουν περισσότερη βαρύτητα σε ερεθίσματα που αφορούν σεξουαλική απιστία, ενώ οι γυναίκες σε ερεθίσματα που αφορούν μακροχρόνια ανακατεύθυνση επένδυσης, όπως η συναισθηματική σχέση με ένα άλλο άτομο” (σ. 46). Ο Buss εξηγεί το εύρημα από τη σκοπιά της εξελικτικής θεωρίας, σύμφωνα με την οποία, μέσω της φυσικής επιλογής, το ανθρώπινο είδος έχει κληρονομήσει ορισμένα χαρακτηριστικά προσωπικότητας και συναισθηματικές αντιδράσεις. Οι άρρενες πρόγονοί μας, υποστηρίζουν ερευνητές όπως ο Buss, αντιμετώπιζαν μια σοβαρή απειλή εξαιτίας της μοιχείας: την αβεβαιότητα για την πατρότητα των παιδιών που γεννούσε το ταίρι τους. Γι' αυτό οι άνδρες είναι πιθανότερο να αντιδράσουν με εντονότερη ζήλια στη σεξουαλική απιστία συγκριτικά με τις γυναίκες. Οι γυναίκες πρόγονοί μας, από την άλλη, αντιμετώπιζαν τον κίνδυνο ο άπιστος σύντροφος να στρέψει τους πόρους που διέθετε σε μια άλλη γυναίκα και τα παιδιά της. Κατά συνέπεια, οι γυναίκες ανέπτυξαν μια έμφυτη ζήλια ως αντίδραση στη συναισθηματική απιστία (η υπόθεση εδώ είναι ότι ο άνδρας θα δαπανήσει πόρους στην “άλλη γυναίκα” με την οποία είναι ερωτευμένος).

Σύμφωνα με την έρευνα για την εκτός διαδικτύου απιστία, όταν οι άνθρωποι καλούνται να επιλέξουν την πιο δυσάρεστη μεταξύ σεξουαλικής και συναισθηματικής απιστίας, οι γυναίκες, περισσότερο από τους άνδρες, αποτιμούν ως πιο επώδυνη τη συναισθηματική συμπεριφορά με ένα τρίτο άτομο (Shackelford & Buss, 1996). Σε παρόμοιο αποτέλεσμα έχουν καταλήξει μελέτες στις οποίες οι συμμετέχοντες δεν υποχρεώνονταν να επιλέξουν. Για παράδειγμα, οι Roscoe et al. (1988) ζήτησαν από τους συμμετέχοντες να καταγράψουν συμπεριφορές που θεωρούσαν ότι παρέβαιναν τους κανόνες των σχέσεων. Οι άνδρες συμμετέχοντες ήταν πιθανότερο να δηλώσουν ότι μια σεξουαλική επαφή με διαφορετικό παρτενέρ αποτελεί αντιπροσωπευτικό παράδειγμα της απιστίας. Αντίθετα, οι γυναίκες ήταν

πιθανότερο να αναφέρουν ως πράξεις απιστίας το να περνάς χρόνο με ένα άλλο άτομο και το να έχεις μυστικά από τον/τη σύντροφό σου. Επισημαίνουμε ωστόσο ότι τόσο οι άνδρες όσο και οι γυναίκες χαρακτηρίζουν τη σεξουαλική συμπεριφορά με τρίτο άτομο ως πιο ανεπίτρεπτη και ως μεγαλύτερη προδοσία, συγκριτικά με τη συναισθηματική συμπεριφορά με τρίτο άτομο (Shackelford & Buss, 1996).

Οι ερμηνείες των εξελικτικών θεωρητικών για την απιστία δεν είναι αποδεκτές από όλους τους θεωρητικούς. Οι DeSteno, Bartlett, Braverman και Salovey (2002), για παράδειγμα, υποστήριξαν ότι η μεθοδολογία του Buss και των συνεργατών του για τον έλεγχο των ισχυρισμών τους δεν ήταν έγκυρη, μεταξύ άλλων γιατί ο έλεγχος της υπόθεσης με διαφορετικές μεθοδολογίες δεν κατέληγε πάντα στα ίδια αποτελέσματα. Τα ευρήματα του Buss και των συνεργατών του υποστηρίχθηκαν μέσω ερωτήσεων αναγκαστικής επιλογής, στις οποίες οι συμμετέχοντες έπρεπε να επιλέξουν αν θεωρούν χειρότερη τη σεξουαλική ή τη συναισθηματική απιστία. Ωστόσο, όταν ζητείται από τους συμμετέχοντες να προσδιορίσουν τον βαθμό δυσφορίας που θα ένιωθαν σε κάθε σενάριο, συνήθως δεν προκύπτουν διαφορές φύλου.

Για την εξήγηση της ζήλιας και της αναστάτωσης που βιώνει ένα άτομο ως αποτέλεσμα της συντροφικής προδοσίας έχουν αναπτυχθεί εναλλακτικές θεωρίες. Σύμφωνα με ορισμένους θεωρητικούς, οι υπάρχουσες διαφορές φύλου δεν αντανακλούν απαραίτητως έμφυτες ψυχολογικές διαστάσεις, αλλά εξηγούνται πιο ικανοποιητικά από μια κοινωνικογνωστική προσέγγιση ή από θεωρίες της ανάπτυξης (π.χ. DeSteno & Salovey, 1996· Harris, 2004· Harris & Christenfeld, 1996). Οι υποστηρικτές αυτών των θεωριών πιστεύουν ότι είναι κρίσιμο να κατανοήσουμε τι σημασία αποδίδουν οι άνδρες και οι γυναίκες στην απιστία του συντρόφου τους. Η σχετική υπόθεση έχει ονομαστεί “υπόθεση της διπλής βολής” (DeSteno & Salovey, 1996) ή “υπόθεση δύο σε ένα” (Harris & Christenfeld, 1996) -και οι δύο λένε ουσιαστικά ότι οι άνδρες νιώθουν διπλά αναστατωμένοι όταν σκέφτονται τη σύντροφό τους να κάνει σεξ με έναν άλλον άνδρα, γιατί πιστεύουν πως αυτό πιθανότατα σημαίνει ότι είναι ερωτευμένη μαζί του. Επομένως η σεξουαλική απιστία υποδηλώνει και συναισθηματική απιστία. Οι γυναίκες, αντίθετα, θεωρούν ότι οι άνδρες μπορούν να κάνουν σεξ χωρίς να είναι ερωτευμένοι και ως εκ τούτου δεν πιστεύουν ότι η σεξουαλική απιστία υποδηλώνει συναισθηματική απιστία. Οι γυναίκες, από τη μεριά τους, νιώθουν να πλήττονται διπλά, όταν πιστεύουν ότι ο σύντροφός τους είναι ερωτευμένος με μια άλλη γυναίκα. Αυτό συμβαίνει επειδή πιστεύουν ότι η συναισθηματική απιστία υποδηλώνει σεξουαλική απιστία. Οι άνδρες αντίθετα δεν υποθέτουν ότι η σύντροφός τους, όταν είναι ερωτευμένη με έναν άλλον άνδρα, κάνει σεξ μαζί του, συνεπώς δεν βιώνουν επιπλέον αναστάτωση από αυτή τη σκέψη.

Για να ελέγξουν τους ισχυρισμούς τους, οι Harris και Christenfeld (1996) ζήτησαν από τους συμμετέχοντες της μελέτης τους να σκεφτούν μια σοβαρή ερωτική σχέση που είχαν και να φανταστούν τον/τη συγκεκριμένο/η σύντροφο να έχει μια σεξουαλική επαφή με ένα άλλο άτομο. Σε μια πεντάβαθμη κλίμακα Likert οι συμμετέχοντες έπρεπε να εκτιμήσουν την πιθανότητα ο/η σύντροφος να ήταν ερωτευμένος με το άτομο με το οποίο έκανε σεξ. Επιπλέον τους ζητήθηκε να σκεφτούν ξανά μια σοβαρή ερωτική σχέση που είχαν και να φανταστούν ότι ο συγκεκριμένος σύντροφος ήταν ερωτευμένος με ένα άλλο άτομο. Σε μια πεντάβαθμη κλίμακα Likert οι συμμετέχοντες έπρεπε να εκτιμήσουν την πιθανότητα ο/η σύντροφος να έκανε σεξ με το άτομο με το οποίο ήταν ερωτευμένος/η. Η έρευνα διαπίστωσε, όπως είχε προβλεφθεί, ότι οι άνδρες ήταν πιθανότερο να πουν ότι η σύντροφός τους ήταν ερωτευμένη με το άτομο με το οποίο έκανε σεξ και οι γυναίκες ήταν πιθανότερο να πουν ότι ο σύντροφός τους έκανε σεξ με το άτομο που είχε ερωτευτεί.

6.5.1 Διαφορές φύλου στο διαδίκτυο

Οι παρατηρούμενες διαφορές φύλου αναφορικά με τη διαδικτυακή απιστία είναι συγκεχυμένες και όχι τόσο σαφείς όσο στην έρευνα για την παραδοσιακή απιστία. Σε συμφωνία με προηγούμενες έρευνες για την εκτός διαδικτύου απιστία, η Whitty (2005)

διαπίστωσε σε μια δραστηριότητα συγγραφής ιστορίας ότι οι γυναίκες, περισσότερο απ' ό,τι οι άνδρες, ανέφεραν τη συναισθηματική προδοσία στις ιστορίες τους με θέμα την κυβερνοαπιστία. Επίσης, σε συμφωνία με προηγούμενες έρευνες για την εκτός διαδικτύου προδοσία (π.χ., Amato & Previti, 2003· Paul & Galloway, 1994), οι γυναίκες ήταν πιθανότερο απ' ό,τι οι άνδρες να γράψουν ότι θα διέκοπταν τη σχέση αν ανακάλυπταν ότι ο σύντροφός τους είχε παράλληλη σχέση μέσω διαδικτύου. Επιπροσθέτως, οι γυναίκες στη μελέτη της Whitty (2005) ήταν πιθανότερο σε σχέση με τους άνδρες να αναφερθούν στον χρόνο που στερούσε από τη σχέση η απιστία και στην απομάκρυνση που προκαλούσε.

Είναι ενδιαφέρον πως, όταν ζητιόταν από τους συμμετέχοντες να αποτιμήσουν σενάρια, οι όποιες διαφορές φύλου ήταν σε αντίθετη κατεύθυνση απ' ό,τι θα προέβλεπαν οι παραδοσιακές θεωρίες απιστίας. Στη μελέτη των Parker και Wampler (2003) φάνηκε ότι οι γυναίκες έβλεπαν τις διαδικτυακές σεξουαλικές δραστηριότητες πιο σοβαρά απ' ό,τι οι άνδρες. Στη μελέτη της Whitty's (2003β) οι γυναίκες ήταν πιο πιθανό από τους άνδρες να πιστεύουν ότι οι σεξουαλικές πράξεις συνιστούσαν προδοσία. Οι Whitty και Quigly (2008) εξέτασαν την ισχύ της υπόθεσης της διπλής βολής (αλλιώς υπόθεση "δύο σε ένα") στις στάσεις απέναντι στην κυβερνοαπιστία, αλλά δεν βρήκαν διαφορές φύλου ούτε στοιχεία υπέρ της υπόθεσης. Επιπλέον, οι συμμετέχοντες ήταν πολύ λιγότερο πιθανό να πιστεύουν ότι το κυβερνοσέξ υποδήλωνε έρωτα ή ότι ο διαδικτυακός έρωτας υποδήλωνε κυβερνοσέξ απ' το να πιστεύουν ότι η διά ζώσης σεξουαλική επαφή υποδήλωνε έρωτα ή ότι ο διά ζώσης έρωτας υποδήλωνε σεξουαλική επαφή. Οι ερευνητές προτείνουν διάφορες εξηγήσεις για αυτά τα ευρήματα. Πρώτον, δεδομένου ότι, σύμφωνα με την έρευνα, οι περισσότεροι άνθρωποι δεν έχουν επιδοθεί σε σεξουαλικές δραστηριότητες στο διαδίκτυο, δεν συνδέουν αυθόρμητα τον έρωτα με το κυβερνοσέξ. Δεύτερον, καθώς το κυβερνοσέξ είναι ποιοτικά διαφορετικό από τη συνουσία, μολοντί τα άτομα είναι πιθανό να το δουν ως παράβαση των κανόνων της σχέσης, δεν το συνδέουν απαραίτητως με τον έρωτα, όπως θα έκαναν με την απιστία εκτός διαδικτύου.

6.6 ΠΟΙΟΤΙΚΕΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΜΕΤΑΞΥ ΠΑΡΑΛΛΗΛΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΚΑΙ ΕΚΤΟΣ ΑΥΤΟΥ

Ελάχιστες έρευνες έχουν συγκρίνει τις παράλληλες ερωτικές σχέσεις που συνάπτονται στο διαδίκτυο και εκτός αυτού. Ωστόσο, από αυτά που γνωρίζουμε για τις διαδικτυακές σχέσεις, μπορούμε να διατυπώσουμε υποθέσεις για δύο διαφορές. Η πρώτη είναι ότι οι διαδικτυακές σχέσεις ασκούν πιο σαγηνευτική έλξη συγκριτικά με τις σχέσεις εκτός διαδικτύου, δεδομένου ότι το διαδίκτυο, όπως ξέρουμε, είναι χώρος δημιουργίας "υπερπροσωπικών" σχέσεων. Η δεύτερη διαφορά είναι ότι, ψυχολογικά, είναι ευκολότερο να συνάψει κανείς μια διαδικτυακή παράλληλη σχέση, επειδή θεωρητικά ο εικονικός κόσμος είναι εύκολο να "διαχωριστεί" από την καθημερινότητα.

6.6.1 Εξιδανίκευση των διαδικτυακών σχέσεων

Στο τρίτο κεφάλαιο επισημάνσαμε ότι οι σχέσεις που αναπτύσσονται στο διαδίκτυο είναι ενίοτε "υπερπροσωπικές" (Walther, 1996, 2007· Walther, Slovacek & Tidwell, 2001). Λόγω της υπερ-οικειότητας που επιτυγχάνεται κατά την επικοινωνία μέσω υπολογιστή (ΕΜΥ), υπάρχει ο κίνδυνος αυτές οι σχέσεις, όσο παραμένουν στο διαδίκτυο, να φαντάζουν πιο ελκυστικές και δελεαστικές, οδηγώντας στην εξιδανίκευση. Ορισμένα χαρακτηριστικά της ΕΜΥ κάνουν τα άτομα να ενεργούν στρατηγικά ως προς την παρουσίαση του εαυτού τους, με αποτέλεσμα να φαίνονται πιο συμπαθητικά, σε σχέση με την εντύπωση που συνήθως δημιουργούν σε άλλους χώρους. Οι αντιδράσεις που δέχονται προς αυτόν τον προσεγμένο, συμπαθητικό εαυτό πιθανό να είναι πιο ελκυστικές από τις αντιδράσεις που δέχονται προς τον πιο πεζό, καθημερινό εαυτό τους. Επιπλέον, αν και ο συνομιλητής τους εφαρμόζει την ίδια στρατηγική,

θα φαίνεται και αυτός πιο συμπαθητικός απ' ό,τι οι άνθρωποι που γνωρίζουν στην καθημερινότητά τους. Έχει υποστηριχθεί ότι αυτή η γοητεία που ασκούν οι διαδικτυακές σχέσεις είναι εύκολο να οδηγήσει σε παράλληλες ερωτικές σχέσεις (Whitty, 2010· Whitty & Carr, 2005).

6.6.2 Αντικειμενοτρόπες σχέσεις: Διχοτόμηση

Χρήσιμο για να εξηγήσουμε την έλξη που ασκούν οι διαδικτυακές σχέσεις είναι επίσης το έργο της Melanie Klein σχετικά με τη διχοτόμηση (splitting) (Whitty & Carr, 2005, 2006). Η Klein θεωρούσε ότι η διχοτόμηση είναι ένας από τους πιο αρχέγονους/βασικούς μηχανισμούς άμυνας απέναντι στο άγχος. Σύμφωνα με την Klein (1986), το Εγώ αποτρέπει τη “μόλυνση” του καλού μέρους ενός αντικειμένου από το κακό κομμάτι του διαχωρίζοντάς το και απαρνούμενο ένα δικό του κομμάτι. Το βρέφος σχετίζεται με το στήθος της μητέρας του, το οποίο αντιλαμβάνεται ως καλό αλλά και κακό αντικείμενο. Το στήθος πότε ικανοποιεί τις ανάγκες του και πότε όχι, και το βρέφος προβάλλει σε αυτό ταυτόχρονα αγάπη και μίσος. Από τη μία, λοιπόν, το βρέφος εξιδανικεύει αυτό το καλό αντικείμενο, αλλά, από την άλλη, αντιλαμβάνεται το κακό αντικείμενο ως τρομακτικό, στερητικό και έναν διώκτη που απειλεί να καταστρέψει αφενός το ίδιο και αφετέρου το καλό αντικείμενο. Το βρέφος προβάλλει συναισθήματα αγάπης και εξιδανικεύει το καλό αντικείμενο, αλλά υπερβαίνει την απλή προβολή και προσπαθεί να προκαλέσει στη μητέρα συναισθήματα προς το κακό αντικείμενο, για το οποίο πρέπει εκείνη να αναλάβει την ευθύνη (διαδικασία προβολικής ταύτισης). Η Κλάιν ονόμασε αυτή τη φάση της ανάπτυξης “παρανοειδή-σχιζοειδή θέση”. Ένας άλλος πιθανός μηχανισμός άμυνας αυτού του λιγότερο ανεπτυγμένου Εγώ είναι η προσπάθεια άρνησης της πραγματικότητας του αντικειμένου-διώκτη. Μολονότι η φυσιολογική ανάπτυξη διέρχεται από αυτή τη φάση, αυτός ο αρχέγονος μηχανισμός ενάντια στο άγχος είναι μια αντίδραση παλινδρόμησης που δεν ξεπερνάμε ποτέ, με την έννοια ότι μας είναι πάντα διαθέσιμος. Στο ανεπτυγμένο Υπερέγώ τα καλά αντικείμενα αντιπροσωπεύουν το φανταστικό ιδεώδες του Εγώ και άρα “τη δυνατότητα επιστροφής στον ναρκισσισμό” (Schwartz, 1990, σ. 18).

Είναι ίσως χρήσιμο να σκεφτούμε το άτομο με το οποίο συνάπτει κάποιος παράλληλο δεσμό στο διαδίκτυο ως “καλό αντικείμενο”, σύμφωνα με τη θεωρία των αντικειμενοτρόπων σχέσεων (object relations theory) της Klein. Δεδομένου ότι οι αλληλεπιδράσεις στον κυβερνοχώρο συχνά γίνονται αντιληπτές ως αποκομμένες από τον έξω κόσμο (Whitty & Carr, 2006), είναι δυνητικά ευκολότερο να διαχωριστεί αμυντικά μια εξωσυσζυγική/παράλληλη σχέση στο διαδίκτυο από την υπόλοιπη πραγματικότητα του ατόμου. Η διαδικτυακή σχέση είναι δυνατό να εκπληρώνει μια φαντασίωση απεριόριστης παντοδυναμίας, στην οποία είναι δύσκολο να ανταποκριθεί μια σχέση στην πραγματικότητα. Ως εκ τούτου, η διαδικτυακή σχέση μπορεί να οδηγήσει δυνητικά σε ναρκισσιστική απόσυρση.

Ορισμένοι υποστηρίζουν ότι η απιστία εκτός διαδικτύου οφείλεται σε προβλήματα που υπάρχουν στη σχέση ή σε ορισμένα χαρακτηριστικά προσωπικότητας του ατόμου που την τελεί (βλ Fitness, 2001). Η μελέτη των Buss και Shackelford (1997) προσδιόρισε βασικούς λόγους για τους οποίους οι άνθρωποι αθετούν την πίστη προς τον/τη σύντροφό τους, μεταξύ άλλων τα παράπονα ότι ο/η σύντροφος δείχνει σεξουαλικό ενδιαφέρον για άλλα άτομα, εκδηλώνει αυξημένη ζήλια και κτητικότητα, έχει υπεροπτική στάση, αρνείται τη σεξουαλική επαφή ή κάνει κατάχρηση αλκοόλ. Ενδεχομένως οι ίδιοι λόγοι ωθούν τα άτομα να ξεκινήσουν μία διαδικτυακή παράλληλη σχέση. Εντούτοις, έχει υποστηριχθεί, με βάση τη θεωρία της Klein, ότι οι διαδικτυακές σχέσεις διατηρούνται ευκολότερα από τις εκτός διαδικτύου -ότι η διαδικτυακή σχέση μπορεί να εξιδανικευτεί μέσω της διεργασίας της διχοτόμησης και ταυτόχρονα το άτομο να έχει άρνηση ως προς τις κακές πλευρές του διαδικτυακού εραστή αλλά και ως προς τις κακές πλευρές του εαυτού του. Είναι ίσως ευκολότερο να εξιδανικεύσεις ένα άτομο στο διαδίκτυο (το καλό αντικείμενο), εφόσον μπορείς ευκολότερα να “φιλτράρεις” τις πιθανές αρνητικές πτυχές της σχέσης (το κακό αντικείμενο). Μπορείς να “ενεργοποιείς”

και να “απενεργοποιείς” τη σχέση όπως σε βολεύει, και σε έναν βαθμό να ελέγχει ευκολότερα το περιεχόμενο της επικοινωνίας. Επιπλέον, στο διαδικτυακό περιβάλλον είναι ευκολότερο να δημιουργείς μια θετικότερη εικόνα του εαυτού σου και να αποφεύγεις να παρουσιάζεις τις αρνητικές όψεις του. Αντίθετα, σε μια παράλληλη σχέση εκτός διαδικτύου, δεν είναι τόσο εύκολο να διατηρείς τις φαντασιώσεις τελειότητας, γιατί πρέπει να αντιμετωπίσεις το πραγματικό άτομο. Οι διαδικτυακές ερωτικές σχέσεις διαφέρουν ψυχολογικά από τις παράλληλες σχέσεις εκτός διαδικτύου, γι' αυτό υποστηρίζεται στη συνέχεια του κεφαλαίου ότι η ψυχοθεραπεία θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη τις διαφορές. Προτού, ωστόσο, σκεφτούμε τις ψυχοθεραπευτικές προσεγγίσεις, είναι σημαντικό να αποσαφηνιστεί η διαδικτυακή απιστία.

6.7 ΕΙΚΟΝΙΚΗ ΠΑΡΑΛΛΗΛΗ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΕΝΑ ΑΒΑΤΑΡ

Εξετάσαμε παραπάνω τα πολλαπλά είδη απιστίας που συμβαίνουν στο διαδίκτυο. Εστίασαμε σε μελέτες της απιστίας με πραγματικά πρόσωπα στο διαδίκτυο. Τι συμβαίνει όμως με τις σεξουαλικές πράξεις που εκτυλίσσονται στο πλαίσιο ενός διαδικτυακού παιχνιδιού ή ενός εικονικού κόσμου, στις οποίες προβαίνει κανείς χρησιμοποιώντας ένα άβαταρ; Αντιλαμβάνονται τα ζευγάρια μια τέτοια πράξη ως προδοσία; Αν και ελάχιστες έρευνες έχουν επιχειρήσει να απαντήσουν το ερώτημα, μπορούμε να αρχίσουμε να το εξεργαζόμαστε με βάση τα ανεπίσημα στοιχεία που διαθέτουμε για τις εικονικές ερωτικές σχέσεις με άβαταρ.

Ο Morris (2008) παρουσίασε την περίπτωση ενός ζευγαριού Βρετανών που πήραν διαζύγιο, επειδή ο φανταστικός χαρακτήρας του συζύγου στο *Second Life* είχε ερωτικές συνομιλίες με μια άλλη γυναίκα. Το *Second Life* είναι ένα MMORPG, στο οποίο τα άτομα δημιουργούν το δικό τους άβαταρ (περσόνα) και αλληλεπιδρούν στο πλαίσιο ενός φανταστικού κόσμου. Ο Morris γράφει ότι το ζευγάρι γνωρίστηκε στο διαδίκτυο και αργότερα τα άβατάρ τους έγιναν ζευγάρι στο *Second Life* -μέχρι που η Amy Taylor (Λόρα Σκάι στο *Second Life*) έπιασε τον σύζυγό της, David Pollard (Ντέιβ Μπάρμι στο *Second Life*), να κάνει σεξ με μία πόρνη στο *Second Life*. Όπως αναφέρει το ρεπορτάζ του Morris:

Η Taylor ένωσε φρίκη και έδωσε τέλος στη διαδικτυακή σχέση της Σκάι με τον Μπάρμι, έμεινε όμως με τον Pollard στην πραγματική ζωή. Τότε ήταν που η πραγματικότητα και η φαντασία άρχισαν πραγματικά να συγκρούονται. Η Taylor αποφάσισε να δοκιμάσει την πίστη του Ντέιβ Μπάρμι -και με αυτόν τον τρόπο του Pollard- ζητώντας τη βοήθεια μιας εικονικής ιδιωτικής ντετέκτιβ ονόματι Μάρκι Μακντόναλντ. Στήθηκε, λοιπόν, μια παγίδα με δόλωμα ένα ελκυστικό άβαταρ που άρχισε να κάνει “καμάκι” στον Μπάρμι, ο οποίος πέρασε το τεστ με μεγάλη επιτυχία, μιλώντας για τη Λόρα Σκάι όλο το βράδυ. Ακολούθησε επανασύνδεση του Μπάρμι με τη Σκάι στον κυβερνοχώρο, που παντρεύτηκαν σε έναν όμορφο κήπο με τροπικά δέντρα. Στην πραγματική ζωή, στο διαμέρισμά τους στην Κορνουάλη, η Taylor συγκινήθηκε παρακολουθώντας την τελετή, και το 2005 -στην πραγματική ζωή και πάλι- το ζευγάρι παντρεύτηκε στο λιγότερο γκλαμουράτο περιβάλλον του ληξιαρχείου του Σεν Όστελ. Η Taylor όμως ένωσε ότι κάτι δεν πήγαινε καλά και τελικά βρήκε τον Ντέιβ Μπάρμι να έχει τρυφερές συνομιλίες με μια γυναίκα που δεν ήταν η Λόρα Σκάι. Το θεώρησε χειρότερο από την προηγούμενη ερωτική του συνάντηση, καθώς διέκρινε γνήσια τρυφερότητα και -στην πραγματική ζωή- υπέβαλε αίτηση διαζυγίου.

Παρά το γεγονός ότι σε αυτή την περίπτωση εμπλέκονταν άβαταρ, πίσω από αυτά υπήρχαν πραγματικοί άνθρωποι, οι οποίοι αλληλεπιδρούσαν. Επιπλέον, όπως τονίστηκε προηγουμένως, η συναισθηματική προδοσία μπορεί να είναι εξίσου οδυνηρή με τη σεξουαλική. Αυτό ίσως εξηγεί την ενόχληση της Taylor. Ωστόσο, παρόλο που στην προκειμένη περίπτωση η Taylor προφανώς θεώρησε ότι ο σύζυγός της την είχε απατήσει, θα πρέπει να εξετάσουμε αν οι περισσότεροι άνθρωποι θα είχαν την ίδια άποψη για μια τέτοια κατάσταση. Αυτή και ο σύζυγός της ζούσαν μαζί έντονα ζωές σε έναν φανταστικό κόσμο (που θεωρείται παιχνίδι). Ίσως η Taylor δυσκολευόταν να διαχωρίσει το παιχνίδι από την πραγματικότητα.

Σε μία από τις λιγοστές μελέτες της απιστίας στο *Second Life*, οι Gilbert, Murphy και Avalos (2011) εξέτασαν με ερωτηματολόγιο 199 συμμετέχοντες που είχαν συνάψει μια στενή σχέση στο *Second Life*. Όπως διαπιστώθηκε, η πλειονότητα των συμμετεχόντων έβλεπαν τις σχέσεις τους στο παιχνίδι ως πραγματικές και όχι ως έκφανση του παιχνιδιού. Εντούτοις, αυτές οι σχέσεις δεν παρουσιάζονταν με θετικό τρόπο σε όλα τα ευρήματα. Μια μερίδα των συμμετεχόντων πίστευαν ότι η εικονική τους σχέση συνιστούσε απειλή για τη σχέση τους στην πραγματική ζωή, με πιθανές “αρνητικές επιπτώσεις, καθώς το ζευγάρι προσθέτει βαθμιαία στην αρχική τρισδιάστατη σχέση άλλα ψηφιακά κανάλια επικοινωνίας χωρίς εμπύθιση, και τη φυσική επικοινωνία” (σ. 2039). Η μελέτη υποδηλώνει ότι κάποιοι αντιλαμβάνονται την ερωτική σχέση με ένα άβαταρ σε ένα παιχνίδι ως απιστία.

6.8 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Έχουμε ακόμη πολλά να μάθουμε για τη διαδικτυακή απιστία. Πρέπει επίσης να έχουμε κατά νου τον μεταβαλλόμενο χαρακτήρα του διαδικτύου. Το Web 2.0 είχε ως αποτέλεσμα ένα πολύ πιο διαδραστικό διαδίκτυο (με εφαρμογές που αύξαναν τη διαδραστικότητα) και θα συνεχίσει να εξελίσσεται με όλο και πιο σύνθετους τρόπους. Σήμερα, τα άτομα χρησιμοποιούν συχνά τις ψηφιακές τεχνολογίες για κοινωνικούς σκοπούς και αυτό πιθανό να έχει ως αποτέλεσμα ένα μεγάλο ποσοστό των εξωσυζυγικών/παράλληλων σχέσεων να ξεκινούν ή/και να λαμβάνουν χώρα διαδικτυακά. Το ερώτημα του κατά πόσον οι ερωτικές ή/και σεξουαλικές σχέσεις που αναπτύσσονται σε πιο παιγνιώδεις χώρους του διαδικτύου μπορούν να θεωρηθούν απιστία δεν έχει ακόμη εξεταστεί ενδελεχώς. Οι ψηφιακές τεχνολογίες διευκολύνουν την έναρξη και διατήρηση παράλληλων σχέσεων και αναμφίβολα παίζουν σημαντικό ρόλο στις περισσότερες μορφές απιστίας. Το πώς αντιμετωπίζουν οι σύντροφοι αυτές τις παράλληλες σχέσεις όταν επιθυμούν να διατηρήσουν τη σχέση τους είναι επίσης ένα θέμα που χρήζει περαιτέρω διερεύνησης.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Γιατί πιστεύεις ότι για μερικούς το κυβερνοσέξ αποτελεί προδοσία ισοδύναμη με μια διά ζώσης σεξουαλική συνεύρεση;
2. Γιατί πιστεύεις ότι το να μάθεις ότι ο/η σύντροφός σου βλέπει πορνό δεν είναι εξίσου δυσάρεστο με το να μάθεις ότι έκανε κυβερνοσέξ με ένα άγνωστο άτομο;
3. Πόσο χρήσιμη θεωρείς την κοινωνικοεξελεγκτική θεωρία για την εξήγηση της διαδικτυακής απιστίας;
4. Θεωρείς χρήσιμη τη θεωρία της Klein περί διχοτόμησης όπως εφαρμόζεται στην εξήγηση των διαδικτυακών εξωσυζυγικών/παράλληλων σχέσεων;
5. Πιστεύεις ότι η ερωτική σχέση με ένα άβαταρ στο πλαίσιο ενός παιχνιδιού συνιστά απιστία; Δικαιολόγησε την απάντησή σου αντλώντας ιδέες από θεωρίες της ψυχολογίας.
6. Πώς φαντάζεσαι το μέλλον όσον αφορά την απιστία στον κυβερνοχώρο;

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- DeSteno, D. & Salovey, P. (1996). Evolutionary origins of sex differences in jealousy? Questioning the ‘fitness’ of the model. *Psychological Science*, 7, 367–371.
- Gilbert, R. L., Murphy, N. A. & Avalos, C. (2011). Realism, idealization, and potential impact of 3D virtual relationships. *Computers in Human Behavior*, 27(5), 2039–2046.
- Hertlein, K. M. & Piercy, F. P. (2008). Therapists’ assessment and treatment of Internet infidelity cases. *Journal of Marital and Family Therapy*, 34(4), 481–497.
- Roscoe, B., Cavanaugh, L. & Kennedy, D. (1988). Dating infidelity: Behaviors, reasons, and consequences. *Adolescence*, 23, 35–43.
- Whitty, M. T. (2003). Pushing the wrong buttons: Men’s and women’s attitudes towards online and offline infidelity. *CyberPsychology & Behavior*, 6(6), 569–579.
- Whitty, M. T. (2005). The ‘realness’ of cyber-cheating: Men and women’s representations of unfaithful

Internet relationships. *Social Science Computer Review*, 23(1), 57-67.

7 Η χρήση των ψηφιακών τεχνολογιών από παιδιά και εφήβους

Τα σημερινά παιδιά και οι έφηβοι βλέπουν και βιώνουν πολύ διαφορετικά από κάποιες απόψεις τις ψηφιακές τεχνολογίες σε σχέση με τους ενηλίκους. Ενώ οι ενήλικοι γνώρισαν έναν κόσμο προγενέστερο του διαδικτύου, τα παιδιά και οι έφηβοι μεγαλώνουν μέσα σε ένα περιβάλλον με διάφορες ψηφιακές τεχνολογίες, που χρησιμοποιούνται μεταξύ άλλων στην εκπαίδευσή τους και με τις οποίες μπορούν να αναπτύξουν φιλίες και να εξερευνήσουν την ταυτότητά τους. Σε αυτό το κεφάλαιο, θα ασχοληθούμε με τη χρήση του διαδικτύου από παιδιά και εφήβους, καθώς και με τις ευκαιρίες που τους δίνει αλλά και με τους κινδύνους που ενέχει. Θα αναφερθούμε στο ψηφιακό χάσμα μεταξύ των νεότερων και των μεγαλύτερων ανθρώπων, το οποίο καθιστά δύσκολο για τους γονείς να έχουν επαρκή γνώση ώστε να συμβουλευούν τα παιδιά τους σχετικά με τους κινδύνους του κυβερνοχώρου. Η ενότητα σχετικά με την ανάπτυξη ταυτότητας εξετάζει τις μεταβολές που έχει επιφέρει το διαδίκτυο σε αυτή τη διαδικασία, καθώς πρόσφερε στους εφήβους νέους τρόπους για να στοχάζονται και να επεξεργάζονται τον εαυτό, γεννώντας όμως ταυτόχρονα νέες δυσκολίες.

7.1 ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

Το 2011, η έρευνα του Ινστιτούτου Διαδικτύου της Οξφόρδης του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης (Oxford Internet Survey) ανέφερε ότι οι νεότεροι χρησιμοποιούσαν το διαδίκτυο περισσότερο από τους μεγαλύτερους (Dutton & Blank, 2011), και, συγκεκριμένα, ότι το χρησιμοποιούσαν σχεδόν όλοι οι έφηβοι ηλικίας 14-17 ετών. Το Childwise (2010) ανέφερε ότι το 90% των παιδιών στο ΗΒ χρησιμοποιούσαν το διαδίκτυο, το δε μέσο παιδί το χρησιμοποιούσε περισσότερο από πέντε φορές την εβδομάδα και κατά μέσο όρο για δύο ώρες την ημέρα. Στο Πλαίσιο 7.1 παρατίθενται τα στατιστικά στοιχεία που συγκέντρωσε η Livingstone (2006) για τα παιδιά και τους εφήβους στο ΗΒ και το Πλαίσιο 7.2 τα αντίστοιχα στατιστικά για τις ΗΠΑ από έκθεση του Ερευνητικού Κέντρου Pew (Pew Research Center).

ΠΛΑΙΣΙΟ 7.1 ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ ΑΠΟ ΠΑΙΔΙΑ ΚΑΙ ΕΦΗΒΟΥΣ ΣΤΟ ΗΒ

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Livingstone (2006):

- Το 98% των παιδιών και των εφήβων είχαν χρησιμοποιήσει το διαδίκτυο.
- Το 75% των παιδιών/εφήβων ηλικίας 9-19 ετών είχαν συνδεθεί στο διαδίκτυο από έναν υπολογιστή στο σπίτι τους.
- Το 92% των παιδιών/εφήβων ηλικίας 9-19 ετών είχαν συνδεθεί στο διαδίκτυο από έναν υπολογιστή στο σχολείο.
- Το 36% των παιδιών/εφήβων ζούσαν σε σπίτι που διέθετε περισσότερους από έναν υπολογιστές.
- Το 24% των παιδιών/εφήβων ζούσαν σε σπίτι που διέθετε ευρυζωνική πρόσβαση.
- Το 19% των παιδιών/εφήβων είχαν πρόσβαση στο διαδίκτυο στο υπνοδωμάτιό τους.

ΠΛΑΙΣΙΟ 7.2 ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ ΑΠΟ ΠΑΙΔΙΑ ΚΑΙ ΕΦΗΒΟΥΣ ΣΤΙΣ ΗΠΑ

Τα δεδομένα τάσεων του Pew Internet (2009) έδειξαν ότι:

- Το 88% των εφήβων 12-13 ετών χρησιμοποιούσαν το διαδίκτυο.
- Το 95% των εφήβων 14-17 ετών συνδέονταν στο διαδίκτυο.

- Το 73% των εφήβων χρηστών του διαδικτύου χρησιμοποιούσαν έναν ιστότοπο κοινωνικής δικτύωσης.
- Το 52% των εφήβων χρησιμοποιούσαν το διαδίκτυο για να βρουν πληροφορίες.
- Το 48% των εφήβων χρησιμοποιούσαν το διαδίκτυο για να κάνουν αγορές.
- Το 38% των εφήβων χρησιμοποιούσαν το διαδίκτυο για να κοινοποιήσουν ιστορίες, φωτογραφίες ή βίντεο.
- Το 31% των εφήβων αναζητούσαν πληροφορίες υγείας στο διαδίκτυο και το 17% χρησιμοποιούσαν το διαδίκτυο για να ενημερωθούν για θέματα υγείας όπως η χρήση ναρκωτικών και η σεξουαλική υγεία.
- Το 14% των εφήβων είχαν δημιουργήσει ένα ιστολόγιο.

7.2 ΤΟ ΨΗΦΙΑΚΟ ΧΑΣΜΑ

Διάφοροι ερευνητές έχουν διατυπώσει την άποψη ότι, παρά την προθυμία παιδιών και εφήβων να χρησιμοποιήσουν το διαδίκτυο, υπάρχουν ανισότητες ως προς την πρόσβαση. Οι Livingstone και Helsper (2007) διαπίστωσαν ότι τα αγόρια, τα μεγαλύτερα παιδιά και τα παιδιά της μεσαίας τάξης επωφελούνταν από συχνότερη και ποιοτικότερη χρήση του διαδικτύου, συγκριτικά με τα κορίτσια, τα μικρότερα παιδιά και τα παιδιά της εργατικής τάξης. Παρομοίως, σε ένα δείγμα από τις ΗΠΑ, βρέθηκε ότι τα παιδιά Αφροαμερικανών από νοικοκυριά χαμηλότερου εισοδήματος και τα παιδιά των οποίων οι γονείς ήταν απόφοιτοι λυκείου ή είχαν χαμηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο ήταν λιγότερο πιθανό να χρησιμοποιούν υπολογιστή στο σπίτι, συγκριτικά με τα λευκά παιδιά και τα παιδιά από οικογένειες υψηλότερου εισοδήματος (Brodie et al., 2000).

Οι Wei και Hindman (2011) επισημαίνουν ότι ο προβληματισμός σχετικά με το ψηφιακό χάσμα δεν θα πρέπει να εστιάζει στην πρόσβαση στο διαδίκτυο ή την ποσοτική διάσταση της χρήσης του αλλά μάλλον στον τρόπο χρήσης του. Οι συγκεκριμένοι ερευνητές διαπίστωσαν ότι τα παιδιά από ανώτερες κοινωνικοοικονομικές ομάδες ήταν πιθανότερο να χρησιμοποιούν το διαδίκτυο για σκοπούς πληροφόρησης, συγκριτικά με τα παιδιά που προέρχονταν από χαμηλότερες κοινωνικοοικονομικές ομάδες. Παρομοίως, στη μελέτη των Wood και Howley (2012) με ένα δείγμα σχολείων του Οχάιο, βρέθηκε ότι οι περισσότεροι μαθητές είχαν πρόσβαση σε υπολογιστές και στο διαδίκτυο. Οι διαφορές εντοπίζονταν στον αριθμό των διαθέσιμων λάπτοπ που μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν στην τάξη, στην πρόσβαση σε εργαστήρια υπολογιστών, στην επάρκεια του λογισμικού, και στις ταχύτητες και την αξιοπιστία των συνδέσεων στο διαδίκτυο. Οι διαφορές σε αυτές τις μεταβλητές κατά κανόνα ευνοούσαν τα πιο πλούσια σχολεία των προαστίων. Ωστόσο δεν διαπίστωσαν όλοι οι ερευνητές ότι το είδος σχολείου ήταν αυτό που καθόριζε τον βαθμό του ψηφιακού χάσματος μεταξύ παιδιών/εφήβων. Σε μια μελέτη που περιέλαβε πολλές χώρες, η Zhong (2011) βρήκε ότι σημαντικός προβλεπτικός παράγοντας των αυτοαναφερόμενων ψηφιακών δεξιοτήτων των μαθητών δεν ήταν το είδος του σχολείου αλλά η διαθεσιμότητα των υποδομών και του εξοπλισμού ΤΠΕ. Διαπίστωσε επίσης ότι ήταν σημαντικό να λαμβάνεται υπόψη και το περιβάλλον του σπιτιού. Η πρόσβαση των εφήβων σε ΤΠΕ στο σπίτι, το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο της οικογένειας και το ιστορικό χρήσης των ΤΠΕ συσχετιζόνταν θετικά με τις αυτοαναφερόμενες ψηφιακές δεξιότητες. Ένα ακόμα εύρημα ήταν ότι τα αγόρια ανέφεραν πιο προηγμένες ψηφιακές δεξιότητες από τα κορίτσια.

7.3 ΨΗΦΙΑΚΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ: ΒΛΑΠΤΟΥΝ Ή ΕΝΔΥΝΑΜΩΝΟΥΝ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΕΦΗΒΟΥΣ;

Οι απόψεις σχετικά με το αν θα πρέπει τα παιδιά να έχουν πρόσβαση στο διαδίκτυο

δίστανται, ενώ συχνά οι γονείς ανησυχούν για το τι κάνουν εκεί. Αυτό σχετίζεται εν μέρει με το χάσμα γνώσης του διαδικτύου μεταξύ γονέων και παιδιών αλλά και με τις αντιλήψεις σχετικά με τη συμπεριφορά των παιδιών/εφήβων στο διαδίκτυο. Η Livingstone (2009) θεωρεί ότι υπάρχει πόλωση σχετικά με τα παιδιά στο διαδίκτυο. Όπως αναφέρει:

Τα παιδιά θεωρούνται ευάλωτα, καθώς διανύουν μια κρίσιμη αλλά και ευαίσθητη διαδικασία γνωστικής και κοινωνικής ανάπτυξης, την οποία το διαδίκτυο συχνά θέτει σε κίνδυνο εισάγοντας πιθανούς βλαπτικούς παράγοντες στις κοινωνικές συνθήκες της και αυτό δικαιολογεί με τη σειρά του ένα προστατευτικό κανονιστικό περιβάλλον.

Σύμφωνα με την αντίθετη άποψη, τα παιδιά είναι

και αυτά ικανά και δημιουργικά δρώντα υποκείμενα, με προηγμένες γνώσεις και δεξιότητες στα ψηφιακά μέσα, που υποτιμούνται από τους ενηλίκους γύρω τους, με πιθανή συνέπεια η κοινωνία να μην τους παρέχει ένα επαρκώς πλούσιο περιβάλλον. (σ. 16)

Πίνακας 7.1 Ευκαιρίες και κίνδυνοι που απορρέουν από τη χρήση του διαδικτύου για τα παιδιά και τους εφήβους (προσαρμογή από Livingstone, 2009)

Ευκαιρίες	Κίνδυνοι
Πρόσβαση σε πληροφορίες απ' όλον τον κόσμο	Παράνομο περιεχόμενο
Εκπαιδευτικό υλικό	Χειραγώγηση/αποπλάνηση από παιδοφίλους
Κοινωνική δικτύωση μεταξύ φίλων	Επαφή με ακραία ή σεξουαλική βία
Ψυχαγωγία, παιχνίδια και διασκέδαση	Άλλου είδους βλαβερό/προσβλητικό περιεχόμενο
Δημιουργία περιεχομένου από τον χρήστη	Υλικό και δραστηριότητες που καλλιεργούν τον ρατσισμό ή το μίσος
Ενδιαφέρον/συμμετοχή στα κοινά και την πολιτική	Διαφήμιση, εμφανής και καλυμμένη
Ιδιωτικότητα για την έκφραση της ταυτότητας	Μεροληπτικές πληροφορίες και παραπληροφόρηση
Συμμετοχή στις υποθέσεις της τοπικής κοινωνίας/ακτιβισμός	Αθέμιτη χρήση προσωπικών πληροφοριών
Βασικές και ειδικές τεχνολογικές γνώσεις	Διαδικτυακός εκφοβισμός και παρενόχληση
Απασχόληση και επαγγελματική ανέλιξη	Τυχερά παιχνίδια, ηλεκτρονικό "ψάρεμα" (phishing), οικονομικές απάτες
Συμβουλές για προσωπικά θέματα, την υγεία ή το σεξ	Αυτοτραυματισμός
Εξειδικευμένες ομάδες και χώροι συζήτησης για φαν [καρτούν, ταινιών, ηθοποιών κτλ.]	Παραβιάσεις και κατάχρηση απορρήτου/ιδιωτικής ζωής
Κοινές εμπειρίες με άτομα που βρίσκονται μακριά	Έκθεση σε παράνομες δραστηριότητες

Η αλήθεια είναι ότι το διαδίκτυο προσφέρει σπουδαίες ευκαιρίες στα παιδιά και τους εφήβους, αλλά ταυτόχρονα ενέχει σοβαρούς κινδύνους (συνοψίζονται στον Πίνακα 7.1). Όπως φαίνεται στον πίνακα, τα παιδιά και οι έφηβοι μπορούν να αποκομίσουν πολλά από τη χρήση των ψηφιακών τεχνολογιών, επομένως το εύλογο συμπέρασμα είναι ότι η λύση για να τους προστατέψουμε από τους κινδύνους του διαδικτύου δεν είναι η γενική απαγόρευση της χρήσης του. Αντ' αυτού οι γονείς θα πρέπει να γνωρίζουν τους κινδύνους και τι είδους βοήθεια θα πρέπει να παρέχουν στα παιδιά (Livingstone, 2009). Στη συνέχεια του κεφαλαίου θα δούμε αναλυτικότερα πιθανούς κινδύνους για τα παιδιά (με ορισμένα από αυτά τα θέματα θα ασχοληθούμε και σε επόμενα κεφάλαια).

7.4 ΠΑΡΑΝΟΜΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ ΠΑΡΑΝΟΜΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Στο διαδίκτυο υπάρχει ποικίλο υλικό στο οποίο οι γονείς δεν θα ήθελαν να εκτίθενται τα

παιδιά τους. Ο φόβος, ασφαλώς, είναι ότι η έκθεση στο υλικό μπορεί να αποτελέσει την αρχή ενός κατήφορου εμπλοκής στις σχετικές δραστηριότητες ή/και ότι το παιδί είναι πολύ μικρό για να κατανοήσει το περιεχόμενο. Οι πραγματικές επιδράσεις της έκθεσης σε παράνομο περιεχόμενο δεν έχουν εξακριβωθεί ερευνητικά, ωστόσο από τις προκαταρκτικές μελέτες γνωρίζουμε ότι τα παιδιά εκτίθενται πράγματι σε διαφόρων ειδών τέτοιο υλικό. Για παράδειγμα, παρά τις εκστρατείες κατά των ναρκωτικών που υπάρχουν στο διαδίκτυο, τα παιδιά και οι έφηβοι εκτίθενται συχνά σε ιστοτόπους σχετικούς με τα ναρκωτικά ή και υπέρ των ναρκωτικών (Belenko et al., 2009). Αναφορικά με την επίσκεψη ιστοτόπων υπέρ ή κατά των ναρκωτικών, στην Εθνική Έρευνα Γονέων και Εφήβων (National Survey of Parents and Youth) που εκπονήθηκε στις ΗΠΑ με δείγμα 7.145 συμμετεχόντων, διαπιστώθηκε ότι περίπου το 10,4% των εφήβων ηλικίας 12-18 ετών είχαν εκτεθεί σε ιστοτόπους σχετικούς με τα ναρκωτικά: το 5,4% είχαν δει μόνο ιστοτόπους με μηνύματα κατά των ναρκωτικών, το 1,7% είχαν δει μόνο ιστοτόπους υπέρ των ναρκωτικών και το 3,2% είχαν επισκεφτεί και τα δύο είδη ιστοτόπων (NAHDAP, 2004). Ενδιαφέρον ήταν το εύρημα ότι η έκθεση σε ιστοτόπους υπέρ των ναρκωτικών συσχετιζόταν με τη χρήση μαριχουάνας.

Οι έφηβοι/νέοι που τελούν παράνομες δραστηριότητες στο διαδίκτυο είναι δυνατό να έχουν διαφορετικές απόψεις για ορισμένες διαδικτυακές παρανομίες σε σχέση με τις παρανομίες εκτός διαδικτύου. Οι Jambon και Smetana (2012) διαπίστωσαν ότι η πλειονότητα των φοιτητών στις ΗΠΑ είχαν “κατεβάσει” παρανόμως μουσική από το διαδίκτυο. Οι Wingrove, Korpas και Weisz (2011) βρήκαν, σε δείγμα 172 νέων από ένα πανεπιστήμιο στις μεσοδυτικές πολιτείες των ΗΠΑ, μεγάλο βαθμό υποστήριξης για το παράνομο “κατέβασμα” μουσικής. Οι “συμμετέχοντες ενστερνίζονταν τις ποινές, την κοινωνική επιρροή, την προσωπική ηθική και την υποχρέωση τήρησης του Νόμου ως λόγους συμμόρφωσης με τους νόμους περί μουσικής πειρατείας σε μικρότερο βαθμό”, απ’ ό,τι για τις κλοπές από καταστήματα (σ. 271-272). Στην ίδια μελέτη, φάνηκε ότι οι νέοι αντιλαμβάνονταν το κατέβασμα μουσικής διαφορετικά απ’ ό,τι τα πιο συμβατικά αδικήματα (όπως η κλοπή από ένα συμβατικό κατάστημα), υποστηρίζοντας ότι είναι ηθικό να κατεβάζεις μουσική, γιατί η μουσική βιομηχανία είναι ανήθικη και γιατί η μουσική είναι υπερβολικά ακριβή. Στη μελέτη των Bonner και O’Higgins (2010), αντίθετα, οι νέοι συμμετέχοντες πίστευαν ότι το κατέβασμα μουσικής είναι ανήθικο, επέλεξαν ωστόσο να το κάνουν. Σύμφωνα με τους ερευνητές, αποστασιοποιούνταν ηθικά από την πράξη πιστεύοντας ότι το κατέβασμα μουσικής είναι μια πραγματικότητα του σύγχρονου κόσμου.

Όπως έχουμε επισημάνει, οι διάφορες κουλτούρες και κοινωνικές ομάδες διαφέρουν ως προς την πρόσβαση στο διαδίκτυο και ως προς τη χρήση του. Σε μελέτη με μαθητές στη Νιγηρία (μια χώρα γνωστή για τη διαδικτυακή παρανομία της), διαπιστώθηκε ότι είχαν διαπράξει παράνομες πράξεις στον κυβερνοχώρο (Amosun & Ige, 2009). Η πλειονότητα των μαθητών (το 69%) είχαν κλέψει το όνομα και τον αριθμό κοινωνικής ασφάλισης ενός άλλου ατόμου για να αγοράσουν αγαθά και υπηρεσίες. Επιπλέον οι συμμετέχοντες παραδέχτηκαν την αποστολή ιών υπολογιστή για να προκαλέσουν βλάβη σε διακομιστές, την αποστολή μηνυμάτων ηλεκτρονικού ταχυδρομείου για να ζητήσουν συνάλλαγμα, την κλοπή ταυτότητας, και την παρακολούθηση διαδικτυακών πορνογραφικών ταινιών που απεικόνιζαν παιδιά. Οι εμπλεκόμενοι σε αυτές τις παρανομίες είναι γνωστοί ως “Yahoo Boyz”.

7.5 ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΑΡΕΝΟΧΛΗΣΗ

Ο εκφοβισμός στον κυβερνοχώρο (cyberbullying) είναι ένα εντεινόμενο πρόβλημα. Πλήθος ειδήσεων αναδεικνύουν την απεχθή εμπειρία του διαδικτυακού εκφοβισμού. Ενδεικτική είναι η ακόλουθη:

Η φερόμενη ως δράστης του διαδικτυακού εκφοβισμού -ένα κορίτσι που πήγαινε στο Λύκειο του Ορόνο μαζί με το θύμα, αλλά τώρα φοιτά σε ένα λύκειο στο νότιο Μέιν- συνελήφθη και

κατηγορήθηκε για τα αδικήματα την 1 Νοεμβρίου από τον αρχιφύλακα του [Αστυνομικού Τμήματος του] Βίζι, Κιθ Έμερι:

“Χειρίζομαι κλήσεις για περιστατικά παρενόχλησης εδώ και 24 χρόνια και δεν μου είχαν τύχει ποτέ ως τώρα τόσο άγριες, αηδιαστικές και χυδαίες απειλές” είπε ο Έμερι τον περασμένο μήνα για τα ανώνυμα ποστ που άρχισαν να εμφανίζονται στο ιστολόγιο του θύματος στο Tumblr στα τέλη Σεπτεμβρίου:

“Αρχικά χαρακτηρίζαν το κορίτσι άσχημη, πουτάνα, τσούλα κτλ. Συνεχίστηκαν και τον Οκτώβριο και άρχισαν να γίνονται απειλητικά” είπε ο αρχιφύλακας. “Μιλάμε για πολύ χυδαίες και φρικτές απειλές. Υπήρχαν δεκάδες τέτοια μηνύματα”.

Ο Έμερι ανέφερε τον περασμένο μήνα ότι η ύποπτη, της οποίας το όνομα δεν δόθηκε στη δημοσιότητα λόγω της ηλικίας της, είχε ομολογήσει μετά την ανάκρισή της στο αστυνομικό τμήμα του Βίζι τον Οκτώβριο. Σημείωσε πως η κατηγορία της πρόκλησης έντονου φόβου μεταβλήθηκε σε κακούργημα, επειδή οι απειλές είχαν ωθήσει την οικογένεια του θύματος να εκκενώσει επανειλημμένως το σπίτι της. (Gagnon, 2012)

Διαδικτυακός εκφοβισμός ονομάζεται η σκόπιμη επανειλημμένη βλάβη που προκαλείται μέσω επικοινωνίας με χρήση υπολογιστή, κινητού τηλεφώνου ή άλλων ηλεκτρονικών συσκευών. Είναι δυνατό να περιλαμβάνει την έκφραση κακόβουλων αισθημάτων ή σκληρότητας προς ένα άλλο άτομο ή/και τη δημοσιοποίηση ταπεινωτικών ή ντροπιαστικών πληροφοριών για αυτό σε έναν δημόσιο διαδικτυακό χώρο. Οι δράστες αλλά και τα θύματα σε μία υπόθεση εκφοβισμού μπορεί να είναι πάνω από ένα(ς). Οι Bennett, Guran, Ramos και Margolin (2011) διέκριναν τέσσερις μεθόδους διαδικτυακού εκφοβισμού: ευθεία έκφραση εχθρότητας, παραβίαση ιδιωτικότητας, δημόσια ταπείνωση, και αποκλεισμός. Το σέξιτινγκ, όπως είπαμε στο πέμπτο κεφάλαιο, χρησιμοποιείται ενίοτε ως μορφή εκφοβισμού: ο/η δράστης δημοσιοποιεί πολύ προσωπικές/αποκαλυπτικές φωτογραφίες ή βίντεο του θύματος σε ιστοτόπους και κοινωνικά μέσα, με σκοπό να ταπεινώσει το θύμα, συχνά κάνοντας μειωτικά σχόλια.

Όπως μάθαμε στο τρίτο κεφάλαιο, οι διαδικτυακές σχέσεις είναι ενίοτε αποκομμένες από τον φυσικό κόσμο και ο διαδικτυακός εκφοβισμός είναι ένα καλό παράδειγμα τοξικής έκφρασης του φαινομένου της άρσης των αναστολών. Η Alvarez (2012) υποστηρίζει: “Η δυνατότητα ανωνυμίας και η έλλειψη ενσυναίσθησης από την πλευρά του δράστη θεωρούνται από τις πιο βλαπτικές διαστάσεις του εκφοβισμού στον κυβερνοχώρο” (σ. 1206).

Τα παιδιά και οι έφηβοι που υφίστανται εκφοβισμό στο διαδίκτυο, ειδικά στους ιστοτόπους κοινωνικής δικτύωσης, στη συνέχεια έχουν να αντιμετωπίσουν τις συνέπειες στο σχολικό πλαίσιο. Ο διαδικτυακός εκφοβισμός κορυφώνεται στο γυμνάσιο και εμφανίζει πτώση στο λύκειο (Williams & Guerra, 2007). Δυστυχώς, φαίνεται ότι σε μεγάλο ποσοστό δεν καταγγέλλεται: σύμφωνα με τις μελέτες, το 28-50% των θυμάτων δεν μιλούν σε κανέναν για τη θυματοποίησή τους και λιγότερο από το ένα τρίτο των θυμάτων το λένε στους γονείς τους (Bennett et al., 2011· Slonje & Smith, 2008· Wolak, Mitchell & Finkelhor, 2006). Τα αγόρια είναι πιθανότερο να είναι οι δράστες του εκφοβισμού στον κυβερνοχώρο συγκριτικά με τα κορίτσια, και τα κορίτσια είναι πιθανότερο να είναι τα θύματα συγκριτικά με τα αγόρια (Bennett et al., 2011· Wang, Iannotti & Nansel, 2009). Οι Raskauskas και Stoltz (2007) διαπίστωσαν συσχέτιση ανάμεσα στο να είσαι θύμα εκφοβισμού στον κυβερνοχώρο ή μέσω μηνυμάτων κειμένου και στο να είσαι δράστης εκφοβισμού στο σχολείο. Η μοναχικότητα είναι σύμφωνα με ερευνητικά στοιχεία προβλεπτικός παράγοντας της θυματοποίησης στον κυβερνοχώρο (Sahin, 2012). Στη διαχρονική μελέτη με φοιτητές των Barlett και Gentile (2012), οι θετικές στάσεις απέναντι στην ανωνυμία και την ισχύ (δηλ. η άποψη ότι ο μόνος τρόπος για να αποκτήσουν ισχύ τα πιο αδύναμα άτομα είναι να εκδικηθούν σε ένα διαδικτυακό περιβάλλον τον δράστη του εκφοβισμού) ήταν στατιστικά σημαντικοί προβλεπτικοί παράγοντες των στάσεων απέναντι στον διαδικτυακό εκφοβισμό. Επιπλέον, οι θετικές στάσεις απέναντι στον διαδικτυακό εκφοβισμό, την ισχύ και την ανωνυμία ήταν όλες σημαντικές μεταβλητές πρόβλεψης της συμπεριφοράς εκφοβισμού στον κυβερνοχώρο. Ο διαδικτυακός εκφοβισμός προκαλεί σοβαρή ψυχολογική ζημιά γεννώντας στα παιδιά ή

τους εφήβους συναισθήματα απογοήτευσης, θυμού και λύπης. Γνωρίζουμε περιπτώσεις παιδιών-θυμάτων που αρνούνται να πάνε στο σχολείο, έχουν εμφανίσει χρόνια ασθένεια, το έχουν σκάσει από το σπίτι ή έχουν πραγματοποιήσει ακόμα και απόπειρες αυτοκτονίας (Hinduja & Patchin, 2007). Οι Parris, Varjas, Meyers και Cutts (2012) προσδιόρισαν δύο μορφές αντιμετώπισης σε μαθητές λυκείου: την αντιδραστική αντιμετώπιση (αποφυγή της κατάστασης εκφοβισμού) και την προληπτική αντιμετώπιση (συζήτηση ενώπιος ενωπίω, και αυξημένη διαδικτυακή ασφάλεια και επιφυλακή). Οι ερευνητές εντόπισαν όμως και μία ομάδα μαθητών που ένιωθαν ότι αδυνατούσαν να αντεπεξέλθουν στον διαδικτυακό εκφοβισμό. Στην παρούσα φάση, απαιτείται περισσότερη ψυχολογική έρευνα σχετικά με τις στρατηγικές πρόληψης του διαδικτυακού εκφοβισμού και τους τρόπους υποστήριξης των θυμάτων.

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Ως παιδί ή έφηβος/η ήξερες κάποιον που υφίστατο διαδικτυακό εκφοβισμό ή υπήρξες εσύ ο/η ίδιος/α θύμα; Πώς σε (ή τον/την) επηρέασε και πώς αντιμετώπισε(ς) την κατάσταση;

7.6 ΑΠΑΤΕΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΑ/ΕΦΗΒΟΙ

Με τις διαδικτυακές απάτες θα ασχοληθούμε στο δωδέκατο κεφάλαιο, ωστόσο πρέπει εδώ να επισημάνουμε ότι δεν πέφτουν θύματα απάτης μόνο ενήλικοι. Οι απατεώνες στοχοποιούν και εφήβους. Συχνά τους παρασύρουν σε ιστοτόπους με την υπόσχεση ότι θα αποκτήσουν δωρεάν κάποια είδη, λόγου χάρη συστήματα βιντεοπαιχνιδιών, iPod κ.ά. Οι πληροφορίες που δίνουν οι έφηβοι (π.χ., διευθύνσεις ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, προσωπικές πληροφορίες) πωλούνται στη συνέχεια σε εταιρείες μάρκετινγκ, ενώ είναι δυνατό να χρησιμοποιηθούν για την κλοπή ταυτότητας.

Επίσης, κλοπή της ταυτότητας εφήβων διαπράττεται με σκοπό την εξαπάτηση των παππούδων τους. Πιο συγκεκριμένα, σχετικά πρόσφατα εμφανίστηκε η εξής απάτη: από χώρους όπως οι ιστοτόποι κοινωνικής δικτύωσης κλέβεται η ταυτότητα εφήβων, η οποία χρησιμοποιείται στη λεγόμενη “απάτη των παππουδογιαγιάδων” ή “απάτη της έκτακτης ανάγκης”: ο απατεώνας δηλαδή επικοινωνεί με τον παππού ή τη γιαγιά του εφήβου προσποιούμενος ότι είναι ο έφηβος που βρίσκεται σε μία πολύ δυσάρεστη έκτακτη κατάσταση και χρειάζεται χρήματα. Η πλαστή ιστορία μπορεί να είναι ότι του έκλειψαν το πορτοφόλι ή ακόμα και ότι πρέπει να πληρώσει εγγύηση για να βγει από τη φυλακή. Ο απατεώνας που παριστάνει τον έφηβο ζητά από τον παππού ή τη γιαγιά να ενεργήσει γρήγορα και να μην ενημερώσει τους γονείς.

Το διαδίκτυο, βεβαίως, δεν είναι ένα ολοκληρωτικά κακό περιβάλλον/μέσο για τα παιδιά και τους εφήβους, αντίθετα τους προσφέρει πολλές ευκαιρίες, μερικές από τις οποίες συνοψίζονται στις δύο επόμενες ενότητες του κεφαλαίου, που αφορούν την ανάπτυξη ταυτότητας και τον ακτιβισμό.

7.7 ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ

Στο δεύτερο κεφάλαιο, σκιαγραφήσαμε διάφορες θεωρίες για τον εαυτό γενικά και ειδικότερα για τον εαυτό στον κυβερνοχώρο. Παρουσιάσαμε συνοπτικά θεωρίες για την ανάπτυξη των εφήβων και την επίτευξη ταυτότητας, όπως τις θεωρίες του Erikson και του Marcia. Εδώ θα εξετάσουμε λίγο πιο αναλυτικά εμπειρικές έρευνες για τη χρησιμότητα του διαδικτύου όσον αφορά την ανάπτυξη της ταυτότητας στην εφηβεία.

Πολλές έρευνες δείχνουν ότι ο κυβερνοχώρος είναι ένα πλούσιο και ασφαλές περιβάλλον για να αναζητήσουν οι έφηβοι την ταυτότητά τους και να πειραματιστούν με αυτή (Rheingold,

1993· Stern, 2004· Valkenburg & Peter, 2008). Ένας έφηβος που πειραματίζεται με την ταυτότητα στο διαδίκτυο μπορεί να παριστάνει ότι είναι κάποιος άλλος (Valkenburg & Peter, 2008) ή να παρουσιάζεται αλλάζοντας στοιχεία της εκτός διαδικτύου ταυτότητάς του (Whitty & Gavin, 2001). Οι Lenhart, Rainie και Lewis (2001) διαπίστωσαν ότι, στις ΗΠΑ, σχεδόν το 25% των εφήβων που χρησιμοποιούσαν υπηρεσίες ανταλλαγής άμεσων μηνυμάτων παραποιούσαν την ταυτότητά τους. Οι Valkenburg, Schouten και Peter (2005) βρήκαν ότι τα κορίτσια και τα αγόρια στην Ολλανδία δεν διέφεραν στη συχνότητα πειραματισμού με την ταυτότητά τους, αλλά διέφεραν στο είδος ταυτότητας που επέλεγαν.

Ο πειραματισμός με την ταυτότητα στο διαδίκτυο έχει διάφορα οφέλη. Σε μια μελέτη των Valkenburg και Peter (2008), στην οποία απάντησαν σε ερωτήσεις 1.158 Ολλανδοί έφηβοι ηλικίας 10-17 ετών, διαπιστώθηκε ότι εκείνοι που πειραματίζονταν συχνότερα με την ταυτότητά τους στο διαδίκτυο (προσποιούνταν δηλαδή κατά την επικοινωνία ότι ήταν κάποιος άλλος) ήταν επίσης πιθανότερο να επικοινωνούν στο διαδίκτυο με ανθρώπους διαφορετικών ηλικιών και διαφορετικού πολιτισμικού υπόβαθρου. Ο διαδικτυακός πειραματισμός με την ταυτότητα ασκούσε έμμεση θετική επίδραση στην κοινωνική ικανότητα των εφήβων.

Πέραν των οφελών που παρέχει το διαδίκτυο στους εφήβους, έχει διαπιστωθεί ότι οι ψηφιακές τεχνολογίες βοηθούν στην προσωπική εξέλιξη και τη διατράνωση της ταυτότητας διπολιτισμικών νέων. Σε μια ποιοτική μελέτη με εις βάθος συνεντεύξεις σε έφηβους μετανάστες από τη Σοβιετική Ένωση που κατοικούσαν στο Ισραήλ, βρέθηκε ότι το διαδίκτυο παρείχε έναν χώρο όπου μπορούσαν να αναπτύξουν και να ισχυροποιήσουν την ταυτότητά τους (Elias & Lemish, 2009). Για παράδειγμα, δύο συμμετέχοντες ανέφεραν τα εξής:

Μερικές φορές, νιώθω ένα τίποτα, λες και οι Ρώσοι είναι κατώτεροι από τους Ισραηλινούς. Οπότε προσπαθώ να είμαι καλύτερη απ' αυτούς στο σχολείο, στις γενικές γνώσεις. Είμαι περήφανη που είμαι καλή μαθήτριά, που ξέρω πολλά πράγματα ... Χάρη στο ίντερνετ, έχω πάντα κάτι να πω. (Άννα, 12 ετών, πέντε χρόνια στο Ισραήλ)

Προτιμώ επαγγελματικούς ιστοτόπους που εξηγούν πώς να φτιάχνεις ιστοσελίδες. Μου αρέσει επίσης να μεταβάλλω τη λειτουργία των ηλεκτρονικών παιχνιδιών. Μέχρι που άλλαξα το κινητό μου -κατέβασα ένα πρόγραμμα από το διαδίκτυο και τώρα δεν έχω τα εβραϊκά και τα αραβικά αλλά μόνο τα ρωσικά και τα ουκρανικά. Τι μου δίνει αυτό; Μια αίσθηση δύναμης. (Αντρέι, 15 ετών, 1,5 χρόνο στο Ισραήλ) (σ. 541)

Παρομοίως, οι Whitty και Gavin (2001) διαπίστωσαν ότι οι νέοι ένιωθαν πιο ελεύθεροι να εκφραστούν στο διαδίκτυο. Για παράδειγμα, δύο συμμετέχοντες της μελέτης τους ανέφεραν τα εξής:

Όλοι πιστεύουν ότι είμαι ένας ψηλός ηλιοκαμένος ναυαγοσώστης. Τους λέω ορισμένες αλήθειες, άλλα πράγματα όμως είναι μαλ****. Αφού μπορώ να λέω ό,τι θέλω και να μην με παίρνουν χαμπάρι, γιατί όχι; Ό,τι δεν ξέρουν δεν τους βλέπτει. Παραδέχομαι ότι είμαι αρκετά πονηρός στο να καλοπιάνω γυναίκες στο διαδίκτυο -αν πρέπει να πεις ψέματα για να γίνει πιο χοντρό φάσωμα, απλά το κάνουν. (22 ετών, άνδρας)

Δεν μπορείς ποτέ να είσαι σίγουρος ότι αυτός με τον οποίο μιλάς στο ίντερνετ λέει αλήθεια, γι' αυτό υπάρχει ελάχιστη εμπιστοσύνη. Ισχύει, βέβαια, και το ανάποδο, γιατί είσαι ελεύθερος να είσαι ό,τι θέλεις, πράγμα που σημαίνει ότι δεν φοβάσαι τι θα πουν οι άλλοι. (17 ετών, αγόρι) (σ. 629)

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Έχεις κρύψει ποτέ πλευρές της ταυτότητάς σου ή έχεις προσποιηθεί ότι είσαι κάποιος/α άλλος/η στο διαδίκτυο; Αν ναι, ήταν θετική ή αρνητική εμπειρία για εσένα;

7.8 ΑΚΤΙΒΙΣΜΟΣ

Υπάρχουν πολυάριθμοι χώροι στο διαδίκτυο όπου είναι δυνατή η πολιτική δραστηριότητα. Η πολιτική ενεργοποίηση αφορά είτε την έκφραση απόψεων είτε την απόκτηση πληροφοριών. Η έκφραση περιλαμβάνει συμπεριφορές όπως το γράψιμο αναρτήσεων σε ένα ιστολόγιο ή πολιτικών “στάτους” στο Facebook, το ανέβασμα πολιτικών βίντεο και η κοινοποίηση πολιτικών απόψεων. Η απόκτηση πληροφοριών περιλαμβάνει συμπεριφορές όπως το διάβασμα πολιτικών ιστολογίων (Macafee & de Simone, 2012). Λέγεται ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης δίνουν στα άτομα νέες δυνατότητες ανταλλαγής πληροφοριών, καθώς και πολιτικής αυτοπαρουσίασης και έκφρασης (Macafee & de Simone, 2012).

Διάφοροι ερευνητές έχουν αναρωτηθεί αν η “διαδικτυακή συμμετοχή” στα κοινά θα μπορούσε να αναζωογονήσει τη δημοκρατία ή/και αν το διαδίκτυο παρωθεί τους νέους ειδικά να ασχοληθούν με την πολιτική. Προτού προχωρήσουμε στα ευρήματα των ερευνών, αξίζει να αναφέρουμε τη θέση των Haythornthwaite και Wellman (2002) ότι το διαδίκτυο δεν λειτουργεί ανεξάρτητα από την πραγματικότητα, αλλά είναι ενσωματωμένο σε αυτή. Με άλλα λόγια, ό,τι κάνουμε στο διαδίκτυο είναι πραγματικότητα. Τα ευρήματα για το πόσο δραστήριοι πολιτικά είναι οι νέοι άνθρωποι είναι ανάμεικτα. Ωστόσο, σε γενικές γραμμές, δείχνουν ότι το διαδίκτυο δεν προάγει το ενδιαφέρον και τη συμμετοχή τους στα κοινά.

Η διαδικτυακή έκθεση σε πληροφορίες πολιτικών εκστρατειών έχει βρεθεί ότι επιδρά θετικά στην πολιτική αυτοαποτελεσματικότητα, γνώση ή/και συμμετοχή (Kenski & Stroud, 2006). Ορισμένοι ερευνητές διαπίστωσαν ότι όσοι χρησιμοποιούν συχνότερα το διαδίκτυο για να αντλήσουν πληροφορίες είναι επίσης πιθανότερο να συμμετέχουν τακτικά σε δραστηριότητες του δημόσιου βίου (Pasek, Kenski, Romer & Jamieson, 2006). Άλλοι ωστόσο δεν βρίσκουν συσχέτιση των δύο μεταβλητών (Scheufele & Nisbet, 2002).

Όταν μελετάμε τη διαδικτυακή συμμετοχή, είναι σημαντικό να εξετάζουμε κατά πόσον συμβαδίζει ή διαφέρει από τη συμμετοχή στον φυσικό κόσμο. Οι Hirzalla και Van Zoanen (2011), για παράδειγμα, χορήγησαν ερωτηματολόγιο σε νέους Ολλανδούς σχετικά με την ενασχόλησή τους με τα κοινά στο διαδίκτυο και εκτός αυτού, και διαπίστωσαν συσχέτιση των δύο μεταβλητών. Οι ερευνητές υποστήριξαν επίσης ότι η “διαδικτυακή συμμετοχή” είναι υπερβολικά ευρεία έννοια και η έρευνα θα πρέπει να εξετάζει συγκεκριμένες λειτουργίες και μορφές της. Οι Macafee και Simone (2012) διαπίστωσαν ότι η χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης για την έκφραση απόψεων λειτουργούσε ως κίνητρο συμπεριφοράς εκτός του διαδικτύου, ενώ η ενημερωτική χρήση των ΜΚΔ όχι. Οι Calenda και Meijer (2015) εξέτασαν με ερωτηματολόγιο 2.163 φοιτητές στην Ιταλία, την Ολλανδία και την Ισπανία, και συμπέραναν ότι το διαδίκτυο είναι δυνατό να τονώσει την πολιτική συμμετοχή, αλλά δεν προκαλεί μια μεταστροφή από την “παλιά” πολιτική σε μια “νέα”.

7.9 ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ

Η αστυνομία αναζητά επείγοντως τις Shamima Begum, 15 ετών, Kadiza Sultana, 16 ετών, και Amira Abase, 15 ετών, που πέταξαν για Κωνσταντινούπολη από το αεροδρόμιο του Γκάτγουικ την Τρίτη. Πιστεύεται ότι μετέβησαν κρυφά στη Συρία για να προσχωρήσουν στο Ισλαμικό Κράτος.

Σύμφωνα με αναφορές, τουλάχιστον ένα από τα κορίτσια είχε επαφές με την Aqsa Mahmood, που είχε φύγει από το σπίτι της στη Γλασκόβη τον Νοέμβριο 2013 μετά τη ριζοσπαστικοποίησή της.

Ο πρώην υπουργός Εξωτερικών Ουίλιαμ Χέιγκ είπε ότι δεν είναι εφικτό οι μυστικές υπηρεσίες να βρίσκουν τα πάντα. Ο Χέιγκ, σήμερα πρόεδρος της Βουλής των Κοινοτήτων, εξήρε το έργο των μυστικών υπηρεσιών, λέγοντας στην [εκπομπή]* *Pienaar’s Politics* του [ραδιοφωνικού

σταθμού]* Radio 5 Live του BBC: "Είναι μη ρεαλιστική η προσδοκία να ανακαλύπτονται τα πάντα, να υπενθυμίσω δε ότι τα τελευταία χρόνια δεχθήκαμε σφοδρή κριτική για την εφαρμογή υψηλού βαθμού ψηφιακής επιτήρησης" (*The Guardian*, 2015).

Η ανησυχία για τη ριζοσπαστικοποίηση νέων έχει εκφραστεί από διάφορες ομάδες, μεταξύ άλλων από το Κέντρο για ένα Ασφαλέστερο Διαδίκτυο (Safer Internet Centre) του ΗΒ, το οποίο εξέδωσε την ακόλουθη ανακοίνωση τον Νοέμβριο 2014:

Το Κέντρο για ένα Ασφαλέστερο Διαδίκτυο του ΗΒ προβαίνει στην ασυνήθιστη ενέργεια να δημοσιεύσει το παρόν ειδικό δελτίο προς όλα τα Τοπικά Συμβούλια Προστασίας των Παιδιών (Local Safeguarding Children Boards, LSCB) εξαιτίας των πρωτοφανών διαδικτυακών απειλών που αντιμετωπίζουν τα παιδιά σε ολόκληρο το ΗΒ από τη ριζοσπαστικοποίηση και τον εξτρεμισμό. Αυτή η ενέργεια γίνεται κατόπιν συζητήσεων με συναδέλφους στο Υπουργείο Εσωτερικών και [στο Υπουργείο Παιδείας] και, όπως η Κυβέρνηση αναβάθμισε το επίπεδο απειλής, ο σκοπός του παρόντος δελτίου είναι να εκφράσει παρομοίως αυτή την αυξημένη ανησυχία, ειδικά όσον αφορά τα παιδιά.

Οι απειλές που βλέπουμε λαμβάνουν διάφορες μορφές, όχι μόνο των ιδιαίτερα προβεβλημένων περιπτώσεων [νέων] που μεταβαίνουν σε χώρες όπως η Συρία και το Ιράκ για να πολεμήσουν, αλλά και πολύ ευρύτερης έκτασης. Το διαδίκτυο και ειδικά τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης χρησιμοποιούνται ως κανάλι όχι μόνο για την προώθηση και προσέλκυση αλλά και, όπως είπε πρόσφατα ο Ρόμπερτ Χάνιγκαν (Διευθυντής του Αρχηγείου Επικοινωνιών της Κυβέρνησης [GCHQ] του ΗΒ), για τη μετάδοση εντολών μεταξύ ιεραρχικών επιπέδων. Συχνά αυτή η προβολή εξωραΐζει τη βία, ελκύνοντας και επηρεάζοντας πολλούς ανθρώπους, μεταξύ άλλων παιδιά, και στις ακραίες περιπτώσεις, ριζοσπαστικοποιώντας τους. Από την έρευνα προκύπτει ότι τα παιδιά έχουν την τάση να εμπιστεύονται και δεν αντιλαμβάνονται τις μεροληψίες που τα παρασύρουν σε αυτές τις ομάδες και τα κάνουν να υιοθετήσουν την εξτρεμιστική ιδεολογία τους, ενώ παρακολουθώντας αυτό το σοκαριστικό, ακραίο περιεχόμενο πιθανό να αρχίσουν να θεωρούν φυσιολογικό.

Αυτή η απειλή δεν προέρχεται μόνο από ομάδες όπως το Ισλαμικό Κράτος αλλά και από "ακροδεξιές" ομάδες.

Είμαστε πιο εξοικειωμένοι με τους κινδύνους που εγκυμονεί η διαδικασία της "αποπλάνησης" από νέους και ενήλικες που δημιουργούν σχέσεις, με παιδιά με απώτερο σκοπό να τα κακοποιήσουν σεξουαλικά -η διαδικασία της ριζοσπαστικοποίησης είναι παρόμοια και εκμεταλλεύεται τις ίδιες παραμέτρους ευαλωτότητας.

Γι' αυτό απευθύνουμε έκκληση σε όλα τα Τοπικά Συμβούλια Προστασίας των Παιδιών:

-Να εξετάσετε και να συζητήσετε τις απειλές που θέτει η ριζοσπαστικοποίηση και ο εξτρεμισμός για τα παιδιά σας.

-Να περιλάβετε τα συμπεράσματα στις Στρατηγικές και τα Σχέδια Δράσης σας φροντίζοντας ώστε οι τρόποι αντιμετώπισης της ριζοσπαστικοποίησης να είναι αποτελεσματικά ενσωματωμένοι στις πρακτικές προστασίας και να εξασφαλιστεί η ενεργοποίηση και καθοδήγηση των συντονιστών του PREVENT [Πρόληψη Βίαιου Εξτρεμισμού].

-Να εξετάσετε το πώς αντιμετωπίζεται η απειλή της ριζοσπαστικοποίησης μέσω του διαδικτύου και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης.

-Να αξιολογήσετε πώς αντιμετωπίζονται τα παραπάνω ζητήματα στο πλαίσιο των οργανισμών-μελών σας και την επιτυχία/αποτελεσματικότητά τους.

-Να αξιολογήσετε την εκπαίδευση για την ασφάλεια στο διαδίκτυο (esafety) λαμβάνοντας υπόψη τους εν λόγω εξαπλούμενους και ακραίους κινδύνους. (UK Safer Internet Centre, 2014)

Οι ιστορίες όπως αυτή που δημοσίευσε ο *Guardian* (παραπάνω) και η έκφραση ανησυχίας από πολλές ομάδες στην κοινωνία γίνονται όλο και συχνότερες. Απαιτείται ωστόσο εκτενής περαιτέρω διερεύνηση του τρόπου ριζοσπαστικοποίησης νέων ανθρώπων, του ρόλου του

---

* [...]: Προσθήκες της μεταφράστριας.

διαδικτύου, καθώς και της πρόληψής της. Η ριζοσπαστικοποίηση μέσω διαδικτύου επιτυγχάνεται με διάφορες μεθόδους. Μερικές που έχουν προσδιοριστεί είναι: ομιλίες, γραφικά, εγχειρίδια εκπαίδευσης, διαφάνειες, ιστολόγια, podcast, οδηγίες κατασκευής βόμβας, οδηγίες λαθραίας εισόδου στο Ιράκ, οδηγίες πυροδότησης αυτοσχέδιων εκρηκτικών μηχανισμών, οργανωμένη συγκέντρωση εισφορών και βιντεοπαιχνίδια (τα οποία παρακινούνται να παίξουν τα παιδιά και οι έφηβοι παριστάνοντας πολεμιστές που σκοτώνουν Αμερικανούς στρατιώτες) (Wright, 2008).

Ερευνητές της RAND Europe έλεγξαν τις ακόλουθες πέντε υποθέσεις πραγματοποιώντας συνεντεύξεις με 15 εξτρεμιστές:

1. Το διαδίκτυο δημιουργεί περισσότερες ευκαιρίες ριζοσπαστικοποίησης.
2. Το διαδίκτυο μοιάζει με έναν χώρο που έχει “αντίλαλο”, είναι δηλαδή ένα μέρος όπου οι ιδέες που προβάλλει κάποιος υποστηρίζονται και επαναλαμβάνονται από ομοϊδέατες.
3. Το διαδίκτυο επιταχύνει τη διαδικασία της ριζοσπαστικοποίησης.
4. Το διαδίκτυο επιτρέπει τη ριζοσπαστικοποίηση χωρίς διά ζώσης επαφή.
5. Το διαδίκτυο αυξάνει τις ευκαιρίες αυτο-ριζοσπαστικοποίησης.

Μόνο οι δύο πρώτες υποθέσεις επιβεβαιώθηκαν από τα ερευνητικά στοιχεία. Οι ερευνητές υποστηρίζουν ότι, αν και το διαδίκτυο διευκολύνει τη ριζοσπαστικοποίηση, δεν είναι ο μόνος μοχλός της διαδικασίας (RAND Europe, 2015).

Ο Neumann (2013), ειδήμων στα θέματα της κυβερνοσύγκρουσης και της τρομοκρατίας, επισημαίνει εύστοχα ότι η αφαίρεση υλικού από το διαδίκτυο είναι η λιγότερο επιθυμητή και αποτελεσματική προσέγγιση για την καταπολέμηση της διαδικτυακής τρομοκρατίας. Αντ' αυτού, υποστηρίζει, οι κυβερνήσεις θα πρέπει να διαθέσουν περισσότερο χρόνο και πόρους στη μείωση της ζήτησης για τη ριζοσπαστικοποίηση και τα βίαια εξτρεμιστικά μηνύματα (π.χ., εκπαιδύοντας τους νέους να αμφισβητούν τα μηνύματα που βλέπουν στο διαδίκτυο, και καταρρίπτοντας, αντικρούοντας και αμφισβητώντας τα αφηγήματα των εξτρεμιστών). Η καλύτερη προσέγγιση, πιστεύει ο Neumann, για να καταπολεμήσουμε τη ριζοσπαστικοποίηση είναι να εκμεταλλευτούμε τη διαδικτυακή επικοινωνία των βίαιων εξτρεμιστών συλλέγοντας πληροφορίες και αποδεικτικά στοιχεία με διεξοδικό και συστηματικό τρόπο.

Στο άρθρο του ο Neumann παρουσιάζει συνοπτικά έξι διαδικασίες και δυναμικές που εξηγούν πώς λειτουργεί η ριζοσπαστικοποίηση μέσω διαδικτύου: Καταρχάς, η εμπύθιση σε εξτρεμιστικό περιεχόμενο (π.χ., αναλύσεις περί μαρτυριών και θανάτου, βίντεο επιχειρήσεων αυτοκτονίας και αποκεφαλισμών) για παρατεταμένες χρονικές περιόδους επιφέρουν απευαισθητοποίηση. Βασιζόμενος στις μελέτες των Pyszczynski et al. (2006), ο Neumann υποστηρίζει ότι “η διαρκής έκθεση σε συζητήσεις για τα μαρτύρια και τον θάνατο, σε συνδυασμό με βίντεο επιχειρήσεων αυτοκτονίας και αποκεφαλισμών, προκαλούν στα άτομα ‘επίγνωση θνητότητας’, μια συνταρακτική αίσθηση της θνητότητάς τους, η οποία ενισχύει την υποστήριξη των επιχειρήσεων αυτοκτονίας και άλλων, συχνά άκρως κτηνωδών, τρομοκρατικών τακτικών” (σ. 435). Δεύτερον, συναισθηματικά φορτισμένα βίντεο από εμπόλεμες ζώνες (π.χ., θηριωδίες από δυτικά στρατεύματα, όπως βασανισμοί και βιασμοί) προκαλούν “ηθική αγανάκτηση”. Τρίτον, όταν οι άνθρωποι περνούν πάρα πολύ χρόνο σε εικονικές κοινότητες, οι διαδικτυακοί χώροι αρχίζουν να λειτουργούν ως “εγκληματογόνα περιβάλλοντα”, περιβάλλοντα δηλαδή όπου μαθαίνονται και αφομοιώνονται αποκλίνουσες και ακραίες συμπεριφορές, και αρχίζουν να θεωρούνται φυσιολογικές ακραίες ιδέες, ειδικά γιατί τα μέλη συναναστρέφονται άλλους με παρόμοιες ακραίες απόψεις. Η τέταρτη διαδικασία είναι το “φαινόμενο της άρσης των αναστολών”, που έχουμε ήδη αναφέρει, κατά το οποίο, στο διαδίκτυο, ομάδες και άτομα είναι λιγότερο πιθανό να συμμορφώνονται με

τους κοινωνικούς κανόνες και περισσότερο πιθανό να εκδηλώνουν εχθρότητα. Αυτό θεωρείται ότι συμβαίνει σε διαδικτυακούς χώρους όπου υπάρχει ανωνυμία. Πέμπτον, όπως επίσης προαναφέρθηκε, τα άτομα συχνά νιώθουν ανησυχία και λύπη όταν υπάρχει μεγάλη απόκλιση ανάμεσα στον πραγματικό και τον ιδανικό εαυτό τους. Τα άτομα που παίζουν στο διαδίκτυο παιχνίδια ρόλων και επιλέγουν έναν χαρακτήρα που προσεγγίζει τον ιδανικό εαυτό τους είναι δυνατό να αρχίσουν να νιώθουν όλο και μεγαλύτερο άγχος και κατάθλιψη. Ο Neumann υποθέτει ότι τα άτομα που παίζουν έναν βίαιο χαρακτήρα ενδέχεται με τον καιρό να θελήσουν να ενσαρκώσουν τον υπέρ της βίας εαυτό τους. Τέλος, το διαδίκτυο συνδέει ανθρώπους με παρόμοια ενδιαφέροντα (στην προκειμένη περίπτωση εξτρεμιστές), που πιθανό να μην γνωρίζονταν ποτέ αν αυτό δεν υπήρχε. Οι επιστημόνες του Neumann είναι ενδιαφέρουσες και θα ήταν χρήσιμο η μελλοντική έρευνα να εξετάσει κατά πόσον αυτές οι έξι διαδικασίες και δυναμικές εξηγούν τη ριζοσπαστικοποίηση ατόμων στο διαδίκτυο.

7.10 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Αν και το διαδίκτυο δεν αποτελεί πια νέο μέσο, δεν υπήρχε όταν πολλοί σημερινοί ενήλικοι ήταν παιδιά και έφηβοι. Ασφαλώς, το ίδιο ίσχυε παλαιότερα για άλλα μέσα όπως η τηλεόραση και το ραδιόφωνο. Εντούτοις, όπως επισημάνθηκε σε προηγούμενα κεφάλαια, το διαδίκτυο έκανε δυνατούς νέους τρόπους να σχετιζόμαστε, να υπάρχουμε και να εκφραζόμαστε. Τα παιδιά και οι έφηβοι αναμφίβολα βιώνουν διαφορετικά την τεχνολογία σε σχέση με την προηγούμενη γενιά, και η επόμενη γενιά θα τη βιώσει πιθανόν διαφορετικά από αυτούς, καθώς η τεχνολογία θα συνεχίζει να εξελίσσεται και να ενσωματώνεται στην καθημερινότητα. Στο παρόν κεφάλαιο διατυπώσαμε ορισμένες σημαντικές παρατηρήσεις για ζητήματα που αφορούν τα παιδιά και τους εφήβους σε σχέση με το διαδίκτυο και συγκεκριμένα τη διαμόρφωση ταυτότητας, την παρενόχληση και τον εκφοβισμό, τις εγκληματικές δραστηριότητες που διευκολύνονται ή βασίζονται στο διαδίκτυο, την ενασχόληση με τα κοινά και τη ριζοσπαστικοποίηση μέσω διαδικτύου. Η έρευνα εγείρει σημαντικά ερωτήματα για το πώς θα πρέπει να εκπαιδεύονται τα παιδιά και οι έφηβοι ώστε να λειτουργούν με ασφάλεια στο διαδίκτυο και με ψυχολογικά ωφέλιμους τρόπους.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

1. Ποιοι πιστεύεις ότι είναι οι κίνδυνοι και τα οφέλη της χρήσης των ψηφιακών τεχνολογιών για τα παιδιά και τους εφήβους;
2. Θεωρείς ανήθικο το παράνομο κατέβασμα μουσικής ή ταινιών από το διαδίκτυο; Θα το έκανες ποτέ; Γιατί;
3. Με ποιους τρόπους αναπτύσσουν την ταυτότητά τους οι έφηβοι μέσω των αλληλεπιδράσεων στο διαδίκτυο;
4. Πιστεύεις ότι θα είχαμε όλοι την ταυτότητα που έχουμε τώρα, αν δεν υπήρχε το διαδίκτυο; Πιστεύεις ότι εσύ θα ήσουν διαφορετικός/ή; Γιατί;
5. Σε βοηθά το διαδίκτυο να ενημερώνεσαι για τα κοινά ή να ασχολείσαι με την πολιτική; Γιατί;
6. Ποια είναι η άποψή σου για τα παιδιά και τους εφήβους σε σχέση με τη ριζοσπαστικοποίηση μέσω διαδικτύου;

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Bartlett, C. P. & Gentile, D. A. (2012). Attacking others online: The formation of cyberbullying in late adolescence. *Psychology of Popular Media Culture*, 1(2), 123–135.
- Bonner, S. & Higgins, E. (2010). Music piracy: Ethical perspectives. *Management Decision*, 48(9), 1341–1354.
- Hirzalla, F. & Van Zoonen, L. (2011). Beyond the online/offline divide: How youth's online and offline civic activities converge. *Social Science Computer Review*, 29(4), 481–498.
- Livingstone, S. & Helsper, E. (2007) Gradations in digital inclusion: Children, young people and the

digital divide. *New Media & Society*, 9(4), 671–696.

Neumann, P. R. (2013). Options and strategies for countering online radicalization in the United States. *Studies in Conflict & Terrorism*, 36, 431–459.